

రాజ్యకాండ

చారిత్రక. ప్రకరణము

(5 అంకములు)

గ్రంథకర్త :

(శ్రీ) అంకరాజు శంకరాచార్య

ప్రకాశకులు

డాక్టర్ గురుమూర్తి ఆశయ నిర్వాహక సంఘం

రాజమహేంద్రవరం.

మొదటికూర్పు
1000 ప్రతులు

జూలై 1949

శ్రీ చింతామణిప్రెస్,
రాజమండ్రి.

అన్నిహక్కులు
గ్రంథకర్తవి

వెల: రూపాయి.

★ అంకితము ★

సహృదయులు, దీన బాంధవులు, పూజనీయులు

నా కాపులు అయిన

డాక్టరు పాలకోడేటి గురుమూర్తిగారికి

హృదయ పూర్వకముగా

పరిచయము

శ్రీయుత అంకరాజ శంకరరావు నా కా బాల్యమిత్రుడు.

చిన్నప్పటి నుండియు నాటకపాత్ర భారణానర్హుడగుటచే నాటకస్వరూపమును రంగస్థలానుభవమును చేజిక్కించికొని, కష్టపరిష్కార భవము ననుభవించక గుప్తపరచి వృథచేయు లాబ్బుడట్లుగాక “రాజ్య కాంక్ష” మూలమున రసవిపాసుల యాకాంక్ష దీర్చ సకసుల మ్రోల సమర్పించినాడు.

దీనిని, టాడ్ విరచితమైన రాజస్థాన కథావళినుండి యతి సంక్షిప్తమగు సత్తివృత్తము నాధారముగ గైకొని, బుద్ధికళలతచే నెన్నియో వన్నెచిన్నెలు కల్పించి (“Story is the Thing”) కథయే ప్రధాన విషయమును పేర్చియురు మహాకవి వాక్కు ననుసరించి యతి రసవంతముగ జేయగల్గినాడు.

సహకారోద్యమ మూలమున సంఘసేవ చేయుచున్నను, తన యన్నయగు శ్రీ రామారావు యొక్క యశశ్చంద్రిక లింకను తనకు వెల్లనొసగుచునే యుండుటచే నాటకముల విడనాడలేక కాబోలినప్పు డిప్పు డొక్కొక్క నాటకమును రచించుట కతడు వూనుకొనుచుండును.

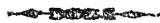
అట్లయ్యిత, దీనియం దాతడెంతటి సిద్ధహస్తుడో దీని జదివిన దెల్లమగును. గురుతుల్యులగు శ్రీ గురుమూర్తి నిది యాకర్షించుట బుద్ధరముగాదు.

తన్నాశ్రయించిన వారి కేనాడు దయాళుడు తొంటచేతిజూపించలేడు. అట్టియెడ శిష్యసంతానమును సౌభాగ్యవంతముజేయు నాలిడియ్యకొను అంతయు నాతనికి తగినదే. కాని, దానిని ప్రదర్శించగా జూడివలె ననుకొనిన వారికోర్కె దీరకుండగనే వారు దివంగతులగుట శ్రీ శంకరరావున కల్పాపాతమే.

దురాశచే దుఃఖభావముడైన దౌరాభ్యుదయ అజితసింహుడు. అతని రాజ్యకాంక్షయొక్క చరిత్రయే యీ నాటకము. దీనిని, జీవితమునం దాశ నేమాత్రమెరుగని శ్రీ గురుమూర్తి కంకితమునర్పించుటచే యశఃకామియైన గురువును తద్భక్తుడగు శిష్యుడను గూడ ధన్యులు.

ద్రోణరాజు చిన కామేశ్వరరావు.

విజ్ఞప్తి

“రాజ్యకాండ” యను ఈ నాటకమునకు మూలము రాజస్థానకథావళిలోని అమరసింహుని రాజ్యమును భుక్తాసింగు అపహరించుట యనుగాథ. మిగిలిన యితీవృత్త మంతయు స్వకల్పితము. ఈ కథావస్తువును నాటకరూపమున వ్రాయవలె ననెడి సంకల్పము చిరకాలము క్రిందటనె కలిగినను, నాటక రచనకు వలయు ప్రావీణికానుభవమును గడించినగాని వ్రాయు సాహసింప విరమించితిని. ఒకనాడు ప్రసంగవశమున నా మిత్రులు కీ॥ శే॥ శ్రీ కోలవెంకట అనంతకామేశ్వరరావు ఈ కథను నావలన విని ప్రదర్శనయోగ్యమైన నాటకమును రచింప నన్ను పురికొల్పును. ఆతని ప్రోత్సాహమున 1943 నవంబరు నెలలో ప్రారంభించి తీరిక కల్గినపుడెల్ల వ్రాయుచు రెండుమాసములలో దీనిని ముగించితిని.

నాకు భాషాజ్ఞానము స్వల్పము. అయినను చారిత్రకగాథయగుటచే గ్రాంథికమున వ్రాయుసాహసించితిని. దోషములు ముండుగ నుండవచ్చు. చదువరులు మన్నింతురుగాత ! ఇతివృత్తము, పాత్రపోషణము రంగవిభజనము, రసోత్పాదక సన్నివేశములు, నాటకరచనకు ప్రాధాన్యములనితోచి చిన్ననాటనుండి రంగస్థలముపై నాకుగల యనుభవమును పురస్కరించుకొని యీరచనకు పూనుకొంటిని. నాప్రయత్నము యెంతవరకు ఫలించినది చదువరులే నిర్ణయింప సమర్థులు.

ఈ రచన పూర్తియైన పిమ్మట నాకు పూజ్యులును, భాతృ సమానులు నగు శ్రీ డాక్టరు పాలకోడేటి గురుమూర్తిగారికి దీని సంకలమిచ్చి నా ఋణము దీర్చుకొన సంకల్పించితిని. ది. 10-6-48 వ తేదీని

డాక్టరుగారి వసతిగృహమున పలువురు మిత్రుల సమక్షమున దీనిని వారి కంకిత మొనర్పితిని. దీనిని ప్రదర్శించి చూడవలెననెడి వారి యాశ ఫలించక పూర్వమే వారు దివికేగిరి.

డాక్టరుగారి యాశయ నిర్వాహకసంఘమువారు దీనిని దయతో నచ్చొత్తిప బూసుకొనినందులకు వారికి కృతజ్ఞుడను. ఆశయ నిర్వాహక సంఘకార్యదర్శియు, నా మిత్రులును అగు శ్రీ ఓగిరాల వెంకట సుబ్బారావుగారిని, ఈ గ్రంథ ప్రచురణలో చూపిన శ్రద్ధకు, ప్రశంసింపక తీరదు. త్వరలోనే పై సంఘమువారు దీనిని ప్రదర్శించుటకు కూడ పూనుకొనియున్నారు. నహృదయులు నాకు తగు ప్రోత్సాహమిచ్చి శ్రోత్తరచనలకు పురికొల్పుదురు గాత !

రా జ మ ం ద్ర డి,
5—7—1949.

అంకరాజు శంకరరావు,

మ న వి

ఈ “రాజ్యకాంక్ష” రూపకమును గ్రంథకర్త శ్రీ అంకరాజు శంకరరావుగారు 10-6-48 తేదీన డాక్టరు పాలకోడేటి గురుమూర్తిగారికి డాక్టరుగారి భవనమున సమావేశమైన మిత్రమండలి మొదట అంకితమొసగిరి. స్వీకరించినకృతి చెదవురువులపొట్టలో జ్వలించిపోకుండ, కృషి సార్థకమగునట్లు ప్రజలలో సారస్వతకాంక్ష ప్రబలునట్లు యితో ధికప్రచారము తమకావ్యము వలన కూడ ప్రాప్తించవలెనని డాక్టరుగారు ఆశించిరి.

“రాజ్యకాంక్ష” కావ్యము దృశ్య ప్రబంధమగుటచే, తనజన్మ మొంతవరకు సార్థకము చేసుకొనగలిగినచో దానిని ప్రదర్శింపజేసి చూడగోరిరి. ఈ మాత్రమైన చేసినగాని తాము కృతి స్వీకారము చేయుట వెకిలితనమని వారు ఘట్టిగా నిమిషముండిరి.

ఆపుటిలో యీ కావ్యప్రచురణ, ప్రదర్శనములకు అవకాశ మిచ్చినదికాదు. విధి తలవని తలంపుగా వారిని వరలోకమున జేర్చినది.

ఇంతకాలము శ్రీ గురుమూర్తిగారు తమ ధన, ప్రాణములను, జవనత్వములను, ఏ ప్రజకంకితమొనర్పిరో ఆ ప్రజ వారియుద్దేశములను కొంతవరకైనను నెరవేర్చు సంకల్పింపక పోవుట కృతఘ్నతయే కాగలదనియెంచి, చివర రోజులలో వారు తరచు వ్యక్తీకరించిన యీ యుద్దేశమును నిర్వహించుటకు మేము పూనుకొని యీ గ్రంథ ముద్రణకు గడంగితిమి.

ప్రకాశకులు.

ఇందు వచ్చు ముఖ్యపాత్రలు

అమరసింహుడు	యోధపురాధీశ్వరుడు
భుక్తాసింగు	అమరసింహుని పినతండ్రి
జనార్దనశర్మ	యోధపురమహామంత్రి
విశ్వావసువు	సహాయమంత్రి
బలవంతునింహుడు	కళ్యాణదుర్గాధ్యక్షుడు
అజితసింహుడు	బలవంతుని తమ్ముని కొడుకు
నూపుసింహుడు	అజితుని సోదరుడు
గోపాలవర్మ	కళ్యాణదుర్గములోని సర్దారు.
వీరసింహుడు	భుక్తాసేనాని
బలదేవుడు	భిల్ల గాణ్
వీరమల్లు	}	భిల్లులు
రాయగండడు		
జెగజెట్టి		
గదానాయకుడు		
అలీఖాన్	అజితుని బానిస
నందుడు	జనార్దనుని అనుచరుడు

ఇంకను, కృషీవలులు వత్తురు.

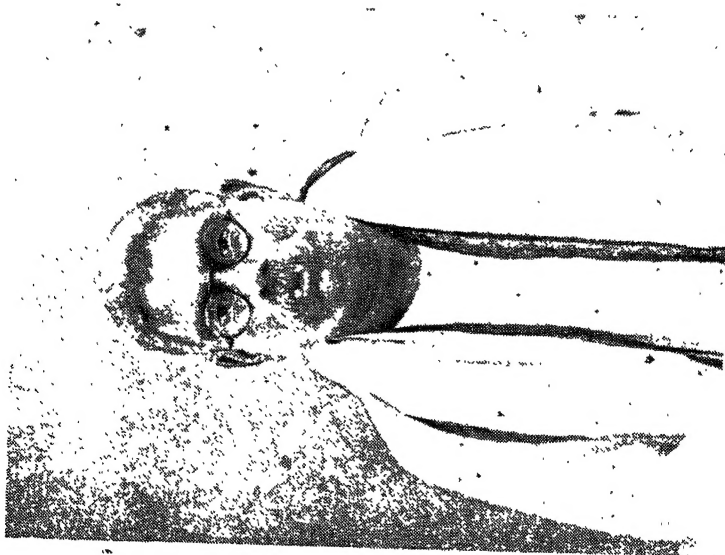
స్త్రీలు.

ముక్తాబాయి	బలవంతుని యిల్లాలు
కమల	ముక్తాబాయిసఖి
మోతి	భుక్తా యుంపుడుకత్తె

ప్రతిభ

రాజకీయాలకు సంబంధించినవి

డా. జి. వి. వెంకటేశ్వర శర్మ, న్యాయవాది.

ప్రతిభ

డా. జి. వి. వెంకటేశ్వర శర్మ, న్యాయవాది.

ఓం.

రాజ్యకాండము

ప్రథమాంకము

రంగము 1.

స్థలము:- యోధపురపరిసర ప్రాంతము.

కాలము:- సంధ్యాసమయము.

[ప్రవేశము - సన్యాసి వేషమున, జనార్దనశర్మ]

జనా:- ఓ! యోధపురసామ్రాజ్యలక్ష్మీ! జోహారు. చతురధివేలా
వలయిత భూమండలమున కలంకారముగు భారతమాతగళసీమ
వెలుగొందు రసపుత్రతారహారంబున మణిపూసవై, అసమాన
శౌర్యధనుల, యోధాగ్రేసరులంగని, యోధపురమును నీనామం
బును సార్ధకం బొనరించు కొంటివి. పవిత్ర లూనానదీ తోయం
బులచే పరిపూరితమై, అభేద్యంబులగు గిరిక్షుర్గంబులచేతను,
క్షుర్గమకాంతారంబుల చేతను, సహజంబగు, నీప్రకృతి రామ
ణీయకరణ, త్వచుకొన్న కొలదియు, నా మేను పులకాంకురం
బగుచున్నయది, “జననీ జన్మభూమశ్చస్వర్గాదపి గరియస్య”

ఇట్టి నా జన్మభూమిని విధివశంబున వీడవలసె. తిరిగి భవదీయ చరణసేవ యొనర్చు మహద్భాగ్య మొక్కటి కబ్బుకోకదా!

(తెరలో కోలాహలము - భేరివాదము)

ఏమిది? ఏమి యీకోలాహలము? ఓహో! భుక్తాసింగు నగర ప్రవేశ విజయధ్వానములు కాబోలు! హతః ధీ! ఎంతలోయెట్టి మార్పు! సకల సద్గుణ సంపన్నుడును, ప్రజాక్షేమాభిలాషియు, ధర్మాచరణుడును, తరుణుడునగు అమరసింహుడేడ! కత్తిర స్వభావుండును, క్రూరాచారుండును, కుతంత్ర ప్రావీణ్యుండును, ధనవిశాచావేశా పరుండునగు భుక్తాసింగేడ! సోరపుత్రుండని యెననుభావింపక, మాయోపాయంబున, సమరసింహునిరా జ్యావహరణంబునకు, బూనుకొనిన, యీ దుష్టాత్మునకుఁ ద్రుష్టాధానమా!

(తెరలో కలకలము - జనఘోష)

అరువుడు. మీగొంతులు బ్రద్దలగునట్లరువుడు. వత్సరంబైనను కాలేదే. అమరసింహుని పట్టాభిషేకోత్సవము నతివైభవముగ జరిపినాటి యలంకారము లైనను మాయలేదే! ఇంతలోనేయిట్టి మార్పు! (తిరిగి జయజయ ధ్వానములు) ఈప్రజాసమూహమున కెంతటి మైమఘ! పట్టాభిషేక మెర్పరిడిన వారివెంట తోకాడించుచు పరువిడు, యూరకుక్కలబోలు సీముకకింగిత జ్ఞానమేదీ! అమరసింహుని సలంకారప్రాముఖ్యంబు సమరసింహునియెడ సత్యాచారమొనర్చిన యీ రాక్షసున కాహ్వానమా! భరింజాల! భరింజాల! (కన్నులమూసికొని మోకరించి) హే! భవానీ! భక్తజనప్రదాయనీ! ముక్తిదాయనీ! నీదివ్య

నానాభావములు, నీరసములు, వననారవిందమును, నీ మంజుల వాగ్విలాసమును, నీభక్తజన హృదయ రంజకంబులగు కరుణార్ద్రస్వక్కులను, నిండు మారులు చూచుచున్నాను. భీకరకారణ దుష్టాగ్రహార్తివై, క్రోధఘూర్ణిత శక్తివై, ప్రళయకాల మహాచండవై, మహిమానుర మర్దనవై, నాకు దర్శనమొసంగుము. నాశత్రుమూలక కర్మంబునకు దోడ్పడుము. నాలో ప్రతీకారకాంక్షను పురికొల్పుము, ప్రతిహింసాగ్నిని రగుల్కొల్పుము. నాలో నావేసింపుము. హే! జగదేకమాతా! లోకైక పూతా! భవ్యచరితా! పాహిమాం! పాహిమాం!

ఇదే భవానీపాదపద్మములసాక్షిగా, నమరసింహుని రాజ్యప్రతిష్ఠితునిజేసినగాని యోధపురమును తిరిగి వ్రేవేళింపను. ఆ! అదేమి ఆ వచ్చువారెవరు? చారుడై యుండునా? లేక... (అని చాటున కేగి పరిశీలించి) నాయునుచున్నాను నందుడై యుండునా?

(నందుడు - ప్రవేశము ఆటవికుని వేసమున)

నందు:- నా యేలిక, యిందే యుండునని చెప్పియుండెగదా! చీకటులాక్కమిందినవి-వచ్చియే యుండవలె.

జనా:- (పోల్చుకొని) నందా!

నందు:- స్వామీ!

జనా:- నీవేనా? (బయటికివచ్చి) వెంటనే పోల్చుకొనలేకపోతిని. నావేస మెట్లున్నది?

నందు:- ఎట్లున్నదని యడుగవలెనా? అద్దమున్నచో మిమ్ము మీరే గుర్తింపలేరని తలంచెద. మీ కంఠస్వరమునుబట్టిగాని, లేకున్న యుప్పటికిని మిమ్ము నేను గుర్తింపబాల.

జనా:- చీకటి పడుటచే గుర్తింపలేకుంటివేమో! విశ్వావసునకు నా సందేశ మందించితివా? అతడేమనెను?

నందు:- దుర్మార్గుడగు భుక్తాసింగును సేవింపవలసి వచ్చినందులకు మిగుల చింతించెను. కాని, మీయాజ్ఞ జవదాటనేరక యెట్ల కేలకు మీరు చెప్పినప్రకారము. తుంచ-తప్పకుండ సంచరింతు ననియెను. శక్తివంచనలేక, శత్రువువంచనకు పూనుకొనియెడ ననెను.

జనా:- భుక్తాసింగున కనుమానము కలుగకుండ ప్రవర్తింప వలెనని నుడివితివా ?

నందు:- మహామంత్రిలు, విశ్వానసుగారి సామర్థ్యమును శంకించు చున్నారా ? సర్వవిధముల భుక్తాసింగు విశ్వానసాత్మునివలె సంచరించి, శత్రుమారణోపాయములు నెప్పటి కప్పుడు తమకు, తెలియబరచెద ననిరి.

జనా:- మంచిది. విశ్వానసువసాధ్యుడు. చెప్పినంత వట్టు చేయగలడు. ఇంతకు, మహారాజు అమరసింహుని వార్తయేమి ? రాజకుటుంబము సంగ తేమి ?

నందు:- అమరసింహ మహారాజులవారు, చీకటి పడకమునుపే గమ్యస్థానమును, సురక్షితముగ చేరినట్లు వార్తవచ్చినదట. ఇక రాజకుటుంబము నిర్ణీతప్రవేశమున సుఖులై యుండిరని చెప్పిరి.

జనా:- నందా! ఇంతవరకును, మన యత్నము ఫలించినది. భవాని కృపవలన ముందుకూడ యల్ల యగుగాక! తల్లి! యోధపుర లక్ష్మీ! నీకీదే వందనము. తిరిగి యెప్పటికో యీ జనార్దనునకు నీవు సర్వస్వము. నందా! రమ్మ. నీవు నాయెడనడ సంచరింప వలయు.

(నిష్క్రమింతురు)

రంగము 2.

స్థలము:- యోధపురరాజమందిరము.

కాలము - ఉదయము

(ప్రవేశము - విశ్వావసువు - భుక్తాసీనాని - వీరసింహుడు
పరిజనులు)

వీర:- అమరసింహుడు వలాయచుడై నట్లేనా? జనార్దనశర్మజాడలెలియ
లేదా?

విశ్వా:- భీరువు. క్షత్రియజనయోగ్యముకాని పనియాచరించె. మరణ
మొండె; జయమొండె. యుద్ధరంగమునుండి వలాయతుడగుట
రసపుత్రవృశమున కప్రతిష్ట. జనార్దనశర్మయే యుపాయము
నఱింగించి యుండవలె.

వీర:- అమరసింహు పక్షపాతులందరును బంధింపబడినట్లేనా? శత్రు
శేషము ఋణశేషము నుంచుకొనరాదు.

విశ్వా:- నిస్సంశయముగా బంధింపబడిరి. బంధితులుకాని వారు నగర
మును వీడిరి. సుక్షత్రియులు రణరంగముననిహతులైరి. యోధ
పురరాజ్యలలాట భుక్తాసింగు హస్తగతమైనది.

(ప్రవేశము భుక్తాసింగు సవరివారముగ)

పరివారము:- జయ జయ రాజమార్తాండ చండప్రచండ శ్రీ శ్రీ శ్రీ
భుక్తాసింగు మహారాజుబహద్దురు వారికి జై.

విశ్వా:- మహారాజులవారికి స్వాగతము. యోధపురరాజ్యలక్ష్మి నేటికి
సనాథయైనది. భుక్తాసింగు మహారాజులవారి పరిపాలనా సౌప్త
వంబున కెడయై యల్లాడిన, వీడితడనుల వాంచితార్థము నేటికి
సమకూడినది. విద్రోహుల కులంఠ్రములు నిర్మూలంపబడినవి.
రాజ్యమున శాంతిస్థాపన కేలినవారి కీర్ఘ్నముడు సర్వవిధముల
తోడ్పడ సంసిద్ధుడు.

భుక్తా:- విశ్వావసూ! మీరసింహుని వలన నీ రాజసేవా పరాధునితనరింగి మిగుల సంతసిచితిమి. విద్రోహుల బంధించుటయుండు, నీవొసంగిన సహాయ్య మసామాన్యముని వింటిని. కాని-అమరసింహ జనార్దను లిరువురును చిక్క-కుండట శోచనీయము. అందులకు గట్టిప్రయత్న మొనర్పలేజేమో ?

మీర:- రాత్రి యంతయు విశ్వావసు మంత్రిరత్నమును యాత్రో నుండి వారి సాంకేతిక ప్రదేశములనన్నింటిని గాలించె. కాని వారంతకుముందే రహస్యమార్గమున నగరు వీడియుండవలె. వారి జాడల నరయుటకును, నగరమార్గముల శోధించుటకును, యుద్ధభటుల నియమించితిమి. చారుల నలుగడల బంపితిమి. కాని యింతవరకును వారి జాడ తెలియలేదు.

భుక్తా:- అమరసింహుడు జనార్దనశర్మ తంత్రిములకుతోనై యిట్టిపని గావించియుండును. శైశవంబుననుండియు తనకు రక్షకుడనై, తనశ్రేయస్సునే శోరియున్న నాపై దుష్టనేరారోపణ గావించి, నన్ను రాష్ట్రమునుండి వెడల నడపెను. అందులకు ప్రతిఫలము నే దనుభవించెను.

మీర:- దేవరవారి యుచారతయే వాని నింతవరకు దెచ్చినయది—
లేకున్న—

భుక్తా:- లేకున్న, మొదటనే రాజ్యాస్థికరణమును నేను సంకల్పించిన, అమరసింహుని పేరెత్తువారైనను, లేకుండెడివారు. ఇప్పుడైనను మనము ప్రయత్నములయై యుండరాదు. ప్రజలందరకు నాయాజ్ఞను వెల్లడింపుము.

మీర:- చిత్తము. దేవరవారు సెలవీయ వేడెద.

భుక్తా:- రాజద్రోహులైన, జనార్దన, అమరసింహులజాడల దెలిపిన వారికి గాని, వారిని పట్టియిచ్చిన వారికిగాని, ఇదివేల వరహాలు

హరితోషికి మిచ్చెదనని చెప్పుడు. విద్రోహుల పక్షమూని, రాజద్రోహమునకు సంకల్పించువారికి మరణమే శిక్ష. నగరము నుండి వెలుపలికిగాని, వెలుపలినుండి నగరములోనికిగాని పోని చ్చగించువారు ముందుగ రాజానుమతిపత్రముల పొందవలెను. ప్రజలెల్లదను భుక్తాసింగునే రాజుగా సంగీకరింపవలెను. ఇందులకు భిన్నముగా ప్రవర్తించువారు క్యూరశిక్షలకు పాత్రులయ్యెదరు. చీకటివడినది మొదలు సూర్యోదయము వరకును, ప్రజలెవ్వరును, తమ తమ గృహములవీడి రారాదు. అనుజ్ఞాపత్రములు వీరసింహునివద్దనుండి పొందవలెను, విశ్వానరూ! రాజాజ్ఞాపాలనయందు, అప్రమత్తుండవై చరియింపవలెను. వీరసింహా! దండనాధ్యుల దండించుటయందును, శాంతిస్థాపనయందును, నీకు పరిపూర్ణమైన హక్కుల సిచ్చితిమి.

వీర:- దేవరవారీ భృత్యునియందు చూపిన సమృద్ధమునకు కృతజ్ఞుడను. నేనిజే సైనికుల హెచ్చరించి, సర్వమును సమర్థించెదను. రాజ్యపాలనయందు, సైనికనిర్వహణ బాధ్యతనెరింగిన యేలినవారి బుద్ధికుశలత యెంతయు ప్రశంసనీయము. డోలాందోళితులగు ప్రజాసమూహమును, కత్తిచూపియే పరిపాలింపవలెను. మెత్తనము ససమర్థత్వముక్రింద భావించి చెలరేగెదరు.

భుక్త:- బాగు! వీరసింహా! బాగు! భుక్తాసింగు మనస్తత్వమును నీవు బాగుగ గ్రహించితివి. మొట్టమొదటికి జడియునట్లు మొక్కెడివారికి జడియరు. ఈ రాజనీతి నవలంబింపక పోవుటచేతనే, అమరసింహుడు నన్ను ప్రవాసమున కంపగలిగె. కావున, నేడి కఠినరాజనీతి బ్రయోగింపవలసె. అప్పుడు—మరచితి—రాజోద్యోగులలోడను, పరిజనులలోడను, రాజభక్తి ప్రమాణముల తీసికొనవలెననియు, సంశయాత్ముల ఓమింపవలయు చెలువుడు. భుక్తాసింగునకు ఓమింపనునది లేదు. తెలియునా ?

విశ్వా:- చిత్తము. యేలినవారు సెలవిచ్చినరీతి పర్యమును నిర్వహింప గలవారము.

భుక్త:- విశ్వావనూ! మరియొకమాట.

విశ్వా:- దేవరవారు సెలవీయ వేడెదను.

భుక్త:- యోధపురసామంత జాగీరు వారులును, దుర్గాధ్యక్షులును, విద్యోహుల కాశ్రయమొసంగవచ్చును కావున, మనకులోబడి యున్న సర్దారులకును, జాగీరుదారులకును, దుర్గాధ్యక్షులకును, వెంటనే విద్యోహులజాడల నరసి దెలుపవలెననియు, వారి కాశ్రయమిచ్చినవారుగాని, వారిజాడల తెలిసియు, తెలుపని వారుగాని శత్రులకిందనే పరిగణింప బడుదురనియు, వారిపద పుల గోల్పోవుటయేగాక, రాజగ్రహమునకు కఠిన శిక్షలకు పాలుగావలసి యుండుననియు తాళుట సంపుము.

విశ్వా:- రాజ్యరక్షణకై దేవరవారెట్టి చర్యలనైనను, నైఖానవలసివచ్చే.

భుక్త:- వారెల్లరు సీతాభను లండుకొనిన నెలదినములలోగా యిచ్చ టికి వచ్చి రాజభక్తిప్రమాణముల నొనర్పవలెను. మీరిందువు రును, కడుంగడు జాగరూకతతో మెలగవలయును. మనచా రులు నానారాష్ట్రములకేగి, శత్రువులజాడ దెలుసుకొనవలెను.

వీర-విశ్వా:- జై, భుక్తాసింగు మహారాజా బహద్దరు వారికి జై.

(తెరపడును)

రంగము 3.

స్థలము - కళ్యాణదుర్గము - బలవంతసింగు రాజమందిరము

ప్రవేశము - బలవంతసింగు, అజితసింగు.

బల:- పోక తప్పదందువా ?

అజ:- తప్పనో, తప్పదో, రాజాజ్ఞ. అందును, చండశాసనుండగుభుక్తా సింగు దారుణశాసనము నతిక్రమింప నెవ్వరు సాహసింతుడు ?

బల:- నిశ్చయమే. పోతప్పకు. సాపము అమరసింహుడు రాజ్యభ్రష్టుడై యెటుకేగెనో! యెట్టియిడునుల గుండుచుండెనో! సహజముగ సౌజన్యకీలుడు. ప్రజానురంజకుడు.

అజ:- అతని సౌజన్యత, ప్రజారంజకత్వము, ఆతని కాపాడగల్గెనా? “ధరణీరాజ్యము వీరభోజ్య” మన వినలేదా? సృష్టియందెచ్చట జూచినను, బలవంతులు బలహీనులపొదివి వరాక్రమించుటయే గాననగును. జలచర, భూచర, భేదరములందెచ్చట వెదకినను యీ ధర్మమే చెల్లుచున్నది.

బల:- భుక్తాసింగు వరాక్రమవంతుడే. కావుననే, అమరసింహుని నిర్జింపగలిగెను. ఆజితసింహా! ఈవిషయము నీవెరుంగుదువా?

అజ:- ఏ విషయము?

బల:- ఇంద్రవ్యూరుచు లేరుగదా? గోడలకు చెవులుండునందురులే. అమరసింహుడు, వినతండ్రియగు భుక్తాసుం దశ్యంతగౌరవ ప్రవత్తులతో మెలంగెడివాడు. కాని—కాని—బయట చూడము—ఎవ్వరునులేరుగద. భుక్తాసింగత్యాశాపీడితుడై యమరసింహుని బంధించి రాజ్యావహరణమునకు ప్రయత్నించెను. జనార్దనమంత్రి ప్రతిభావిశేషమున యీ కుట్ర బయట పడెను. కాని పితృసమానుడగు వినతండ్రికి మరణదండన విధింపనేరక యమరసింహుడు భుక్తాసు రాష్ట్రమునుండి మూత్రము వెడలగొట్టెను.

అజ:- దానికి తగిన ఫలము నేడనుభవించెను. చేతిదొరికిన శత్రువును సంహరింపకపోవుట యెంతటి యవివేకము. ఆర్యధర్మములని యిట్టిరాజనీతి ననుసరించుటచేతనే, మనరసపుత్రు లీరాజునామ మూత్రావశిష్టులై నరరాజులగొలిచి బ్రతుకవలసె. కలియుగంబున, అందును నేటిభారతమున కాటిల్యనీతిప్రయోగింపవలెనుగాని, మరియొక మార్గములేదు. ఇంతకును యోధపురప్రయాణము మాట మరచితిరి,

బల:- పోకతప్పుదు—కాని—ముక్త—అబల—అమాయిక—యొం
టరిగా నెన్నడును, యుండి యెరుగదు. ఆమె యీవియోగము
నెట్లు భరింపగలదని యోజింపుచుంటిని.

అజ:- (తనలో) పాపమీ ముదుసలికి వడుచు భార్యయందొంతటిమక్కువ!
(ప్రకాశముగా) పోనీ యీమెచు గూడ దీసికొని పోరాదా ?

బల:- అమ్మయ్యో! అదిమాత్రము వల్లకాదు. ఈదుర్గమారణ్యమార్గ
ముల—ఈవిప్లవదినములలో—అడువారిలోడి ప్రయాణమే !
ముక్తవంటి అమాయకురాలితో. వలదు, వలదు. అసలు ముక్తకు
ప్రయాణములందుగాని, విహారములందుగాని, ఆసక్తియేలేదు.
మరచితి—నాప్రీతినిధిగా నీవు యోధమురమున కరగి రాజ
భక్తి ప్రయాణమును జేసిన ప్రమాదమేమి ?

అజ:- భుక్తాసింగు కడు మాయావి. ఆవులించిన ప్రేమలు లెక్కిడ
గలడు. నీవు స్వయముగా నరుగకున్న, నీ కాతని పాలనయం
దిప్రములేక మొగము చాటువైచితివని భావింపగలడు.

బల:- అవునుసుమా! మంచియాలోచన జెప్పితివి. నీవు కడుమేధావివి.
ఎంతధూరమాలోచించితివి ? తప్పక దిక్కులలో పడియుండెడి
వాడనే. భుక్తాయాగ్రహమునకు గురియైయుండును. అయితే
ప్రయాణము తప్పదనియే నిశ్చయించితివి.

(గోపాలవర్ధ ప్రవేశము)

గోప:- రాజా! నేనిటవచ్చుచుండ ప్రింగణమున, కొందరు బాటసా
రులు వేచియుండి, యీ లేఖను తమకందజేయమని యొసంగిరి.

బల:- అయ్యో! దైవమా! మరియొక తాళిదు కాబోలును. ఈ
భుక్తాసింగు మనల నీ మన్యధుర్గమునగూడ నెలువ నీయడు
కాబోలు. గోపాలవర్ధా! ఆలేఖను నీవేవ్రేంపుము.

గోపా:- (లేఖను విప్పి చదువును) “పితృసమానులును, కళ్యాణదుర్గా
ధృత్యులునగు శ్రీశ్రీశ్రీ బలవంశసింగు బహద్దరు మన్యసు
ల్తాను వారి దివ్యసాదారవిందములకు—

బల:- లేఖప్రారంభము చాల గౌరవనూచకముగ నే యున్నదే! లోని
విషయము తెల్లున్నవో! భుక్తా సింగిత మర్యాదగ వ్రాయుట
జూడ—

అజ:- లేఖను పూర్తిగా చదువనిండు.

గోపా:- “నిత్యానేక వందన శతంబు లాచరించి”

బల:- వందన శతంబులే! భుక్తాసింగు! నాకు! యేదోమాయ పన్ను
చున్నాడు. తరువాలె?

గోపా:- “రూపుసింహు వ్రాయున దేమన”

బల:- రూపుసింహుడా? ఏరూపుసింహుడు? మనరూపుసింహు గతించి
అయిదేండ్లయినదే!

గోపా:- చివరవరకును చదువనిండు. అంతయు విశదము కాగటము.

బల:- ఆహా ! రూపుసింహుసజీవుడై యుండెనా ? అత్యున్నతము.
గోపాలవర్రా! తుదవరకును చదువుము.

గోపా:- “అనాడట్లు తమవద్ద సెలవుగైకొని, విదేశయాత్రా కౌతూహ
లిస్తే కాండహారు డెరికిసి. ఆ పృథువు నా రణకౌశల్యమును, పరా
క్రమ విద్యుంధణమును దిలకించి, తనయాస్థానమున గౌరవ
మర్యాదల నొసంగె. పిమ్మట నన్నాడరించి, బహూకరించి,
తనసేనానులకు పూజానిర్మాణాదుల నేర్పబనిచెను. ఇట్లుండనొక
నాడాకస్మికముగ పారశీకభూజాని మాప్రభునిపై డండత్రెను.
సంకులసమరంబుసాగె. తీవ్రగ్రాహములకు గురియై ఆరణభూమి
నేను మూర్ఛిల్లితిని. నేను మేల్కొను నప్పటికి పారశీకుని శివి
రమున బండెగానుండుట దెలిసికొంటిని. కాని యాప్రభువు

నా కరలాఘవమును, పరాక్రమలీలను, రణోత్సాహమును, ప్రత్యక్షముగ వీక్షించుటచే నద్భుతాశ్చర్యనిమగ్నుడై నన్నాదరించి యెంతయు ప్రశంసించెను. నాటినుండిపాఠశీకముననుంటిని. నే నాహవరంగమున గూఱుటయేగాని, పాఠశీకునిచే గొనిపోబడుట యెరుంగని మా సైనికులు నేను గతించితినినియే భావించిరి.

“ఎట్టిప్రశంసల నందినను, జన్మభూమిని చేరవలెననెడి కోర్కెచేతను, నా శక్తిసామర్థ్యముల నామె నేవలె వినియోగించువాంఛచేతను స్వదేశమానకు పయనమైతిని. కాని మిత్రుండగు కాండహరుప్రభుని బలవంతముపై మార్గమధ్యమున నాగవలసి వచ్చినది. కొలదికాలములలో తమ పాదసేవ యొనర్పరానున్న

భవద్దర్శనాభిలాషి,

యావుసింహుడు.”

బలః— అజితసింహ! ఎంతివా? మన రూపసింహుడు నజీవుడై విక్రమోపేతుడై, తిరిగివచ్చుట నేడంత శుభదినము. గోపాలవర్యా! యావు విదేశరాజుల మన్ననలకు పాత్రుడై, బహుాకృతుడైనాకు నత్యోక్తప మొనర్పరానుండ.

అజః— (తనలో) ఈముదుసలి యానందమునకు మేరలేకున్నదే.

బలః— అజితసింహ! ఏమూరకున్నావు. యావుని రాక సీకానందము నంగుటలేదా ?

అజః— లేండీ! ఆనందోద్యోగమున, డగ్గుత్తికవడి మాటరాదాయెను. ఎన్నడో మృతుడయ్యెనని తలచిన ఫ్రియసోదరుని యోగము నము, మోదమునంగకుండునా ? నడు నిశ్చయముగా వర్షదినము.

జల:- గోపాలవర్మా! అజితరూపసింహులు పసివారలైయుండ, వీరి తండ్రి నాసోదగుడు, అకాలమరణము నొందుటయు, నాటి నుండి వీరిని నా పుత్రులవలె నాదరించుటయు, మరపురాని గాధలు.

గోప:- రూపుసింహుని శైశవంబున మోసి, మోసి, యీ మహాపులు కాయలుకాచినవి. భర్తృమరణవార్తవిని, వీరి జనని, సహ గమనము నేయి, వీరిరువురను పెంచి పెద్దవారలజేసిన దెవరు? రూపుసింహుని యనత్యుపరణవార్త పిడుగువలెసోక, పెంచిన మోహమున నాయిల్లాలనువుల బాయుట తా మెరుంగరా? రూపునిరాక, యీ రాష్ట్రమునకు రాకయని భావింపనగు. తొల్లింటి రాజపుత్రవీరుల యశశ్చంద్రికల దశదిశల ప్రసరింప జేసి భారతదేశ గౌరవమును ప్రతిష్ఠించిన రూపుని యెన్నివిధముల ప్రశంసించినను దనివీరిరదు.

అజ:- అత్యానందమున మీ రిరువురును, కర్తవ్యతా విమూఢులగు చున్నారేమోనని భావింపుచున్నాను. యోధపుర ప్రయాణము భుక్తాసింగు తాళిదు వీనిగూర్చి యిండుక యోజంపుడు.

జల:- రూపు నేడో రేపో రానైయున్నవాడు, అతడు వచ్చినపిమ్మటనే యీ ప్రయాణమును గూర్చి యోచింతము. అజితసింహా రమ్మ పోవుదము. (నిష్క్రమింతురు)

రంగము 4

స్థలము: అజితునిమందిరము.

కాలము: ఉదయము

ప్రవేశము: అజితులలోచనతో

అజితు:- రేయెల్లనిద్దురలేదు. అతాచనావరంపరతో నిమగ్నుడనై కర్తవ్యతా శూన్యుడనై తిని, అడుగో ఉదయభానుడు. నిజరీతింబు

అచే అంధకారపటలి బటాపంచలుచేసి, దివ్యతేజస్సునుదశదిశలబ
రపి కువలయానందు డగుచున్నాడు. నాయాశాజ్యోతినికూడ వెలి
గించునా? అజితసింహ! నీవెన్నడును పరాజయమెరుంగవు. భీరు
వువలె నిట్లు డోలాయమానుండవగుట హాస్యాస్పదము. (బల్ల
మీదనున్న రూపునిలేఖదీసి) మొహరు—రూపునిదే. వ్రాల—
అక్షరమాల—నిస్సందేహముగ నాలెనివే. రూపు సజీవుడను
టకు నందియములేదు—ఊ—నాయాశా సాధనిర్మాణమున
కంతరాయము గల్పించుచుంటివా? ముదుసలియైనదోరేపోవ్రాల
నున్న యీబలవంతుని యధికారపదవిని నిర్విఘ్నముగ స్వీకరిం
వనున్న నా కీయాటంకమా? రూపుని యాగమన వార్తవినినం
తనే యీ ముదుసలి కెంతసంతోష ముదయించినది! ఇన్నివత్స
రములనుండి తన్నునుదినము ననుసరించియున్న అజితునిగతి
యేమి? జరుగదు. అట్లుజరుగ నేరదు. తనకును తన యనంతరము
రూపునకును దాస్యమొనర్చుట కీయజితు జన్మింపలేదు (అలాచ
నతో) అజితునిశక్తిసామర్థ్యములు, అజితుని తంత్రప్రయోగ
ములు, అజితుని కార్యసాధనానైపుణ్యత ప్రదర్శించుటకు తరుణ
మేలెంచినది. రూపు—దేశాంతరగతుడైన రూపు—పరమ
వదుడైన రూపు—వికృతమౌపేతుడై స్వదేశమునకరుదెంచునట.
బలవంతుడు తనసర్వస్వ మొసగి యాతిధ్య మొసంగుట. జరుగ
నేరదు. ముమ్మాటికిని జరుగనేరదు. గవాక్షమునుండి బయట
చూచి) ఆరీ! ఆరీ!

ఆరీభూ—(ప్రవేశించి) జీ సర్కార్! సలామాలేఖుం.

అజ—(వానిపైపు చూడకయే) నీవు వట్టిమూఢుడవునుమా!

ఆరీ—జీ సర్కార్! తమ్మిసాలాషార్లు సెప్పినా.

అజ—నీమిత్రులుచున్నావు?

అలీ:- సర్కార్ యెదుట నిల్చియున్నామ్.

అజి:- అదికాదురా మూర్ఖా! లోనికి ప్రవేశించుటకు పూర్వ మేమి చేయుచున్నావూ? అని.

అలీ:- డర్వాజాకె బాహర్ పహరా సేస్తున్నామ్.

అజి:- (పచారుచేయుచు గవాక్షమునుండి బయటచూచి) బయట నెవరున్నారు?

అలీ:- మేము పహరా సేస్తుండామని తమ్ము మస్వీనేళాము సర్కార్.

అజి:- ఛీ! మూర్ఖా!

అలీ:- జీ! సర్కార్.

అజి:- ఇటు నెవ్వరును పోలేదా?

అలీ:- మా కీచూపుల్కితగల్లేరు సర్కార్.

అజి:- నీపహరా యిదియేనా?

అలీ:- మేం, పహరాచేసేతప్పు—మాదీనూపు—పహరామీదే నిల్చి యుంటుంది సర్కార్. బయటపచ్చిపోయేమనుసుల్కి నూడడానికి—మేం పహరా యిప్పియెల్లం సర్కార్.

అజి:- మంచిపహరాయే. ఇటురా! ఈగవాక్షమునుండిచూడు.

అలీ:- సర్కార్.

అజి:- అక్కడ యేమి కనబడుచున్నది?

అలీ:- (అట్లే చూచుచుండును) బాగ్ దిఖాతాపై.

అజి:- మూర్ఖా! మరియేమియుచూడలేదా!

అలీ:- ఆకాశాన నూరజ్, భూమిమీద మొక్కల్, మొక్కల్ మీద పూల్ ఉన్నాయి సర్కార్.

అజి:- నీవు పట్టి పశువువు.

అలీ:- జీ! సర్కార్! తమ్ముమేతాయేస్తార్. తమ్ము సేవాసేస్తాం.

అజి:- అటుచూడు. ఆపూలమొక్కలనడుపు నెవరు?

అలీ:- హదదీ మాకీనూశాం. అది హాబ్వాడ్ మాతిరీతింది.

అజి:- ఆమె యెవరో సరిగాచూడు.

అలీ:- సఫ్ హై అదీ హాబ్వాడ్ సర్కార్.

అజి:- ఛీ! వదరుబోతా! ఆమెకమలయేనా! చూడు.

అలీ:- సర్కార్—హస్తుగారి మన్ని ఖమలమ్మ అదే సర్కార్.

అజి:- నీవు వెంటనేపోయి, ఆ కమల నిటుదీసికొనిరా. అధికప్రసంగము చేయక, అజిత్ సింహు లొకసారి యిటుగమ్మనిరని చెల్లుము.

అలీ:- జీ! సర్కార్! (సలాంచేసిపోవును.)

అజి:- ఈ కమలను చూడగనే నాకొక యూహపొడమినది. అది ఫలిం చునా?—అజిత్ సింహ! నీవు కృతకృత్యుడ వగుదువా? ప్రియ ర్నించిన, ఫలింవకుండునా! ఈమె బలవంతసింహుని వడుచు భార్యకు ఆంతరంగిక యరణపు పరిచారిక. ఈమెనాకు బాగుగ యుపకరింపవచ్చు.

అలీ:- (కమలతో ప్రవేశించి) సలాం, సర్కార్ వార్మీ! ఖమలమ్మ గార్మీ మీకీ దఖల్ చేస్తున్నామ్.

అజి:- నీవు బయట నుండుము. ఎవరినీ తానీయకుము.

అలీ:- సిత్తం-సిత్తం (సలాము చేసిపోవును)

అజి:- కమలా! ఉదయభానుని, కరస్పర్శచే వికసితమైన కమలముల శోభను హాసించు, నీముఖకమలము కమలమున నీనామమును సార్థక మొనర్చినయిది.

కమి:- అధికతొక్తి. నాను సామ్యమువనే శోభ లులవడునా?

అజి:- నిజముగా. ముఖస్తుతియని భావించు వేతాకాని, నీయనస్య సామాన్య సౌందర్యము, నీవిలాస సంపద, నీసామ్యత్వ, నీ సుమధుర వాక్కుధ, నీవిర్రులభావము, యెట్టి రాజమాతల కైనను యులవడుట దుర్లభము.

కమః:- ఆర్యా! మీరేమో వింతగ మాట్లాడుచున్నారు. నన్ను పిలిపించిన కారణ మేమో దెలుపగోరు చున్నాను.

అజి:-ఇంచుక కూర్చుండుము, కమలా! నిన్ను చూచినపుడెల్ల నా భావ పథంపర తుపానువలె చెలరేగు చుండును. ఇంతటి లావణ్యతగల యీ లతాతన్వీని సృజించిన బ్రహ్మ ఒరుల కూడిగమునేయె లిఖించుట, వాని చంచలభావము నెంతయు చాటుచున్నది సుమా!

కమః:- అయ్యా! నేను వేగ మేగవలయును. మా చెలి ప్రభాతపూజకు, కుసుమముల కూర్పవలయు, నాకు సెలవొసంగుడు.

అజి:- కమలా! ఏమి యీ మాటలసాంపు. నిశ్చయముగ నీ విట్టి యూడిగమునకు తగవుసుమా!

కమః:- ఆర్యా! నన్నెల యెగతాళి చేయుదురు? ఎట్టి యాశల గల్పించినను, యీ కమల దీయకు తన నెచ్చెలిని వీడునంతటి సాహసికు రాలు కానేరదు. తన జీవితము నామె నేవకై యర్పించిన యది.

అజి:-ఏమీ! మీ నెచ్చెలి దీయ? వింతగ మాట్లాడుచుంటివి. కళ్యాణ దుర్గాధ్యక్షుడై, మన్యప్రాంతములకెల్ల మేటిప్రభువై, నకల దాసదాసీ బసముచే పరివేష్టించబడి, ఐశ్వర్యవంతుడగు, బలవంతసింగును, మాపెదతండ్రిని చేపట్టిన, మీ నెచ్చెలి దీనయా? కమలా! ఇంతకన్న యదృష్టవంతు లెవరు?

కమః:- అయ్యా! ఎందరు దాసదాసీబసంబులు గాని, యెంతటి యైశ్వర్యముగాని, మా నెచ్చెలికి హాయిగూర్చుకున్నవి. ఆమె మనోవిధి నెల్లపుడును కారుమబ్బులు క్రమ్మియుండును, మానసికముగ గొప్ప యాతన ననుభవించుచున్నది.

అజి:- అట్టనా! అంతటి మనోవ్యధకు కారణమేమై యుండునో,

కమ:- (కండ్లసీరుక్రమ్మ పూర్వగాధను జ్ఞాపకము చేసుకొనుదానివలె)
అదియొక పెద్దగాధ; విషాద ప్రణయగాధ.

అజ:- అయ్యో! నే నెన్నడెరుంగనే, అట్టి ప్రీతిరత్నమున కుపకరింపని
నా జన్మమేల? ఆమె యాతన గడువబెట్టుట నావశమగు నేని,
వేగమెరింగింపుము. సంసిద్ధుడ.

కమ:- మీరు కాదుగదా, ఆదైవమైనను, ఆ యాతన తొలగింపలేదు.
ఎంతటి యాత్మార్పణము! ఎంతటి త్యాగము! ప్రీతి మాత్రమే
యట్టి త్యాగమొనర్పగలదు. అట్టి త్యాగమూర్తి సాన్నిధ్యమున
నెల్లప్పుడు వర్తించు నేను, స్వనుఖము నొల్లకుండుట యొక
ఘనకయ్యా?

అజ:- కమలా! మీ నెచ్చెలి ప్రసంగమును దెచ్చి, నీ హృదయమున
గొప్ప యారాటమును, ప్రేరేపించితి ననుకొందును. నిన్నింత
కలవరపరచిన, యా విషాదగాధ నెరిగించి, నీహృదయ భార
మును కొంత పంచియిమ్ము. అయ్యో! మాపెద తల్లి తీవ్ర
వ్యధను దెలిసికొన నామనమెంత తొందరపడు చున్నది.

కమ:- మా నెచ్చెలి చిరుతప్రాయము నుండియు, రూపుసింహుని ప్రేమిం
చిన యది. హరిప్రేమ, దినదిన ప్రవర్ధమానమై, అనంతమై,
అచంచలమై, తనరార జొచ్చినయది. ముక్తాబాయి దలిదండ్రులు
కూడ రూపునకామె నీయ వలెననియే నిశ్చయించిరి. కాని
రూపుసింహుడు యశఃకామియై విచేశంబుల కరుగుటయు, పిదప
కొన్ని వత్సరము లాతని వార్తయే తెలియ కుండుటయు,
పిమ్మట యాతని యకాల మృతవార్త వినుటయు తటస్థించినది.

అజ:- ఎంత చిత్రిము! ముక్తాబాయి భలవంతుని యిల్లాలగుట యెట్లు
సంభవించెను?

కమః:- ముక్తాబాయి యా దారుణవార్త విని జీవచ్ఛవంబువోలే ప్రొద్దు పుచ్చు చుండెను. ఆమె తండ్రి బలవంతసింహునకు ఋణపడి యుండెను. అది సాకుగా గొని, బలవంతుడు ముక్తను తన కొనంగినచో ఋణవిముక్తుని జేసెదనని కబురంపెను. ఆమె తలి దండ్రులు, బలవంతుని, తిరస్కరింప నేరకయు, ముక్త యభీష్ట మున కెదురాడ నేరకయు, కటకటంబడిరి. బలవంతసింహుని బలవంతము హెచ్చినకొలదియు వారియొకన యధికమయ్యెను.

అజి:- పాపము! ఆతలిదండ్రులు, బలవంతుని తిరస్కరించిన, తమసర్వ స్వము నాశనమగునని భయపడిరి కాబోలు.

కమః:- భయపడుటయేకాదు, బలవంతుడు తనకోర్కె నెరవేర్చుకున్న వారి వినాశనము తప్పదనియే కబురంపెను. ఇది యంతయు కనిపెట్టుచున్న ముక్తాబాయి, తలిదండ్రులను, విపత్తిముద్రము నుండి తప్పించుట కాత్మార్పణ మొనర్చెను. స్త్రీ తప్ప యింతటిత్యాగ మొనర్చ నెవ్వరు సమర్థులు ?

అజి:- ఎంతటివిషాదగాధ ! నిస్సహాయులు, నీనెచ్చెలి కనవరతము సేవయొనర్చు, నీభాగ్యమే భాగ్యము. నీసుఖమును, నీభావి సౌభాగ్యమును కూడ గణింపక, యామె సేవకై యాత్మార్పణ మొనర్చిన, నీత్యాగ మామెత్యాగమునకన్న వేయిమి దుంగు లధికము. కమలా! త్యాగమూర్తివి. నిశ్చయముగా నీ యట్టి స్త్రీరత్నమును చేపట్టగల్గినవాని జన్మయే సార్థకము.

కమః:- ఆర్యా ! మీ పొగడ్తకు నే నర్హురాలనుగాను. నేనొక యువ కుని చేబట్టి, నాచెలిని విడనాడజాలను. ఈ కమలకట్టి ద్రోహ చింత యెన్నడును జనింపదు.

అజి:- కమలా! నేను మాత్రము నీ నిశ్చయమున కెదురుచెప్పగలనా? నిన్ను చేపట్టదలచిన యువకుడు, నీయభిప్రాయముల నెరింగి,

వానిమన్నించి, తదనుగుణముగ వర్తించునేని, నీయభ్యంతర మేమి ?

కమ:- అయ్యా! ఏమి యీ విషయ ప్రశ్నలు ? నానెచ్చలి సౌఖ్యమే నాకు ప్రధానముగాని, నా సుఖముగాదు.

అజ:- ఒకవేళ నీనెచ్చలినుండి నిన్ను వేరుజేయక, నీయాశయముల కంతరాయము గల్పింపక, నీకనువర్తియై జరించుటకయ్యకొను యువకుడు లభించెనేని, వాని చేబట్టుదువా ?

కమ:- (తిచ్చపడి పలుకనేరక యూరకుండును).

అజ:- కమలా ! నిన్ను జూచినదాదీయు, నీ సౌజన్యత నా మనము నాకర్షించినది. నేనింతదనుక నవివాహితుడ నగుట నీయట్టి కన్యారత్నము లభింపకుండుటయే. నీవు నీ నెచ్చలిని వీడ నక్కరలేదు. నాజన్మ సార్థక మొనర్చుము. చూడు—(అని చేయి పట్టుకొనును).

కమ:- ఆహా ! నే నేమైతిని ? నాతల భిరుగుచున్నది. నాచేయి వదలుము (అని చేయి విడల్పుకొని) నాచెలి పూజానమయ మతి క్కమించుచున్నది. నే పోవలయును.

అజ:- కమలా! ఆలోచింపుము. తొందరలేదులే. నీయట్టి లావణ్యవతిని, సుగుణభిని చేపట్టి యానందఙ్గోలికల నోలలాడింపదున్న యీ అజతుని మరువకుము.

కమ:- అయ్యా! నాకు సెలవోసంగుడు, నేనుపోయివచ్చెద. (పోవును)

అజ:- ప్రదర్శనము బాగుగనే నడచినది. అంత పాడుగలేదు. (ఆలోచించి) ముక్తాయోవుల ప్రణయగాధ-అక్కరకు రాగలదు.

కమ:- (తిరిగిప్రవేశించి) అయ్యా! మీసేవకుడు నన్ను పోనిచ్చుటలేదు.

అజ:- ఆరీ !

అజ:- (ప్రవేశించి) సర్వా సర్వార్, ఏమి సెలవు?

అజి:- ఏమిరాపోగరు ? ఈమెనేల యాటంకపరచితివి ?

ఆలీ:- సర్కార్ — మీరు సెప్పిందిలాగ నేళామ్.

అజి:- ఏమిరానీకు చెప్పినది ?

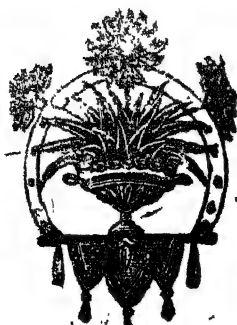
ఆలీ:- సర్కార్. 'ఎవర్నీరానీకు' అని సెప్పినా. అందుకునేత యీ హమ్మగార్కి లొడలుండి రానీలేడు సర్కార్.

అజి:- ఛీ ! మూర్ఖా ! ఎవరినీ రానీకు మని చెప్పినందులకా యిది. కమలా! వీడు శుద్ధమూర్ఖుడు. మరియొకలాగు తలంఁకుము. ఈమెను తుచూర్చున వేరుము. ఎన్నడును యీమె ప్రవేశమున కభ్యంతర పెట్టకుము. తెలిసినదా ? జాగ్రత్త.

ఆలీ:- (వంగి) హమ్మగారూ ! ఖమ్లమ్మగారూ ! మాకీ మాఘకీజయే. మీకీ సలాంనేస్తామ్.

కమ:- (నవ్వుచు పోవుచు).

(తెర వడును)

రాజ్యకాంక్ష

ద్వితీయాంకము

అక్షరములు

రంకము 1

స్థలము: అరణ్యము

ప్రవేశము: అమరసింహుల కూర్చునియుండును. ఎదుట భిల్లులు నృత్యగానములు చేయుచుండురు—అనంతరము.

వీరమల్లు:- వలికా! తమ సెలవైన, యీ భిల్లుల వారివారి పనులపై పంపెదను.

అమర:- అట్లే కానిమ్ము.

వీర:- ఓరీ! రాయగడా! నీవు నీముఠాతో పోయి, యీ యాడవియందు నలుదిక్కులు పరికించి, క్రొత్తమానిసు లెవరైనను కనబడినచో వెంటనే బంధించి తీసుకొనిరా. ఓరీ! జెగజెట్టి! నీవు అమరసింహ మహారాజులుంగారికి యేయాపదయు రాకుండ యెడనెడ కాపు కాయచుండుము, ఓరీ! గడనాయకా! నీవు నీయనుచరులతో నేడు వేటకరుగుము. ఇది మనదేలిక బలదేవులవారి యాన. త్వరగ పోండు.

భిల్లులు:- దండాలుసామీ! దండాలు. అమరసింగ మారాజులకుజై.
(పోవుదురు)

అమ:- వీరమల్లూ! మీయాతిధ్యమును మేమెన్నడును మరువజాలము.
ఈయరణ్యమునందు సహితము, మాకెట్టిలోటును రానీకుండ
వేయివిధంబుల కనిపెట్టుచున్న శ్రీబలదేవుని యొక్కయు, అం
తకు పదిరెట్లు కంటినిరెప్పవోలె గాచుచుచున్న మీయొక్కయు
ఋణ మెట్లు తీర్చుకొనగలమో తెలియకున్నది.

వీర:- అయ్యా! యోధపురమున కధినాథులై సకలభోగముల సనుభ
వించు మీరు, నేడొకభిల్ల నాయకుని యాతిధ్యము నింతగా
కొనీయాడుట తమకు మాయందుగల వాత్సల్యతను దెలుపు
చున్నది.

అమ:- వీరమల్లూ! మీరెంతటియాదరము చూపుచున్నచు, దురాత్ము
డును, మాయావియు నగు, భుక్తాసింగునకు తగిన ప్రతీకార
మొసర్చినగాని, నామనము శాంతినిొదడు; పాపన లూనానదీ
తోయముల నోలలాడి, యోధపుర గిరిదుర్గప్రదేశముల విహార
మొనర్చి, భుక్తాను రణరంగమున నోడించి బండ్లగాగొన్నగాని
యమరసింహునకు నిద్రయుండదు.

వీర:- దేవా! కాల మెల్లపును నొక్కమాదిరియుండదు. అమవసరమైన
పున్నమ రాకపోదు. బలదేవులు సర్వసన్నాహమును చేయు
చున్నారు. బలవంతుడును, మీదుమిక్కిలి కుత్సితుడునునగు,
భుక్తానుజయించుట యుతిగాదు. త్వరలోనే మనప్రయత్న
ములు ఫలించుగాక.

(ప్రవేశము: ఒకభిల్లుడు)

భిల్లు:- జయము, జయము దేవరవారికి. బలదేవరాజులుంగారు మహాక
శ్రొత్తమానిసితో వచ్చుచున్నారు.

అనుర:- రానిమ్ము. (భిల్లుచుపోవును)

(ప్రవేశము బలదేవుడు: జనార్దనశర్మ)

అను:- (లేచి నమస్కరించి) ఆహా! ఎవరోయనుకొంటిని, నాపాలి
దైవమే! మహామంత్రులు జనార్దనులకు మాయభివాదము.

జనా:- అభీష్టసిద్ధిరస్తు. వత్సా! కుశలమా.

అను:- మాపాలిట జనార్దనులగు, శ్రీమన్మహామంత్రీ జనార్దనులవారి
కటాక్ష ముండ, కుశలమున కేమిలోటు. శ్రీబలదేవుడు తన
బలమునెల్ల నారక్షణకై వియోగించెను. నాకు యోధపురమున
కంటెచిచ్చటనేనుపాయము తెక్కుడు సమకూర్చుచుండిరి.
బలదేవుని ఋణమెట్లుతీర్చుకొందునో తెలియకున్నది.

జనా:- వత్సా! ఆతని రాజభక్తియట్టిద. భుక్తాసింకు దారుణశాసనము
లకు, సామంతులెల్లరు, భయకంపితులై జోహారు లొసంగ, అర
ణ్యకప్రభువగు, ఈబలదేవుడు, ధర్మరక్షణకై, యాతని ప్రతిఘ
టించి, తమ కండయైరిలియె. ఆర్యులమన, నాగరికులమన వరిత్య
జూచి, భీరువులై దుష్టపరిపాలనకు తలయొగ్గియుండ, దుష్టశిక్షణ
శిష్టరక్షకుండగు యావరమేశ్వరు డీబలదేవరూపమున ధర్మప్రతి
ష్టాపన గావింప సంకల్పించి యుండబోలును.

బల:- దేవా! మీరెద్దియోయాయాటవికుని పెద్దజేసివల్కుచుండిరి, చిర
కాలమునుండియు, యోధపురసామ్రాజ్యము ప్రాపునజేరి,
స్వచ్ఛందవాయువులబీడ్చుచు, వీరవిహారముచేయుచున్న, వారి
కాతిధ్య మొసగి, బాసటయైనిలుచు టాకఘనకార్యమని తలం
చుటలేదు. మేముచేయవలసినవిధిని, నిర్వర్తించినపుడు దాని
నింతగపొగడనక్కరలేదు. మహారాజులును, మహామంత్రులును,
మమ్మాజ్ఞాపించి, యాభ్యుత్థునివలననగు నేవలందుకొనప్రార్థన.

అను:- బలదేవా! నీవాక్కులు, నీ సాహర్మ్యతను, దెలుపుచున్నవి.
సభ్యకాతులమని గర్వించువారు సాహసించని కార్యమునకు,

నీవు సిద్ధపడుటజేసి, ప్రస్తుతింపవలసె. ఆర్యా! మీరాకను
గూర్చి చెప్పరైతిరి? మనయత్నము లెల్లున్నవి?

జనా:- శ్రీ మన్మహారాజులవారు సపరివారముగ, నిర్ణీతప్రదేశమున
సుఖులైయుండిరి. వారికేలోటును రాకుండ సమస్తమైనయేర్పా
టులు చేయడమైనది. ఇక శత్రువీటు మన చారు లతిచాకచక్ర
ముగ, మెలగుచున్నట్లువార్త లరుడెంచుచున్నవి. త్వరలోనే
మహావిప్లవ ముగ్నివర్వతమువలె విజృంభింప గలదు. భుక్తాయం
దలి భయాతిరేకమున బయట పడలేకున్నను, అసంతృప్తి యం
దరి యందును వ్యాపించియున్నది. సమయమునకై వేదియుం
డిరి. భుక్తాసింగు దామణశాసనము లధికమైన కొలదియు,
సామ్రాజ్యము నందలి విప్లవోద్యమమునకు మరింత దోహ
దముగలుగుచున్నది.

అమ:- ప్రజలయందు నిరాశ, నిస్పృహ, యావహింపకమునుపే, యీ
విషమపరిస్థితు లంతరింపజేయ, సర్వప్రయత్నములు జరుగుచు
న్నట్లుచు, యీ దుష్టనియంత్రపరిపాలన మనతికాలముననే
తుదముట్టుననియు, రహస్యప్రచార మవసరమేమో ! త్రికాల
వేదులు తమకు నేను చెప్పదగినవాడను గాకున్నను, చాపల్య
మున చెప్పసాహించితి.

జనా:- వత్సా! అమరసింహా ! సర్వమును సాసిద్ధము. ప్రజలెవ్వరును
యీ పరిపాలనకు సుముఖులుగాలేరు. కాని, సామంతులును,
దుర్గాధ్యక్షులును, రాజసేవకులగు, తమ పదవులకై ప్రాకు
లాడుచుండిరి. వారైనను, భుక్తాయందలి సదభిప్రాయముచే
గాదు. విద్రోహ ప్రయత్నములు విఫలమైనచో రాము బయట
పడిపోవుదుమనియు, భుక్తా ప్రతిక్రియకు బూనుననియు భయ
ముచేత. మనసన్నాహములు, సంతృప్తికరముగ సాగి,

విజయసాధనములగునేని, సర్వతోముఖముగు సహాయసంపత్తి సమకూడుటలో నాశ్చర్యములేదు.

అమః- వ్రస్తులేము మనకు బహిరంగముగ బాసటయై నిలిచిన దీ బల దేవుడును, నాలని యాటపి బలమును.

జనాః- ఈయాటవికు లనమాన బలశాలులు. భక్తికుదిరెనేని ప్రాణ మర్పింతురు. వీరిని, వీరిన రణకౌశలమున సుశిక్షితుల జేసితి మేని అజేయులగుదురు. చంద్రగుప్తుని మగధసామ్రాజ్యమున ప్రతిష్ఠించిన దీ భిల్లసైనికులేగదా!

బలః- ఆ చాణక్యవి ప్రతిభయే భిల్లనాయకుల శౌర్యసాహసముల జగద్వంద్యమొనర్చినది. అపరచాణక్యులగు యీ గురుదేవుల నమ్మిన మార్గైర్మనైర్మములు వృథగావని మా నమ్మిక.

జనాః- వత్సా! చూచితివా! యీబలదేవుని వాక్యమర్థ్యుతి. బల దేవా! మనమింకను, యాధునిక మరణ యంత్రముల సమ కూర్పవలయును. నవీనవర్తతుల మనసైనికులకు శిక్షణమొసంగ వలయును.

బలః- దేవా! ఈ భిల్లు లా బాలగోపాలమును, మీరెట్లానతిచ్చిన నట్లు వర్తింప సంసిద్ధులు.

అమః- మేలు! బలదేవా! మేలు! నీరాజభక్తి యనన్యము. రండు భవానీదేవి నారాధితము.

(తెరవడును)

రంగము 2

స్థలము-అజితునిమందిరము.

ప్రవేశము: అజితు రూపు మాట్లాడుకొనుచుండురు.

అజిః- సోదరా! ఎంతవిన్నను తనివితీరకున్నాముది. నీ సాహసచర్య లతి భయానకములా, నీవర్ణన లతిరమ్యములు, నీయనుభవములు

[శోకల నాశ్చర్యచకితుల జేయగలవు. పదిసంవత్సరములలో నెంత యనుభవమును గడించితివి!

రూపు:- సోదరా! విదేశయాత్రీవలన నెట్టియనుభవము గడించినను స్వదేశమునకు తిరిగివచ్చునపుడు గల్గినయానందమునకు మేర లేదు.

తే. పరమపావనిమాతల్లి భరతమాత

యంకమునజేరి లాలననందునట్టి

భాగ్యశాలికి యిహమును బరమదెంత?

స్వర్గసౌఖ్యంబు నద్దాని సాటియగునె?

ఆత్మదేశనామోచ్చారణమాత్రమున పులకాంకితుడుగానిజడండుండడు. స్వదేశరక్షణమున కుపకరింపని ధైర్యసాహసములు నిష్ఫలములు. యశఃకామి నైయంతవిహరించినను, నాజన్మదేశమగు సీభారతపుణ్యభూమిని, యీవీరరసపుత్రసీమను, స్వచ్ఛంద నిర్మలనాయువుబీల్చునపుడు గల్గును ఖము స్వర్గముకూడనీయజాలదు.

తే. రెక్కలార్చుచు, వినువీధి నిక్కియాడు

పక్కికున్నట్టి స్వేచ్ఛానుభవమునందు

లేశమును పరసేవలో లేదు నిజము

ఎట్టియున్నతపదవిలో మిట్టిపడిన.

సోదరా! పదివత్సరములక్రిందవిహరించిన యీ పరిసర గిరిదుర్గవన సీచుల విహరింప నామన మువ్వెఱ్ఱురుచున్నది. పిన్ననాటివరిచ యుగనినపుడెల్ల వర్ణింప నలవికాని యానందమావహిల్లుచున్నది. ఇప్పటికైనను, ముదుసలియగు పెదతండ్రిగారిసేవ లొనర్చు భాగ్య మోపరమేశ్వరు డొసంగినందులకు కృతజ్ఞుడను

అజి:- పెదతండ్రిగారు సీయాగమనవార్తవిని, తన్నయ్యలైరి. నీలేఖ వచ్చిననాటినుండియు వారియానందమున కంతులేడు. రూపు- రూపనిలలువరింపని గడియలేడు.

రూపు:- వారితో తీరికగా ప్రసింగించుట కింకను సమయము చిక్క లేదు. వారేదో రాజకార్యనిమగ్నులైనట్లు కన్పడుచున్నారే.

అజి:- అవును. ప్రస్తుతరాజకార్యములు కొంచెము క్లిష్టముగనుండి వారి కలజడికల్గించుచున్నవి. ఈ యానందసమయమున వాని నుగ్గడించి, నీమనస్సున కారాటము గల్పింప నొల్లను. క్రమముగ నెల్ల నీవే తెలిసికొందువు. గోపాలవర్మను చూచితివిగదా?

రూపు:- చూచితిని, అతడును మిక్కిలివృద్ధుడయ్యె. సరియే. పెదతండ్రి గారితో తీరికగ ముచ్చటించుట కెప్పుడు వీలుచిక్కునో!

అజి:- వారికి రాజకార్యభారముచేత తీరికయుండుట లేదుకాని. మరచితి ఆయన ఉదయమున ప్రమదావనములో విహారమొనర్చుచుండును. అత్తరి మంచయుల్లాసముగ నుందురు. కావున రేపటి యుదయమున ప్రమదావనమున వారిని గలిసికొని యాంతరంగికముగ మాట్లాడు కొనవచ్చును.

రూపు:- ఓహో! అట్లనా! ఉదయ మంతప్రాద్ధవరకు వారచ్చట నుండురు?

అజి:- అదియంతయు నీకేల? నేనునీవద్దకు ఆలీనిపంపెదను. వాడు నిన్ను ప్రమదావనమున సకాలమున ప్రవేశపెట్టగలడు.

రూపు:- నేను గోపాలవర్మను కలుసుకొనియెదనంటిని. అతడు నాకై నిరీక్షించుచుండును. కావున పోయివచ్చెదను.

అజి:- అట్లనా! అత డీయుదయముననే, అత్యవసరరాజకార్యముపై పురము విడిచివెళ్ళవలసివచ్చును. నీ పెరుగవుకాబోలును.

రూపు:- నాకు తెలియదు. అట్లైన నీవుడేమిచేయుదును?

అజ్ఞానిహార మొనర్తము. అశ్వముల నాయుత్తపరువ ఆలీకిదివరకే జెలిపి యుంటిని. పోదమురమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు)

రంగము కి.

స్థలము - ప్రేమదావనము.

ప్రవేశము: ముక్తాబాయి, కమల పాటపాడుచు పూలమాలలు

గుచ్చుచుందురు.

కాలము - ఉదయము.

కమ:- రాధకు ఆమురళీకృష్ణుని యందంతటి ప్రేమకు కారణమేమో? వయస్సున పెద్దదయ్యి, చిన్నికృష్ణుని ప్రేమించుటకు గత మేమో ?

ముక్త:- ఆ-ఆ-అట్లనకుము రాధకుచ్చసుఖమునకై ముద్దుకృష్ణుని ప్రేమింపలేదు. ఆ ప్రేమ యనంతమైనది. అది యీశ్వర ప్రేరితము. రాధాకృష్ణుల సంబంధము కేవలము పారమార్థికము. రాధ యాత్మ, గోపాలకృష్ణుడు పరమాత్మ. పవిత్రమైన పరమాశయము ఆత్మను సంధానమేకదా. అయినను ఆ దివ్య మంగళ విగ్రహమునుగాంచి ముగ్ధులుకానివారుందురా ?

సీ॥ ఘననీలమేఘంబు క్రీముక్తి కొగ్గిమ్మెరుగునా

పసమీరు పచ్చని పటమువాని,

నిద్దంపుచెక్కుల నీటుగుల్కెడిమేటి

తాటంకద్యుతులతో దనరువాని

గగనంబునను దోచు కమలాపుడోయన

యురమున రత్నంబు మెరయువాని,

సుందరోన్నత లతాచూడాంకురంబన

హూళిసింఘంబుచే మలయువాని

కాళ్ళ చిరుగజ్జిములమోత గాళువాని,
మోవినాశంపు పిల్లనగోవివాని,
మురుపు లిగురొత్త దూగు నుంగురులవాని,
చల్లనై దోచు నగుమోము పిల్లవాని.

సతతము సేవింపగల భాగ్యమాగోకులమునకే దక్కిగాని, ఎం
దరు పరమతపోధనులూ సుందరవిగ్రహుని గాంచ తమా తమా
లాడుచుండురోకదా!

కమః:- దేవీ! నిత్యము నీరీతి యా చిన్నికృష్ణు నారాధించుచు, నీ ప్ర
పంచమునే మరచుచుంటిని. యుక్తవయస్సులోనుండియు నీ పీ
ప్రాప్తపంచక సుఖముల సరకుగొనక వెట్టివై యుండుట తగదు
సుమా!

ముక్త:- నాకు-ప్రాప్తపంచక సుఖమా! నాదేహ మితరుల సుఖమునకై
యర్పింపబడినదే. కాని నాహృదయ మాచిన్మ యానందుని,
యాననసీతచోరుని, యాగోపికాలోలుని, యాపరమ భాగవ
తుని, విడచి యండజాలదు.

ఉ॥ కంకణరావములెలగి ఘల్లనిమ్రోయగ, పైట జారగా,
కుంకుమ శోభితంబయిన కోమలిమోమున ఘర్మబిందు లి
ర్వంకల జారుచుండ సురవంద్యుని నందునిబాలు గీతలక
గొంకక పాడుచున్నొకతె గోకులమందున వెన్నద్రచ్చ నా
మంకెనమోవివాడు సుకుమారుడు మారుడు మారులేని బ
ల్పాంకము లింపునింపి, మగపోడుము లోడకజేసినవ్వ, నా
వంకజగంధికంది, వరువా? యను, పల్కున కుక్కిపారు నా
బొంకులమూరిలీల వినిపొంగని వెంగలి యెందునుండునే॥

ఆ తుంటరి, ఆ లీలామానుష విగ్రహుడు, గోపకన్నల
గీకురించి, వారితన్నయులజేసి, ఆతన్నయతను పరమాత్ముని

అటుండు లగ్న మొనర్చిన, వరకుయోగిపుంగవుడే. ఆ సుకుమార గాత్రుని కన్నులారగాంచి, యా దివ్యపురుషుని చేతులార పూజించి, యాలీలావిసోదుని నోరారపాడి, యానవనీతచోదుని జేబురవమును వీచులారచిని, యాసుండరమూర్తిని మనసార పేమించిన యాబృందావన వాసుల భాగ్యమెట్టిదో!

కమ:- అదిగో. తిరిగి నీకా నేళముదయించుచున్నది. తానమాడి కృష్ణ మందిరమున కేగవలసిన సమయమే తెంచినది. లెమ్ము.

ముక్త:- ఆసీలగాత్రుని తలచుకొన్నంత మాత్రమున నాయొడలు వర వళ మొందునే వును-మరచితి. నీవులానికేగి నాయుడువుల దెమ్ము. మనమీ జలకూటమున తానమాడుదము.

(కమల నిష్క్రమించును)

(రెండవవైపునుండి దూరమున రూపుసింహుడు ప్రవేశము)

రూప:- ఏమి యీవన సౌందర్యము. ఇది యెంత యపూర్వము. తొల్లి నేను చూచిన జ్ఞప్తిలేదు.

ముక్త:- (రూపుని చూడకయే).

ఉ! మల్లలగేరు పల్వరున మాళిని బర్హము, పూలపేరులున్
గొల్లలయుల్లముల్లానగ కోలనులీలను కేలదాల్చి యా
కల్లరిబాలుర న్లసి కానలవేడుకగూడి యాడు యా
యల్లరి చిన్ని కృష్ణమది నానలు దీరభజించి వేడెదగ.

రూపు:- ఎక్కడిది గీతము ? ఈ స్వరము మున్నెన్నడో వినినట్లున్నది.
(అని ముక్తవైపు తేరిజూచుచుండును)

ముక్త:- ఎవరది ? వరపురుషునివలె నున్నదే. ఇచ్చటికెట్లు రాగలిగెను?
ఏమీ? ఈహాసము పూర్వపరిచితమువలె నున్నదే.

రూపు:- ఈ సుందరి యెవ్వతెయో, యేకాంతమున నున్నట్లున్నది!
ఆట్రుపోరాడు. పూర్వమెన్నడోచూచినట్లున్నది.

ముక్త:- (రూపుని తేరిజూచిలేచి) ఏమి యీ యాకాశము. (భయకంపితమై) రూపు-సింహుని పోలియున్నది. రూపుసింహుడు ఖరణించె. ఇది యాతని—భూతము—కానోపు. అయ్యో. ఏదిగది? ఆ—ఆ—(అని కెవ్వునకేకపేసి మూర్ఛిల్లును)

రూపు:- ఈమె యెవ్వతయో! భయభ్రాంతమై పడిపోయెను. ఏమియీ పద గలిగెనోకదా! (సమీపించి) నాముక్తవత నున్నదే. ఇక్కడికెట్లు రాగలిగెను? ముక్తా! ముక్తా!! (ఆమెముఖముపై నీరుబల్లి నేదతీర్చు చుండును).

[దూరమున బలవంతసింగు అజతునితో ప్రవేశము]

అజ:- అదియే! నేను తలచినది. మోసము.

బల:- అజిత్! ఏమనుచుంటివి?

అజ:- ఆ—అచ్చటనా? ఏమియులేదు.

బల:- (రూపు ముక్తలవైపు జూచును)

రూపు:- (ముక్త శిరమును తనలోడపై జేర్చి ముఖముపై నీటితోతుడుచు చుండును.) ఆహ! ఈమె గళమున మాంగళ్యమున్నది. (ముక్త శిరము క్రిందనుంచి లేచి) ఈమె పరకాంత. వాముక్త—పరకాంత—ఈమెనుదాకి పాపమునర్పితిని—అయినను ఆపదయందున్నదిగదా! దాపున చెలులన్న పిలిచివత్తును (చరచరపోవును).

బల:- ఎవరాపోవునది?

అజ:- ఎచ్చట? పురుషుడా? స్త్రీయా?

బల:- ఏమీ? నీవుచూడనేలేదా? ఆ పోవునదెవరు?

అజ:- నడక—రూపునది వలెనున్నది. ఆతడిచ్చట కేలవచ్చును? వన పాలకులేమో?

బల:- వనపాలకులా—కాడు—కొంచెముముందు పడువుము. (ముక్త నేదతీరును; కమల ఆశ్రముగ నుడువులతో ప్రవేశించును)

కమః:- (ముక్తవాలకము జూచి) చెలీ! చెలీ! ఏమిట్లుంటివి? ఏమైనది?

ముక్త:- అదేమో! ఉండదే! (కమల ఉపచారముచేయుచు).

బలః:- ఆ పోయినది రూపునింపాడూ ?

అజః:- అట్లనే యున్నది. కాని, ఆతడైయుండునా! కాదనుకొనియెడ.
ఆతడైన నంత తొందరగా పోనవసరమేమి ?

బలః:- నీ విచటనే యుండుము. (చెట్లచాటునుండి ముక్త కమలను సమీపించి వారిసంభాషణ మాలించుచుండును)

కమః:- అదేమమ్మా! నేనుపోయి, యిండుక నేపై నను కాలేదే. ఇంతలో నేమాయెనమ్మా!

ముక్త:- అదేమో! స్వప్నమో—నిశ్చయమో—నేను చెప్పజాలనే ఏదోభూత మావేశించినట్లయినది.

బలః:- ఆవేశించినది !

కమః:- భూతమా ! పట్టవగలే ?

ముక్త:- ఎవరోపట్టుకొని నట్లయినదే. ఇదియేమే? నామొగముపై కీ నీ రెట్లువచ్చినదే? నీవు చల్లరివా?

కమః:- లేదమ్మా. నేవిప్పుడేగా వచ్చితి.

బలః:- ఎవరోపట్టుకొని నట్టినదే! సరే! (తలవంచుకొని అజకునిదేరి) మనమిక పోవుదము వద. (నిష్క్రమింతురు)

కమః:- ఏలయిట్లు తత్తరచెందెదవు? సవిస్తరముగ చెప్పువమ్మా.

ముక్త:- నీ కెవ్వరును కనబడ లేదా?

కమః:- లేదమ్మా, లేదు. జరిగినదేదో చెప్పరాదా?

ముక్త:- నాకేమో భయమగుచున్నదే. ఇచ్చటనిక తాళలేను. లోని కేగుదమువద

కమః:- తానమాడవా ?

ముక్త:- ఉహూః (ఇరువురును పోదురు).

రాజ్యకాండ.

తృతీయాంకము

రంగము 1.

స్థలము—అజితుని నందిరము.

ప్రవేశము—అజితు.

అజి:— ఆలీ! ఆలీ!!

ఆలీ:— (ప్రవేశించి) జీ! సర్కార్! సలామాతేఖుం.

అజి:— నీవు బయటనుండి రూపుసింగురాగనే లోనికిబంపుము.

ఆలీ:— పిత్తం—సర్కార్ (పోవోవును)

అజి:— ఆలీ! మే మిరువురము మాట్లాడుకొనుచుండ బలవంతసింగు వచ్చును. ఆతని రాక కనిపెట్టి ముందుగ హెచ్చరింపుము.

ఆలీ:— పిత్తం—పిత్తం. ముందు ధూప్ సింగ్. తర్వాత బలవంత సింగ్. హదీకాదు మీరు సెప్పింది సర్కార్.

అజి:— తెలిసినదా, పోముక్తి. (ఆలీపోవును) అనూయాబీజము లంకురించి నవి. ఇంద్రజాలికునివలె వెనువెంటనే మొలకలెత్తి, శాఖోప శాఖలై విజృంభించునట్లు నర్పవలెను. ఈ పాదిక పారెనా, రే

వీచిటికి అజితసింహుని దీక్షదైవలంకరించుట నిశ్చయము. అమా
యికయగు కమల నామాయాజాలమునజక్కి (చేతిలోని జాబు
నుద్దేశించి) యీడ్చుకొనినది. దీనిబ్రయో
గించిచూచెదగాక. రూపువచ్చువేళయైనది. నాటక మారంభింప
వలయు. అజితసింహుని సామ్రాజ్యనిగా నెంచె నీబలవంతుడు.
అత డజేయుడని యెరుంగడు.

(తెరలో) సర్దార్ రూప్ సింగ్ ఆరహహే.

అజి:- (ఎదురేగి) సోదరా! రమ్మ. (రూపువ్రవేళయునీకై యెదురుచూచు
చుంటిని. ఏమిది? నీమోషెలనో విన్నబోయినది, కారణమేమి?
రూపు:- సోదరా! నాకిచ్చటనంతయువంతగ నున్నది. కాటేమిట్టిమార్పు
లనైన జేయునుగదా! తొలుదొల్త నాయాగనునమున కత్యా
దరమును జూపి, హర్షపులకాంకితుడైన మన పెదతండ్రి, నిన్నటి
నుండియు, అదేలనో, మనసిచ్చి మాటాడుటలేదు. కారణ
మెఱుంగజాల.

అజి:- ఓహో! నీ వంత కదియాకారణము! మన పెదతండ్రికి, నయనుముది
రినకొలదియు, బుద్ధి మందగించుచున్నది. నిన్నే తుకమైన యపోహ
లకు లోనగుచుండును. నీవు నిన్నటియుదయము ప్రమదావన
మున కేతెంచితివిగదా, అచట నేమిజరిగినది?

రూపు:- ఏమిజరిగినది. అచ్చట నాక కాంత కన్పించినది.

అజి:- నీవామి నీవర తెరుంగుదువా?

రూపు:- యెరుంగుదు ననుకొనియెద. సర్దార్ రణసింహుని కుమార్తె
ముక్తయని భావించితిని.

అజి:- నిశ్చయమే.

రూపు:- నిశ్చయమేనా? ముక్తాబాయి! నిశ్చయముగ. ముక్తయేనా
అను గళమున తాళియున్నది. అమె వివాహితయా?

అజి:- అవును, ఆమెయే మనపెదలండి. ముద్దులభార్య.

రూపు:- ఆ! ఎంతవింత! ఎంతటిపొరపాటు! ఆమె ఛరస్త్రీ యని యెరుంగక, ఆమె భయభ్రాంతియై మూర్ఛిల్ల, నామెను సేదజేర్చి, నాయుడిలో చేర్చి, ముఖముననీరు జల్లితిని. అంతలో నామె గళమున తాళి గొంచి, ఛరస్త్రీయనిభావించి, యామెచేలులబిలువ బయట కేగితిని.

అజి:- ఆమెకు నీవు గుర్తింపలేదా?

రూపు:- తొలుత గుర్తించితిని, గాని, తాళి చూచిన పిమ్మట ముక్తయవివాహితగదా యామె. బోలిన మరియొక వ్యక్తియై యుండ నోళ్ళునని యెంచితి. ఎంతమోసము వాటిల్లెను! మాపెదలండి భార్యయని యెగంగనైతిని. తెలిసియుండియు, నీవునన్నచటి కేలబంపితివి?

అజి:- ప్రేమదావనమున, బలవంతునికై సీరిక్షింపు మంటివిగాని, ముక్తను గలియమంటివా? అయినను, నేనుమాత్రం మెన్నడైన నామెను జూచియుంటినా? బలవంతు డామెను పంజరకేరమువలె పెంచుచుండును. ఒరులకంటబడినీయడు. నీవచటి కేగుట వినియో లేక చూచియో యుండవలెను. అతనియందలిమార్పు కదియే కారణమైయుండును.

రూపు:- ఎంతయవరాధము జరిగినది, నన్ను తమియింపుమని యాతని బ్రార్థింతునా?

అజి:- వలదు, వలదు. ఆశారిత నపహరింపబూనిన గండు గానిన్నాతడు భావించును. బలవంతు డిప్పుడు మునుపటి మన పెదలండి గాదు. ఈవివాహమైనప్పటినుండియు, గొప్పమార్పునకు లోబడ్డెను. అతని యీర్ష్యకు, అపరోహకు, మేరలేదు. నేనాతని గనిపెట్టుకొనియుండుటచే, యాతని స్వభావమును పూర్తిగ

నెరింగిన ర్తింపుచుంటిని. నీవో దశవర్షంబులనుండియు, నిచ్చట
తేనికతన యాతనిని పూర్వమువలెనే భావింపుచుంటివి.

రూపు:- ఈ నింద తలదాల్చి, యూరకుండవలసిందనా? నా నిర్దోషిత్వ
మును ఋజువు చేయవలదా?

అజ:- అందులకే, నేనాతని స్వభావ మెరింగినవాడనుగాన, తరియెరింగి
నీనిర్దోషిత్వమును, ఋజువుచేయువరకును, నీవాతనికంట
మాత్రము పడకుము. మిక్కిలివ్రమాడము సంభవించును. ఈ
వయసున, ఆతని సంసారసౌఖ్యమున కంతరాయము గల్పించిన
వాడవగుదువు. భ్రాతృ వాత్సల్యమున, నే నొసంగిన హితవు
నాలింపుము. నేనాతని యపోహను బాపువరకును నీవాతని
కంటబడకుండ వర్తింపుము.

రూపు:- సోదరా! నా సేమముగోరి నాయుండలి వాత్సల్యమున హిత
ముపదేశింపనే నన్యభావ ర్తింతునా? పాపము! ముక్త-బలవంతుని
భార్యయా-విధివైపరీత్యము! నేనేల స్వదేశమునకు మరలిరా
సంకల్పించితిని?

అజ:- ఆగు—ఏదో పదముల సవ్యడి.

(తెరలో) రాజాబహద్దర్ ఒలవంఠసింగ్ మనస్వసుల్తాన్ వారు.
ఆరహహై

అజ:- త్వరపడుము, త్వరపడుము. ఆతడు వచ్చుచున్నాడు. నీవాతని
కంటబడకుము. మనల నిరువుర నిచ్చటగాంచిన, నేనాతనివ్రస
న్నునిచేయుట బహుకష్టము. పొమ్ము—ఈదారిని—ఈ పరిసర
ముల నెచ్చటను నాగక పారిపొమ్ము. (అని రూపును పంపి
వేయును. కొంచెమాగి అతడు పోయినట్లు స్థిరపరచుకొని, వికట
ముగనవ్వి, ఉత్తరమును దీసి నలిపి ఎడమచేతితోబట్టుకొనును)
ఓరీ! దురాత్మా! తిన్నయింటివానములే లెక్కిడబూనితివా! ఓరీ

పితృద్రోహి! నేనుసహింపను. సహింపను. (మరల బయటచూచి
బలవంతుడు సమీపించుచున్న ధ్వనినివిని, కైజారుతో చేతిపై
గాయము చేసికొని) ఎంతటిద్రోహము! భ్రాతృవధకుకూడ
బాల్పడుచువా? (బలవంతునిరాక చూడవట్లుగానటించి) ఎంతటి
క్రాశ్యము! ఎంతటిద్రోహము! నిలువును. నిలు. నిలు. పారి
పోకుము.

బల:- అజిత్! ఏమిది? ఏమి యీ కలవరపాటు?

అజ:- ఆ! మీరా! ఎంతసేపైనది మీరు వచ్చి? (ఉత్తరమును చేతి
గాయమును కనబడకుండ దాచుటకు ప్రయత్నించునట్లు
నటించును.

బల:- అజిత్! ఆ గాయమేమి? ఆరక్తమేమి?

అజ:- ఏమియులేదే. కొంచెమేదో గాయమైనదికాబోలును. నేను
చూడనేలేదే! (ఉత్తరముదాచుటకు యత్నించును)

బల:- నీవేమో దాచుటకు ప్రయత్నించుచుంటివి. ఆకాగిత మిట్టిమ్ము.
నీవు గాయపడుటకు కారణ మెరిగింపుము. నా వద్ద దాచ వ్రేయ
త్నింపకుము.

అజ:- ఏమియులేదు. నేనును—రూపును— లేను—లేదు— నేను—
ఊ—రూపువద్దకై జారుప్రయోగమును నేర్చుకొనుచుంటిని.
అంతట—

బల:- కల్ల! నీమోముచూచిన, నీవేమో రహస్యమును దాచుటకు
ప్రయత్నించుచున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది, నాయెడట బొంక
సాహసించువా? నీవు దాచిన కాగితము నిట్టిమ్ము.

అజ:- (ఇప్టము లేనట్లు తలవంచి యూరకుండును)

బల:- ఇచ్చెదవా? లేదా? అజిత్! నీవుకూడ అవిధేయుడవా?

అజ:- (మోకరించి) తండ్రి! అట్లెన్నడును తలంపకుము. నీమోముల నే
నవిధేయుడ కాబాలను. కాని—యీజాబు—కాదు—కాదు—

యీశాశితము—నీవాళింపకుము. ఇది నీ శైల మాత్రమును
మోదమొసంగజాలదు. కాదు—నీకీజాబు—ఆమిక్కిలి వ్యథకు
కారణమగును. (బలవంతుడు అజితుని సమీపించి జాబులాగు
కొనజూచును)

అజి:- తండ్రీ! నే నీజాబును నీ కీ జాలనందులకు ఊమింపుము.

బల:- ఇచ్చెదవా? లేదా? నేను దానిని చూచియే తీరవలెను.

అజి:- అయ్యో! దైవమా! ఎట్టి యిక్కట్టు దెచ్చిపెట్టితివి. ఇచ్చిన భ్రాతృ
దోహము—ఈకున్న పితృదోహము, ఏదియో యొకటి
తప్పదు.

బల:- (జాబు లాగుకొని చదువుకొనును. ముఖమున రోషావేశము
లుదయించును)

అజి:- తండ్రీ! నన్నుమన్నింపుము.

బల:- నీవుకూడ యీకుట్రయందుంటివా? నీకీజా బెట్లువచ్చినది? అనృత
మాడిన, యాభవానీదేవిపాదములకు దప్పినవాడవగుదువు.

అజి:- ఇక తప్పదు. తండ్రీ ఊమింపుము. ఈజాబును ముక్తాదేవికి పంప
నుద్యుక్తుడగు—రూపును—వారిందితిని. కాని యా ముష్క
రుడు నన్నే ధిక్కరించె. సోదరవాత్సల్యమున, మందలించియు,
బెడరించియు, దూషించియు, యిట్టి పాపకృత్యమునుండి మర
లింపవచ్చుత్తింప, యొడలుదెలియక, మత్తిల్లినతెరంగున, నా
వయి కలియబడెను. ఆసంఘర్షణలో నీజాబు నేనులాగుకొంటిని.
వాడు నన్ను గాయపరచి, మీరాకగనికాబోలును, పలాయతు
డయ్యె. నేనులాగుకొనుటలో నీజాబు దినిగినది. రూపుని బాల్య
చాపల్యమును మన్నింప పార్థన.

బల:- ఈదుర్నితనదనిది బాల్యచాపల్యమా? ప్రాథకార్యమునకే సమ
కట్టినే. ఓరీ! తులువా! పశుపక్ష్యాదులయందుకూడలేని యీ

దుష్ప్రవర్తన నీవు విదేశయాత్రలో నేర్చుకొంటివా? (ఉత్తరమును చదువుచు) “ప్రేమనీ! ముక్తా!” ఓరీ! ఛండాలా! నీ మాతృసమాన నీకు ప్రేమసియా? “అసెలయేటి తుంపురలలో నీవికనీతముఖపద్మము” ఏమి యీవర్ణన! ఎంతటి లజ్జావిహీనత! “మనస్వేచ్ఛావిహారముల కంతరాములేకుండ” ఓనీ! దుర్గారూరాలా! నీ వలన నే నెంత మోసపోతి నే. ఏమి వినయము! ఏమి భక్తి! ఏమి తన్మయత! సరి. తెలిసినది. నీ మురళీకృష్ణుడవడో బోధపడినది. నీ జవతపంబు లెవరికొంకో తేటతెల్లమైనది. నేటితో నీవీ భూమిపై నుండవు. స్వర్గభూమిని మీరిరువురును విహరింతురుగాక.

అజి:- తండ్రీ! తమింపుము. అంతటి దారుణకృత్యమునకు బాల్పడకుము.

బల:- నీవు మాటాడకుము. నే నీ యంతఃపుర దోహదమును సైవ జాలను. రసపుత్రవంశమును కళింకిత మొనర్చిన యీ దుర్నిత జరుల తమింపజాల. (పోవును)

అజి:- (వికటహాసముజేసి) అజితసింహా! నీవు సంకల్పసిద్ధుడవు. అగ్ని రగిలినది. చల్లారకుండ చూడవలయును. ఈముదునలి చవలుకు స్త్రీలోలుడు. దుర్బలత్వ మావహింపకుండ జూడవలయును. ముక్త-గర్భవతియట. దీనితో బలవంతసింగు వంశమంతరింప గలదు. రూపుసింగు, రామాస్త్రముచే గూలిన మారీచునివలె, నడుగంటును. అజితసింహుడు కళ్యాణదుర్గాధ్యక్షుడు. అంతటి తో తృప్తిజెందునా? ముందీయంకము పరిసమాప్తమైన, — విమృట కథ యీలోచింతము.

(నిష్క్రమించును)

రంగము 2

స్థలము : ముక్తాబాయి శయనాగారము.

కాలము—రాత్రి.

కమ:- ఆశడేనటమ్మా! స్వదేశమునకు తిరిగి వచ్చెనట. మృతవార్త యనత్యమట. భూతముకాదు సజీవుడగు రూపుసింగే వచ్చెనట

ముక్త:- (ఆశ్చర్యచకితయై) నీకెవ్వరు చెప్పిరే యీ వృత్తాంతము?

కమ:- అజితసింహుల బానిస ఆల్ఫ్రాన్ చెప్పినమ్మా! గోపాలకర్మ వడు గగా సత్యమేనని బలపరచె.

ముక్త:- ఎంతటిమోసము వాటిలైనే. అతనికాది భూతమని భ్రమనితి. భయభ్రాంతనై మూఢులైతిని. స్మృతికలుగు సప్తతికార డద్ద శృండయ్యెను. నే నంత నిర్భాగ్యురాలనైతినే. కమలా! మరి యిప్పుడు కర్తవ్యము.

కమ:- కర్తవ్యమున కేమున్నది. ఆసంగతి మరచిపోమ్ము. ఆశడచ్చటికి వచ్చిన సంగతి యెరు తెరుంగరుగదా! మనమేల చట్టుచేయ వలెను.

ముక్త:- కమలా! నా కేమో భయమగుచున్నది. మా చిన్ననాటి ప్రణయగాథ మీ యయ్య వారెరుంగరు. నే నీయనను వివాహ మాడినది రూపుసింగెరుంగడు. ఇప్పుడతడు సజీవుడై తిరిగి వచ్చెను. ఎట్టి విరేపతము లుద్భవిల్లునోయని, నామన మారాట వడుచున్నదే.

కమ:- నీవు వట్టిజేలవు. నిష్కారణముగా భయపడుదువు. నా కిందు భయకారణ మగువడగు.

ముక్త:- నీవెరుంగవు కాబోలును, నేను రూపునిదప్ప యన్యుల వివాహ మాడనని బాసయిచ్చితిని. కాని యాతని మరణవార్తయు, బల వంతుని బలవంతపు పెండ్లియు, తలవనితలంపుగ సంఘటిల్లినవి.

కమ:- ఇందు సీతప్పేమున్నది? ఆతడు మరణించెనని చెలియుటచేతను, వీతలిదండ్రుల నీ బలవంతు నిగ్గుండమునుండి తొలగించుటకును, నీ నీ బలవంతువు పెండ్లి కొడబడితిని. ఈ విషయమెరింగినచో నుదాచుడగు రూపునిం గన్మథా తలంపడు.

ముక్త:- ఆతడుదారుడే కాని.

కమ:- ఏమి? కాని యుని యూరకుంటిని?

ముక్త:- మహావిపత్తు నన్నావహించ నున్నట్లు నామనస్సారాట బడు చున్నది. కమలా! నేను దిక్కుమాలినదాని నైతినే. నాజీవితము దుర్భరము. ఇంతకంటె నీయనువుల బాసిన శాంతిలభించు నేమో. ఏదోవిధముగ, గతమును మరచి, యో బృందావన నాథు నారాధింపుచు, నిర్మలజీవితమును గడుపుచుంటిని. నాకీ విషమపరితాప యేల తటస్థింపవలెనే?

కమ:- చెలీ! సీపూరక లేనికారణముల గల్పించుకొని నీహృదయమును కలవర పెట్టుకొను చుంటిని. నీయిష్టదైవమగు నా నవసీతచోరుని భజించి హృదయమును పదిలపరచుకొనుము. బలవంతునింగు వచ్చు సమయమైనది. బాగరూకతతో మెలంగుము. నేను నిలువదగదు.

ముక్త:- అన్నిటికీ కా ద్వారకానాథుడే గలడు. నీవు పొమ్ము. నా దుర్గతి కెవరేమి చేయగలరు? (కమల పోవును. ముక్త కృష్ణ విగ్రహమునకు పూలమాల సమర్పించి, దీపారాధన మొనర్చి, చిరుతలగై కొని కృష్ణునిగూర్చి పాడుచు తన్మయతలలో నుండును)

[ప్రవేశము - బలవంతుడు]

బల:- (ముక్తను పరికించి) ముక్తా! ముక్తా!

ముక్త:- (అదరిపడి, చూచి వంగి పుష్పముల నాతని పాదములపైనిడి, నమస్కరించును)

బల:- ఇంతకాలమునుండి పూజింపుచున్నను, నీహృదయాభివేదత కనుగ్రహము కలుగలేదా? నీవాచితార్థము నొనగలేదా?

ముక్త:- నాకు వాంఛితము లున్నగదా యోగిని, సర్వమును మీరు సమకూర్చుచుండ నాకు కోరదగినదేమున్నది?

బల:- ఓహో! నీవొనర్చునది కేవలము నిష్కామకర్మ కాబోదును.

ముక్త:- మూర్ఖురాలను, నావి దెలియవు. నామనస్సు నా ముద్దుకృష్ణుడు వారిండు. నేనాతని నారాధి పుచుంటిని.

బల:- ముద్దుకృష్ణుడు నీమనోహరుడా? అయిన, నే నెవరను.

ముక్త:- మీరు నా మనోధవుని, ఈ పాంథభౌతికమైన శరీరము, మీ యధీనము. మీరు శాసింపుడు.

బల:- ముద్దుకృష్ణుడు నీ మనోహరుడు. నేను నీ మనోధవుడను-అయిన- రూపు—సింహుడేమగును?

ముక్త:- (కలవరపడి యూరకుండును)

బల:- పలుకవేమి? నీపూజలు, నీపునస్కారములు, నీగీతములు, గేయములు, భజనలు, వీనిజూచి మోసపోతిని. మాయావీ! నిజము చెప్పుము. నీవు రూపుసింహుని ప్రేమించితిని? లేదా?... ఊ... చెప్పవేమి?

ముక్త:- (కన్నీటితో భయకంపితస్వరమున) ఒకప్పుడు.

బల:- ఒకప్పుడా? ఎంత నిర్భయుర! ఎంత మొండితనము... ఒకప్పుడు— ఒకప్పుడుగాదు. నిన్నను ప్రేమదావనమున ఆతని యొడిలో కులుకుచుండుటలేదా? పాతకీ! నీ మొగముచూచిన పాపముడయిండును.

ముక్త:- నాథా! నాయనరాధము.

బల:- నీయనరాధము తమింపవలెనా? కల్ల, నీవు తమార్హువుగావు. వీరరసపుత్రవంశమున రణసింహుని తనయవైపుట్టి సర్వబలా

వేతుండగు బలవంతునిజేవట్టి, పుట్టినయింటికిని, మెట్టినయింటికిని
తీరని కళకమును దెచ్చిన నీ వికజీవింపరాదు. త్వరపడుము. నీ
యిష్టదైవమును పార్థింపుకొనుము.

ముక్త:- నాథా! ఈదీనులాలి తుదిమనవి నైనను—

బల:- నేను నెనను. పుత్రవంశమున జన్మించియు, రంపుత్రజాతికంతకు
యప్రతిష్ఠను గల్పించు నీజీవిత మంత మొందవలసినదే. ఈ
వార్త లోకమున వెల్లడికామును పే యంతరించుట మేలు. త్వర
పడుము.

ముక్త:- హే! కృష్ణా! అపదుద్ధారకా! నాకుజీవితముపై నాసలేదు. కళంకి
నిగా ననువు బాటుటకే వగచుచున్నాను. నానిర్దోషిత్వము -

బల:- నిర్దోషిత్వము. ఇదిగో. ఈబాబు ఋజువుచేయగలడు. (బాబు
మీదపడ వేయును)

ముక్త:- (బాబుచూడకయే) నేను దోషినియేభావించినచో నిశ్చయ
ముగ మీకరవాలమున కెరజేయుదు. భర్తచేతులలో మరణిం
చుటకంటె స్త్రీకోరదగినదిలేదు. నాతోబాటు మీవంశాంకు
రమునుగూడ నిర్మూలింపుడు. త్వరపడుదు.

బల:- వంశాంకురమా! ఈపాపిష్టివంశమింతటితో నంతరించుటయే
మేలు.....కాని.....ఉత్తముడత్రయములు,...స్త్రీలను, భీరు
పులను వధింపరు. నాక్షాత్రాధిపతిము నీప్రాణములదీయవెను
కొడుచున్నది. ఓసీ! పాపీకులటా! నిన్నుజంపి స్త్రీహత్యాదోషము
నకును, భూహత్యాదోషమునకును బాల్పడబాల. నీకొక్క
యరఘుడియమాత్రమువ్యవధి నిచ్చితిని. ఈలోపున నీపిప్పివంచ
మున మరల నాకంటబడని తావునకుబామ్ము. నీముఖ మీజన్మ
మున నా కగుపడరాదు. పొమ్ము. నేను మరలవచ్చులోపున
బోవలయును. తెలిసినదా! (నిష్క్రమించును)

ముక్త:- (క్రిందపడి లేచి) నాజీవిత మొంత నిర్భాగ్యమైనది! కట్టుకొన్న భర్త కులటయని దూషించి వేడలగొట్టినను నాయనువులింకను బాయకున్నవే. హే! కృష్ణా ఆపదుద్ధారకా! ఆర్తమైన బ్రాహ్మణిని రక్షించిననీకు, నానిర్దోషిత్వమును నిరూపించుట భారమా? గోవర్ధనధారుడవే. కుక్షినిండ శ్వమునుజూపితివే. ఆర్తను. దీను రాలిని, నిన్నుభరింప భారమా? కాదు. ఈనిర్భాగ్యురాలిని నీవుకూడ పతితగనే భావింపుచుంటివి, అయ్యో! దిక్కుమాలిన వారి నాదరింప దైవముకూడ దిరస్కరించునుగాబోలును. కాదు దైవదూషణకూడదు. నాపాపఫలము నన్నిట్టిప్పుచుండ నొరుల దూషింపనేల. నా కిచ్చినయరఘుడియగడువును కావచ్చినది. నే నకలెడయరాదు. కృష్ణా! నిన్ననవరతమును పూజింపుచుంటిని. నన్నికష్టదశలో నీవు విడచినను, నేనుమాత్రము నిన్నువిడువను. హే! కృపానిధీ! ఈదుర్భర కాళరాత్రి, నీయంధకారమున నీవు నాయండనున్న, నాకేభయంబును గలుగదు. (కృష్ణ విగ్రహమును చంకనిడుకొని, మేలిముసుగు సవరించుకొని) ఓ! యంధకారమా! నీవే నా కాపురాలవు. నన్ను నీలో లీనము జేసికొమ్ము,
(నిష్క్రమించును)

బల:- (ప్రవేశించి నలుగడలచూచి)

పోయినదా? ఈపిశాచి, నన్నువిడచిపోయినదా? ఎంత అమాయకవలెనటించినది. ఒరులు చొర శక్యముగాని యాప్రమదావనమును, వాడెల్లచొరగలిగె. చొచ్చిన, అంతలోనే యింతటి విపేతమా! ఎట్టినిరభంధమున నుంచినను, ఎంతనీతిని బోధించినను, హద్దుమీరిన స్త్రీని-అవుట బహుకష్టము. (నలువైపుల చూచి) ఈగృహము శూన్యమైనది. నాజన్మము వ్యర్థమైనది. నే నిప్పుడు దిక్కుమాలినవాడనైతిని—ఒక వేళ—నేను—పొర

బడలేదుగద...ఆ—ఒడిలోచేర్చుట కండ్లార జూచితినే. “నా కేదో భూత మాపేశించినట్టైనది” యన్ననుడి చెవులారవెంటినే ఇందసత్యమేమున్నది? ఆలేఖకేమందును. ప్రణమలేఖ—ఎంత సిగ్గువిడచి వ్రాసినాడు? ఇంతటి యవమానమును భరింప జాల—వీడవదలినది—రూపునకు విధింపవలసిన శిక్షనుగూర్చి రేపు యోచించెదను. ఇప్పుడు నాబుద్ధి కలతవడినది

కమ:- (అత్రిముతో ప్రవేశించి) ముక్తా ! ముక్తా ! (బలవంతునిజూచి) ముక్తయేది?

బల:- ముక్త ! విముక్తయైనది.

కమ:- ఏమైనది? (నలుగడలచూచి) ఎచ్చటను గానరాదే. అయ్యా ! ముక్తయేమైనది ? త్వరగ చెప్పుడు.

బల:- మీముక్త—ఈగేహమును విడచినది—ఇక — తనదేహమును విడువవలయు.

కమ:- అయ్యా! ఏలయినానిష్ఠరోక్తులు? మాముక్తగణి చెప్పుడు మిమ్ము ప్రార్థించెదను.

బల:- మీ ముక్తను—రాష్ట్రత్యాగను జేసితిని. ఈ యంధకారమున— అదృశ్యమైనది.

కమ:- అయ్యా! ఎంతటిదారుణము! ఏ నేరమునకు?

బల:- ఏనేరమునకా? నానోట నుచ్చరింపరాని నేరమునకు. భర్త కను మరగి, యువభర్తను గూడినందులకు.

కమ:- అన్యాయము. సకలసద్గుణసంపన్ను, పవిత్రురాలు, దైవిభీతిగలది. ఆమెపై నీ దోషమారోపించుట మహాపాతకము.

బల:- నీవు ఆమెకు తార్చుడుకత్తెవా? ఏమట్లు వదరుచున్నావు. నీ వెవ్వరితో మాట్లాడుచుంటివో యెరుగుదువా?

కమ:- ఎరుగకేమి? ఎరుంగుదును. న్యాయాన్యాయవిచక్షణా శూన్య నితో, అపోహ వేశాపరునితో, సామాన్యదయునితో.

బల:- కమలా!

కమ:- ఏమి చెప్పించుచుంటివి. నీకండ్లైర జేసినంతమాత్రమున నేను భయపడుదానను గాను. పరమపావనియుగు నిల్లాల్లి గుణమును గ్రహింపనేరక, దుష్టకార్యమునకు గడంగిన నిన్నేమన్నను దోషములేదు. సత్యమెరిగిన పిమ్మట యామె పాదములపైబడి, తమాభిక్ష యాదించుటకుగూడ నీకర్హతలేదు.

బల:- సత్యము! సత్యమెంత చులకనగ నున్నది. నిన్నటి యుదయమున ప్రేమదావనములో రూపుసింగు యొడిలో కులుకుచుండుట సత్యముకాదా? రూపుసింగు ప్రణయలేఖను వ్రాయుట సత్యము కాదా? ఇం దసత్య మేమున్నది?

కమ:- ప్రణయలేఖ?

బల:- రూపుసింగు ప్రణయలేఖ నందించుతరి, అజితుడు మందలింప యాతనిపై కలియబడి గాయపరచెనే. ఆతడు తనప్రాణముల కైన యానందక యాలేఖను లాగుకొనెనే. ఇదియంతయు సత్యమేనా?

కమ:- అజితసింహుడేనా ఆలేఖను నీ కిచ్చినది?

బల:- అజితునివద్దనుండి నే నేలాగుకొంటిని. ఇంతకంటెను నిదర్శనము లేమికావలెను?

కమ:- ఓనీ! పావీ! మాయావీ! అజితసింహ! ఎంతటికూరకర్మమున కొడిగట్టితివిరా! ఎంతటి కట్రప్పిత్తివిరా దుర్మతి! కల్లబాల్లి మాటలుచెప్పి నాపై ప్రేమనటియించి, యాలేఖను నావద్దనుండి గ్రహియించి, ఎంతటి దుష్కార్య మొర్పితివిరా?

బల:- ఏమి? ఆలేఖను నీవు అజితున కేలయొసంగితివి? మాయమాట లాడి న నేలమోసంగించెదవు? రూపుసింగునుండి యాలేఖను కలియబడి లాగుకొనుటలో గాయబడిన అజితుని నేను స్వయముగా జూచితిని.

కమః:- అయ్యా! నాకిప్పుడర్థమైనది. ఈకులంత్రమునంతయుపన్నినవాడు అజితు. మీవివాహమునకుపూర్వము, చిన్నతనమున రూపసింహ ముక్తాబాయి లొం డొరల ప్రేమించిరి. అప్పటి లేఖయిది. పిమ్మట రూపు మరణించెననువార్త వినిన కొలపికాలమున కామె మమ్మల వరిణయమైనది. ఇందులకు మీకుప్రత్యక్ష సాక్ష్య మిప్పించెద. ముందు ముక్తను కాపాడు. ఆమె నిర్దోషిత్వమును ఋజువు చేయలేకున్న మీ రామె కేళిక్షనైనను విధింపవచ్చును. ఆలసించిన మోసమగును. ముక్తను వెనుక త్వరపడుడు!

బలః:- ఆలేఖకు నీవేలయజితునకొసంగితివి? ఇదియంతయునాకాశ్చర్యముగ నున్నదే! ఏమదానము మాటయేమి?

కమః:- అదియును మోసమే. రూపు సజీవుడైవచ్చుట ముక్తయెరుంగడు. మీరు ముక్తను వివాహమాడుట రూపుయెఱుంగడు. వారి ప్రణయకథను నావలన దెలుసుకొనిన అజితసింహుడే రూపు నచ్చటికనిపియండవలెను. ఆకస్మికముగ ప్రత్యక్షమైన రూపును గాంచి, ముక్త, భూతమని భ్రమసి, మూర్ఛచెందెను. అంతకంటెను మరియేమియులేదు.

బలః:- అయిన ముక్త నిర్దోషియందువా? ఈకట్రీపన్నుటవలన అజితున కేమిలాభము?

కమః:- ఆవిషయములన్నియు, వెనుక తర్కింపవచ్చును. గర్భవతియగు ముక్త యీయంధకారమున కడుపువగిలి చావకమునుపే, తన పరాభవమును భరింపజాలక యే నూయియో గోయియో చూచుకొనకమునుపే, యామె నుద్ధరింపుము. నిరవరాధి, నిశ్చల చిత్త, నిర్మలస్వభావముగు ముక్తను కాపాడవలయు.

బలః:- ఇదియంతయు మహానాటకమువలెనున్నది. ముక్తనిర్దోషియగుదువా? అయ్యో తొందరపడి వెడలగొట్టితివే.

కమః:- కావుననే ముం దామెనుదోడ్చిపోవుము. ఆలసింపకుము. కార్యము మించిన లాభముండదు.

శల:- ముక్తా ! ముక్తా ! (తొందరగాబోవును)

కమః:- ఓరీ ! అజితసింహా ! కృతాత్మా ! నాపై కపటప్రేమనటించి, లాలించి, బుజ్జగించి, అరచేత స్వర్గమునుచూపి, ఎంతమోసగిం తివిరా పితాచీ. ముక్తపై సంతజాలినట్లించితిని. వరరూపరాక్షసా ని న్నేమిజేసిన పాపములేదురా.

అజ:- (వవేళించి) ఏ మట్లువదరుచున్నావు ? ఇదియంతయు నీ కొకరకే జేయుచున్నాను. నీవు రాణివి. నేను రాజును. మన విజయకూర్గమును నిష్క్రమింపజూరేయుచుండ, నాప్రియత్నమున కంత రాయము గల్పింతువా? తొలగుము. దారి తొలగుము.

కమః:- నేను తొలగను. నీ వెచ్చట కేగదవు? (అడ్డువచ్చును)

అజ:- బలవంతు ననుసరింపవలెను. నే నీచాటుచుండి, నీచేసంగము నాలించితిని. కాని చంచలస్వభావనగు నిన్ను మన్నించెదను. నన్ను పోనిమ్ము.

కమః:- ఇంకనూ నిన్నునమ్మెద ననుకొంటివా? నీ నెయ్యంపుపలుకుల విశ్వసించి, నాచెలిప్రాముపైకిదెచ్చితిని. ఇప్పుడు నాచెలిని కాపాడబోయిన, బలవంతసింహప్రియత్నమున కడ్డుదగుల నుద్యమించు నిన్ను నేను పోనీను. నీ కుతంత్రములన్నియు బాధ పడినవి. ఇంకను మోసగింతువా ?

అజ:- తొలగదనా? లేదా? న న్మనవచనముగ ప్రేరేపింపజము, దారి తొలగుము.

కమః:- నాప్రాణములనైన నొనుగెడగాని, నిన్నిచ్చటనుండి కదల నియ్యను.

అజ:- అయిన నిదిగో (అని కై జారుతో పొడిచి త్వరగబోవును)

కమః:- హా! దురాత్మా! ఎంతనిజేసితివిరా. (అనికూటము) (తెరఫడును)

రంగము పి.

స్థలము. పురబాహ్యప్రదేశము - కాలము అర్ధరాత్రి

బలః- (ప్రవేశించి) ముక్తా! ముక్తా! ఎచ్చటికీతివే? ఇంతలోనే యీ కటికచీకటితో నింతదూర మెట్లు రాగలిగితివే? ఇంకను భవన పరిసరములనే యుంచుచు, కట్టులనైన పిలువకుండ వచ్చితివే, ముక్తా! ముక్తా! నేను నిన్ను బలప జనుదెంచుటలేదు. బయట వడుము. ముక్తా, ముక్తా యను ప్రతిధ్వనులును, కీచురాళ్ళ యెలుంగులును దిన్నును రేమియు వినరావు. కమలవచించినమాట నక్కమైయుండునా? ఏనూతిలోనైననుబడి యనువులబాయలేదు గద. దూరమాలోచింపక, కేవలమపోహపై దుష్కార్యమునకు గడంగిన నాకీతికరాదగినదే. (మౌనమూచుచి) అందెవ్వరోనడచి నట్లయినది. అటుగుల నవ్వడియా! (కొందెము నడచి) ఏమియు గొన్నించుటలేదు. (భ్రమయై యుండును. తిరిగి యింటికి పోదు నా? ముక్తిలేని గృహమున కెట్లు పోగలను. ఇంతటి యీకృత్వ మొనర్చి, యుదయించున ప్రజల మొగమెట్లు చూడగలను? ఎల్లరును నా యీ చరిత్ర చెప్పుకొందురు కాబోలును. ఈ యాలోచనలతో బడి ముక్తా స్వేషణమును మరచుచుంటిని. ముక్తా! ముక్తా! (వెనుకనుండి ఒకవ్యక్తి నల్లనిముసుగుతో ప్రవేశించి బలవంతుని మెడనట్టి వంచును).

బలః- ఎవడూరా! ఈ చీకటితో నిలు నిలు—(వెనుకనుండి బాకుతో పొడిచి వడద్రోయును) ఓరీ! దురాత్మా! ఈ బలవంతుని దొంగ పోటున నిర్జింతువా? ఎదుటపడి బ్రతుక నేరపురా నీచుడా! (మరి యొక పోటు) హా! చచ్చితి. చ—చ్చి—తి. (ప్రాణముల విడుచును) (ముసుగుతీసి అజతు వికటముగ నవును)

అజః- రెండైనవినారాజ్యకాంక్షకు పోషనములు. ఇప్పుడొక యుక్తి తేసిమరియొకటి నిర్మింపవలెను. (ఎలుగెత్తి) హత్య! హత్య!

నశోచనవడుడు—నహాయనహాడు—అర్థరాత్రముగాన, నాకేక
తెవ్వరును వినువారులేను. అదిగో దూరమున మిమ్ముమిమ్ముని
దీపమొందు కన్పించుచున్నది. అచట నెవ్వరైన నుండురు.
హంతకుని దళమునానివలె నటుబోయి, వారిని గొనివచ్చెద.
(చిగ్గరగా) ఓరి! హంతకా! ఎటు బోయెనపురా? ఏమై పోని
యను. పట్టుకొనుడు—పొడుపును—చలపును— (అనుచు
నిష్క్రమించును)

(కాగడలలో నిరువురు కృషీకలులు, అజితుప్రవేశింతురు)

అజి:- ఈప్రాంతమునకే, ఒకవ్యక్తిని దరుముచుండ బాచితిని. ఆతడు
మూల్గుచు నేలబడియెను. నే నా హంతకునిదరుముచు మీదెన
వచ్చితిని. కాని నా కనుమరగి వా డీబిమ్మచీకటిలో యదృశ్య
డయ్యెను.

1 పురు:- వానిచే వధింపబడిన యీమందభాగ్యు డెవరో. తెలిసికొ
నుట యుక్తముగద?

2 పురు:- నిజమే. అటునడువుము. ఎవ్వరో ర క్తసి క్తమై యనువులకాసి
పడియుండెను. ర క్తమింకను పేడిగనున్నది.

1 పురు:- అయ్యా! ఈనిర్భాగ్యుని తిరుగవేయుడు. మొగమున కరదీపిక
జూపుడు.

అజి:- (వరికించి) హా! తండ్రీ! జగదేశహారా! ఏకాగ్రాత్ముడు నిన్నిట్లు
సర్దాక్షిణ్యముగ, నీయంధకారమున, నొంటరిగా హత్యకేసనో
గదా! తండ్రీ! నీనెంత దిక్కుమాలినవాడవైతివి? అజితునకు
దిక్కెవరు?

2 పురు:- ఈయన, బలవంతసింహుడా? ఎంతటిదారుణకృత్య మాచ
రింపబడినది. ఇట్టి మహానుభావులకే యిట్టిగతితప్పకున్న, నిక
సామాన్యులమాట లెక్కయా. అయ్యా! అజితసింహ! మాతో

నొకరనుపోయి యిద్దరును కవార్తదెలిపి, భటుల దోడ్కొని వత్తును.

అజి:- ఎవడువచ్చినాడు, చూతూఉండి తేజాగంగదా. (రెండవపురుషుడు పోవుచో) నేటికి మేముదిద్దుకొనివారముతిమి! ఎన్నోయొద్దములముందరి, తనభుజవిఃక్రమముచే, బలవంతుడను తననామమును సార్థముమొనర్చుకొన్న, యీబలవంతసింహుడు, అర్ధరాత్రీయన, హంతకునిసాల సోన నీవచ్చిరది. (ఇరువురుభటులు, 2 వ పురుషుడు కరదీపికలతో ప్రవేశము) ఓరీ! భటులారా! కళ్యాణ మిర్గాధ్యక్షునియర్చనమునకు శారకుడైన హంతకుని బట్టయిచ్చినవారి కమితబహుమాన మిచ్చెదను. మీరీ ప్రించి మొల్లను గాలించి, వానినిబట్టుకొనుడు.

1 పురు:- యిండు రాజగారి మృతకలెబడమును దుర్గముచేర్చుట ముఖ్యము.

అజి:- అవును, మీ రా కైజారు నూడబెరుకుడు.

1 పురు:- (కైజారు నూడబెరిక పరిశీలించి) బియ్యా! ఈ కైజారు మన దేశపుదానివలె లేదు. (దీనిమువద్దచూచి) దీనిపై నేనియో నామాక్షరిములుకూడ నున్నవి.

(అజితుని భటులుపరిశీలించురు)

అజి:- బాష్పనిరోధముచే నే దాముక్షరముల చదివలేవంటిని. మీలో నెవరైనను చదువుడు. హంతకునిబాడ దీనివలన దెలియునేమో

1 పురు:-రూ—పు—సింహు. రూపుసింహు.

అజి:- ఆ! నిశ్చయమే—నరిగాచూడుము.

1 పురు:- నిశ్చయమే. ఎంతటివిపరీతము!

అజి:- ఎంతటి దారుణము! తల్లడినిగూల్చి, దుర్గమాక్రమించుటకై, దేశాంతరమునుండి వచ్చితివా? ఓరీ! పశువా! విదేశముల శ్లాఠికనను నీవరాక్రమ మేమైనదిరా? దొంగపోటున జంపితివి.

పురు:- అయ్యా! రూపుసింగే యీ కార్యమున ర్చనకు నంది యములేదు. ఈ కైబారే ఋజువు చేయుచున్నది.

అజ:- భటులారా! కళ్యాణాదురాధ్యక్షుడు గతించెను. రూపు మాంతకు డయ్యెను. మనలశాసించు వారెవ్వరు?

భటులు:- అన్నిటికిని, చూకు మీరే ప్రభువులు. శాసించుడు, మీశాస నమును తప్పక నెరవేర్చుము.

అజ:- రూపు నాకు సోదరుడే కాని పితృమాంతకుడు. న్యాయమునకు ఆపులులేరు. అది నిర్దాక్షిణ్యమైనది. కావున, రూపుసింహును, నజీవునిగగాని, విగతజీవునిగగాని, పట్టియిచ్చినవారికి, పదివేల దీ నారములు బహుమానము. ఈ వార్తను వాడవాడలను ప్రచు రించి ఆతడి రాష్ట్రమును విడువకమునుపే పట్టి బంధించవలెను. తెల్లవారుసరికి, మార్గములన్నియుగాలింపవలయును తెలిసినదా?

భటులు:- చిత్తము. రాజాజ్ఞ తప్పక శిరసావహించెదము.

అజ:- ఇక ప్రభువువారి స్మృతిక శేబరమును దుర్గముచేర్చుడు.

(తెరవడును)

రం గ ము 4

స్థలము- గోపాలవర్మయిల్లు-కాలము-రాత్రి

ప్రవేశము-కమల మంచముపై పరుండియుండును, పక్కను

గోపాలవర్మ కూర్చుని యుండును.

గోపా:- కమలా! నిర్దోషిమగుముక్త లభ్యమైనదో లేదో. బలవంతుని వెంటనంటిన-అజకు-అత్యాచారమునకు బూనియుండదు గదా ?

కమ:- నాకు వానిపూనిక జూచిన భయమగుచున్నది. నన్నిట్లు గాయ పరువకున్న తప్పక ప్రభువంటిది యుండెడిదానను. బలవంతుని వెంట నంటుటలో వానియుద్దేశ మేమైయుండునో ?

గోపా:- బలవంతును ముక్తను కాపాడకుండజేయుట యొకటి...వీలైనచో బలవంతుని.

కమ:- అం! ఏమచుచున్నారు? బలవంతుని హత్యజేయుటకు సమకట్టునా? అంతటి దారుణమున కొనిగట్టువా?

గోపా:- అత డెంతటి పనికిరానిదో చెప్పదీ మును. నా హృదయ సొంతో భయముబట్టి, యేదియైన విపత్తు, సంభవించియుండునని పాడకట్టుచున్నది. పాపము! పుట్టెడకాశో స్వదేశమునకు మరలివచ్చిన రూపునకు తీరనికళంకము తలకెక్కినది. దీని భరించి యాతడూరకుండ గలడా?

కమ:- అభిమానధనుడును, పరాశ్రమిశాలియునగు రూపు తొందరపడి యాపదలకు లోనుగాడుగద.

(వెలుపల తలుపుతట్టిన భ్వః)

గోపా:- ఎవరో తలుపు తట్టుచున్నారు, నీవల్లె పడుకొనియుండుము. నేను పోయి చూచెద. (తల్వారుగైకొని పోవును).

(ముసుగువేసికొనిన వ్యక్తితో గోపాలవర్మ ప్రవేశము)

గోపా:- మీ రెవరు? అర్థరాత్రమున ప్రచ్ఛన్నముగ రాగతమేమి?

వ్యక్తి:- నేను సుశ్రీయుడను. ప్రస్తుతము పెద్దదళయందున్నవాడను. వీరరసపుత్ర వంశమునకుజెంది, ఆర్యమతావలంబకులగు తమ వద్దకు శరణార్థినై వచ్చితిని.

గోపా:- మీ శత్రులెవరో? మీవిపదలయెట్టిదో ముందడగవచ్చునా?

వ్యక్తి:- సుశ్రీయవంశ సంజాతులనియు, శ్రీయోచితముగ ప్రవర్తింతురనియు వచ్చితిని. నేను కోరునది ప్రాణరక్షణముకాదు. దానిని నేనే రక్షించుకొనగలను. లేదా యథేచ్ఛగ సమరభూమిలో త్యజింపగలను—కాని—కాని—అట్టి సాహసకార్యమునకు బునుటకు ముందు, నాకించుక యాశ్రయము కావలెను.

నేను కళంకితుడనువాను. నా నాశముల ప్రవహించునదియు
తక్కిన రక్తమే. ప్రాణభీష్ట యాచించుటలేదు. కొలది కాల
పరాశ్రయ మిచ్చిన బాలును.

గోపా:- యువకుడా ! నీవలుకులు వీరోచితముగ కుప్పిని. ఒక్కయజతు
వకు కుప్పి నింకెవ్వరికైనను, ఆశ్రయముసంగ నీగోపాలవర్మ
సంసిద్ధుడు. యుదునలయైనను, వీడు తన విధ్యుక్తధర్మము నిర్వ
హించుటకు వెనుకాడడు. నీ వెవ్వరవో, నిర్భయముగ బయలు
పడుము. అవసరమైన నా ప్రాణముల నొడ్డియైనను నీకాశ్రయ
మిచ్చెదను. బంటుబడుము.

వక్త్ర:- (యునుకుదీయును. రూపుసింగు ప్రశ్నకుఁడు).

కమ:- అయ్యోరూపుసింగే !

రూపు:- (అవహరించి) నద్దు—నద్దు—కేనిపుడు నిగూఢముగ వర్తింప
వలసె. నా నామ ముచ్చరింప వలదు.

గోపా:- నీవెంత ప్రచ్ఛన్నముగ రాగతమేను ?

రూపు:- అయ్యా! బాహుతసింహు నెవ్వరో హత్యకేసిరట.

కమ:- బలవంతువా ? హత్యయే. అనుకొన్నట్లే వది.

గోపా:- హంతకు డాదుర్దార్దు డేమెయ్యిండును?

రూపు:- ఆ హంతకుడు—నేనే నని—అజతు నిర్ధారణకేసి నన్ను
బట్టి తే భలుల సంపెనట.

కమ:- ఎంతటి—నై పరీత్యము! వాడే హత్య గావించియుండును. దాని
నీతలదొంగె.

గోపా:- రూపుసింహా! నీవెంతయో పరాశ్రయశాలివని భ్రమసితిని. ఈ
నింద తలబాల్చి, దాకొనవచ్చితివా? ఇంతటి భీషణవెప్పుడైతివి?

రూపు:- అయ్యా! నేను భీరువునుగాను—తలపడి—వబదిమందితోనై నను
పోరగలను. కాని జయాపజయంబులు దైవాధీనములు. ఒంట

రిగపోరి యొక వేళ సమరమున జచ్చితివనుకొనుడు. నాపై మోప బడిన, యీరెండు నిందలను, లోకము సత్యమునియే విశ్వసించును. తలవరాని మాతృద్రోహము; హేయమైన పితృహత్య. ఈ రెండును, నే ననువుల బాసినను శాశ్వతముగ, నాయు స్సును మలినబరచును. కావున నా నిర్దోషిత్వమును తొలు దొల్ల ప్రపంచమునకు జాతి పిదప ద్రోహిపై పగదీర్చుకొన నెంచి, యిటుల మీ యాశ్రయము నభిలషించితిని. ఇందు తప్పన్న జనక తుల్యులు, నన్ను మన్నింపుడు.

గోపా:- సహబాష్-వత్సా! మంచియోచనయే జేసితివి. నీయభిప్రాయ మెరుంగజాలక భీరువని నిందించితిని. మన్నింపుము.

కమ:- మీరీ రాత్రివేళ రాజభటుల నెట్లు వంచింది రాగలిగితిరి ?

రూపు:-నేనిచ్చటకు వచ్చి కొలది దినములు మాత్రమే యగుటచే భటు లెవ్వరును నన్ను గుర్తింపలేదు. రూపుసింగును వట్టుకొనుడని ఆజ్ఞను అజ్ఞాపించెనుగాని, భటులలో చాలమంది రూపునెరుగరు

కమ:- అట్టైన మీ నిర్దోషిత్వమును నిరూపించుటకు ముందు, ముక్తా న్వేషణము ముఖ్యము. అందులకై మనము పూనుకొనవలెను. నా గాయము ప్రబలము గాదు. నేను త్వరతోనే స్వస్థతచెందగ లను. మన మిరువురమును ముక్తము వెదకుదము.

రూపు:- మంచిది.

(తెరలో - గోపాలవర్మా! గోపాలవర్మా! అని శలుపుతట్టుదురు)

గోపా:- (రూపునిజూచి) సీవు లోనికేగుము. భద్రము. త్వరగా.

(కమల, రూపు, లోనికేగుచును. గోపాల వర్మ

పోయి తలుపుతీసి, యిరువురు రాజభటులతో ప్రవేశము)

గోపా:- ఏమి? ఇంతరాత్రివేళ వచ్చితిరి?

1 భటు:- రాజాజ్ఞ, తప్పదుగదా.

గోపా:- బలవంతసింహున కింతరాత్రివేళ వనియేమి కల్గినది?

2 భటు:- ఇంకను, ఎక్కడి బలవంతసింహుడు?

గోపా:- అదేల? అట్లునుచుంటివేల? అతని శేషమైనది?

1 భటు:- బలవంతసింహుడు రూపుసింహునిచే హత్యగావింపబడెను.

గోపా:- రూపు హత్య గావించెనా?

2 భటు:- ఆ! రూపుసింహేనయ్యా—బలవంతుని పొడిచినబాకుపై
రూపుని—నామాక్షరము లున్నవి.

గోపా:- ఓరీ! విత్పద్రోహీ! రూపుసింహా! ఎంతటి పాతక మొనర్పితివిరా!
బలవంతుని దుర్మరణ ప్రాప్తునిజేసి, యేమి బావుకొనియెదవురా
దుష్టా! నీవు నాశంబడిన, ఈ కరవాలమున కీసాటి కావాలియై
యందువు.

1 భటు:- అయ్యా! మీశౌర్య మట్టిక. తమరు- ఉదయముననే రాజ
సభకు రా ప్రార్థితులు,

గోపా:- రాజాజ్ఞ యంటివి. రాజెవరు?

2 భటు:- శ్రీ శ్రీ అజితసింహ మహారాజులవారు.

గోపా:- మిక్కిలి యానందమైనది. ఉదయమునవచ్చి దర్శనముచేసి
కొందునని వారితో చెప్పము.

2 భటు:- రూపుసింహుని సజీవునిగగాని, విగతజీవునిగగాని, వట్టియిచ్చిన
వారికి, పదివేల దినారముల బహూకరించెదమని రాజాజ్ఞ.

గోపా:- సెహబామ్—అజితసింహుడు మిక్కిలి యుక్తివరుడు. ఆధునిక
రాజ్యతంత్రనిపుణుడు. తప్పక రూపుసింహు దొరకగలడు. మం
చిది. పోయిరండు,

1, 2 భటులు:-నమస్కారము. మాకు సెలవొసంగుడు. (నిష్క్రమింతురు)
(గోపాలవర్మ తలుపుబిగించి వచ్చును.)

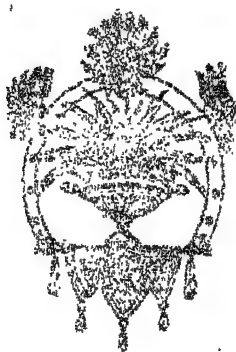
గోపా:-అజ్ఞాతు, మహారాజా! కాలవైపరీత్యము (లోనికి జూచును)

[రూపు, కమల పృజేశము]

రూపు:- మీ నటకానైపుణ్యత మిగుల శోనియాడ దగినది. రూపు
మీయెడటబడి యింకను బ్రతికియే యుండెనే (నవ్వును)

గోపా:- (నవ్వి) వీరి నీవిధముగ జోకొట్టి, మిమ్ములను సురక్షితముగ,
నీరాప్తమును దాటించు, ఉపాయ మాలోచింపవలెను. నీవును
కమలయు నిచ్చట నింక తడయరాదు. లోనికి రమ్మ, ఆలో
చింతము.

(నిష్క్రమింతురు.)

రాజ్యకాంక్ష

చతుర్థాంకము

రంగము 1

స్థలము-అరణ్యము. ప్రవేశము మతిచలించిన ముక్త.

ముక్త:- (పరువిడుచు) ఆగుము! ఆగుము! కృష్ణా పోకుము. నీ దివ్య మంగళ విగ్రహమును తనివిదీర జూడనిమ్ము.

ఓ మేడునవాధీర! ఓ నీలవర్ణ!

ఓ చిస్మయానంద! ఓ వేణుగాన!

హా! చిన్ని నాకృష్ణ! హా! వెన్నదొంగ!

ఎందు దాగితివివీవు? ఏల రా వీవు?

మేలమా నాతోడ, మేలుగాచార!

పంతమా నాతోడ పలుక వేమార.

ఈ దుర్గమ కౌంతారమున, ఈ కంటక శిలామయ ప్రదేశమున, కృష్ణా నీవు పోజాలవు. నీ సాదవద్దము లీ కఠిన సామ్రాజ్యముల దాకి నవసియందును. నీ తనూలత యీ కంటకముల దాకి సోలియుం

దూను. నీ చెక్కుటద్దము లీ శ్రీమాజనిత ఘర్మబిందువులచే
మలినమై యుండును. నిలువుము. నిలువుము. నీ శ్రీమను
బాపెద. నీ పాదము లొత్తెద. కృష్ణా! కృష్ణా! అయ్యో! ఎచ్చ
టను కనబడవే. మెరుపుదీపవోలె నిట్టకన్పించి యట్టె మాయ
మగుడువు. (నిర్వేదముతో)

చ. వనిగల పుష్పరాజముల, వన్యఫలాదుల, తేనెసోపలన్,
అనయము నేకరింతు, భవదాగమనార్థము, వేదియుండు, నా
తనవు తరింపజేయ మదితాపముదీర్చగ, దిక్కుమాలి యీ
వని చెరియించు నావెతల నాపగ, నీ వెపు డేగుడెంతువో.

నీ సుందర విగ్రహమును జూపవా? నీ పాదపద్మములనే సమ్మితిని.
నీవు కనబడకున్న నేను జీవించజాల, ఓ నందనంశనా! బృందావనమును
వీడి రాజాలవా? ని న్నే గోపికయైనను బంధించినా?

ఏ నాతి పడకింట నేకాంతమందు
నిన్ను బంధించెనో నిండుకొగిటను,
వగవనే వార్తికై వగతు సీకొరకు
పరులబంధము లూడ్చు బంటవీవగుట
పరువుగాదుర నీకు పరులింట బడుట
నీవేణు రావమున కే మేళవింతు.
నీతూగు ముంగురుల నే పొంగిగాంతు
నీ సవ్యు వెన్నెల నే సంచరింతు
నీరాక రాకగా నే నాసపడుడు
కనులపండువు నేయ కాచిననుండు
రాచ! గోకులవింద! రా ముద్దుకృష్ణ!

అదిగో! ఆసలయేటి వెల్లువలవద్ద, ఆ లతాగుమ్మముల మోటున,
చిన్ని వెన్నుడు హోయర్ చెన్నుమీరంగ

అరికాలు నేలపై నంటకుండగ
మెడలోని హారముల్ మెదలనీకుండ
మల్లెపూ పొదరిండ్ల మాటునన్ నిలచి,
నవ్వుపువ్వుల జేర్చి నవలెత్తజేసి,
జాజిపూగములలో పాగిపోవుచును.

నాతో దాగుదుమూతలాడు చుంటివా? ఈ సారి నేనిక
పోనీయను. నీ కొంటెతనము బయల్పడినది.

కొంటెవాడవు నీవు, కోరిజ్జార్దింప
వంతునా నాతోడ పలుక వేమార!

నిలు నిలు ఇక విడువను (అని పరుగిడును)

(కమల, రూపుసింహుడు, అటవిక వేషముల పర్యవేశము)

రూపు:- కమలా! ఎంతదూర మేగినను, ఆమెజాడ తెలియుటలేదు. ఆ
తెనువరు లీ పాత్రమున నొకస్త్రీని జూచితిమనియు, ఆమె,
కృష్ణా! కృష్ణా!! యనుచు, పరులిడుచున్నదనియు దెలియగాదా!

కమ:- అవును. ఆమె తప్పక ముక్తయైయుండును. శ్రీకృష్ణనామ స్మరణ
మున నామె తస్మయత్వము జెందును. ఇప్పటి కామె సజీవ
యని యాన జనించినయది. ఇక నాదీచురాలి గలిసికొను భాగ్య
మెన్నటికో?

రూపు:- కమలా! నామూలమున, నతి సుకుమారవగు నీవు పడరాని
యిడుమలబడు చుంటివి. కళ్యాణాశ్రమమునకును, తద్వాసులకును
నారాక, ధూమకేతువువలె, నరిష్టహేతువైనది. నిర్మలస్వభావ,
సాధువర్తని, అసూర్యంపశ్యయగు ముక్త నావలన లోకాప
వాదమునకు గురియై దుర్గమ వనసీమ, కూర మృగాది ఘోర
సత్యముల నడుమ లెక్కలేని యిక్కట్లులకు లోనైనది.

కమ:- ఆర్యా! విధిబలీయము, మీరేమి చేయుగలరు? ముక్త సంసారమును వీడి బృందావనమును జేరవలెనని పలువరించుచుండెడిది. యీ విధముగ ప్రార్థించునేమో.

రూపు:- నిరాశాజనిత హృదయ దౌర్బల్యమున నాకు యాతనపును, త్యజించి యుండఁగదా? కమలా! ఏ దుర్మహార్తమున, స్వదేశమున కాపిడితిలోగాని, నాటినుండియూ, నిట్టివైపరీత్యములుద్భవిల్లెను.

కమ:- ఆర్యా! కుచ్చితుండును, కూరస్వభావుండును, స్వలాభపరాయణుండును, రాజ్యకాంక్ష జనిత దుష్టకార్యాచరణుండును, నగు అజితసింహుడే, యీ మహావిపత్తునకు కారకుండు. విశ్వయముగ, నీ నిర్మల యశస్వంద్రుకలు, వానిని మత్సరపూరితుని గావించెను. నా యనాలోచిత కార్యము దానికి తోడ్పడినది.

రూపు:- కమలా! మనమీ, మీమాంసలోపడి, కర్తవ్యమును మరచుచుంటిమి. ముక్తను కాపాడనినాడు నాజ్యము వ్యర్థము. కావున నడువుము.

కమ:- (ఁగొంచు నడచి) ఈ నిక్కునుండి, యేనియో మధురగాసము వినవచ్చు చున్నది. ఆలింపుడు.

రూపు:- ఔనునుమా !

(ముక్త పాడుచు ప్రవేశమా)

ఏరూపు నీదని నేదెల్తునిన్ను

రూపులన్నియు నీదు రూపమందుండు

ఏవేరు నీదని నేదెల్తునిన్ను

పేరుగల్గియు లేని పెద్దపీ పగుట.

ఎవరైననాకేమి? నే గోరుచిన్ని

దెన్నదొంగగ నన్ను వేవేగ గనుము.

కృష్ణా! కృష్ణా!! రావా! ఇంతలోనే మాయమైతివా! ఆసెల
యేటి నీటిలో నీ ప్రతిబింబమును జూచితినే! మబ్బులో మెర
సితివే!

కమ:- ముక్త ఎంతజీర్ణించినది. పెంటనే పోయ్యకొనలేకపోతిని.

ముక్త:- (రూపును, కమలను జూచి) ఆ! దొరికితివి. ఇక నిన్ను పోనీ
యను. అమ్మా! రాధా! నీవెంత దయాల్పూరితరాలవమ్మా! స్వజాతి
యందు నీకుగల యభిమానము కొవియాడదగినది. నీవు బల
వంతముగ, తీసికొనవచ్చితివా? లేకున్న యీ మాయకాడు
సన్నాహక విసిగించుచున్నాడు. ముందు నిన్ను బహుకరించె
దను. (కమలమెడలో పూలమాలవైచి, పాదములకు మ్రొక్కును.
-రూపు నుద్దేశించి) ఇంతకాలమునకు దయకలిగినదా? అదియు
రాధ బలవంతముపై నదా? వన్నెంత తీర్చితివి? పొరబాటు!
నేనే నిన్ను పెంటవంటి తఱచితిని. నీకాయాసము గల్పించితిని.
ఇవిగో యీకుసుమముల, నీపాదములపై జల్లి శ్రమను బాపె
దను. రమ్మా. అయ్యో! వెనుకకబోవుచుంటివా? ఇంకను పరీ
క్షయేనా? గోపాలా! కరుణింపుము.

రూపు:- కమలా! ఈమెకు పూర్తిగ చిత్తచాంచల్యముగలిగినది. మనల
గుర్తింపనేరకున్నది.

కమ:- చెలీ! ముక్తా! నేను కమలను. నీ చెలిని. నీరాధను గాను.
ఇటుచూడుము. ముక్తా!

ముక్త:- ఇంకనుమోసమేనా? అవిగో, ఆ శిఖించెము, ఆ మురళి,
ఆ కొస్తుభము, ఆ వనమాల. ఆ నీలమేఘచ్ఛాయ, ఆకర్ణాంత
నేత్రములు, నాకు సాక్షాత్కార మొసంగి, రాధచే మాయ
మాట లాడింతువా?

రూపు:- కమలా! నీవింతుక లాలించిన యామెకీ భ్రమవీడునేమో.

కమ:- ముక్తా! ఎంతటియవ్వన వాటిల్లినదే చాలీ! ఇటుచూడు. నేను కమలను, రాధనుగాను.

ముక్త:- రాధా! నన్ను మోసగించకుము. నేను నీయానందమున కంత రాయము గల్పింపనులే. ఈరాధారమణుని, నీనుండి వేరుచేయనులే. భయపడకుము.

అంతంబు లేనట్టి యాకారమూని,
విశ్వమంతయు తానె వింతగా నిండి
నంచరించినయట్టి సాహసుం డితడు
రాధకను సన్నలో రాజిల్లుచుండె
భాగ్యంబనగ నీదె భాగ్యంబు రాధ
భక్తిజూనగ నిట్టి ఫలములీవలదె
సాధువర్తను జేసి సంతసంబండి
పరమమానులకైన బడయంగరాని
పరమాత్ము నవలీల బడసె నీ రాధ
రాధకంటెను భక్తురాండ్రు గలరు ?.

(అని వారికి ప్రణమిల్లును)

యోవు:- కమలా! యీమెకీచాంచల్య మీనిధముగ కుమరునట్లులేదు. తన్మయత్వంబున మనల రాధాకృష్ణులనియే భావింపుడున్నది. కావున యధోచితముగ ప్రవర్తించి, ఈమెకు కృమముగచిత్త శాంతి గలుకజేయవలెను. నీవు రాధవలనే భాషింపుము.

కమ:- ముక్తా! అహర్నిశలు, కృష్ణా! కృష్ణాయని పలువరించు, నీభక్తి పారవశ్యతకు, ముగ్ధుడై, గోపికాలోలుడు నవనీతచోరుడు, నీకు సాక్షాత్కారమొసంగె. మనమిరువురమును గలసి యాతని నా రాధింతము. మనజవ్వు సార్థక మొనర్చుకొందము.

ముక్త:- చూచితివా! (వికటముగనవ్వి) నిజము తెలిసినది. (కృష్ణనామ సంకీర్తనముచేయుచు నృత్యముజేసి తన్మయతజెందును. కమల పట్టుకొని పరుండజేయును).

రూపు:- ఎట్టకేలకు ముక్తను గాంచితిమి. కాని యామె వివశమైనది. బలవంతుని యిల్లాలూ, చూలాలూ, సకలదానదాసీజన పరివేష్టిత, యీశ్వరణ్యమున, నీ శిలామయ ప్రదేశమున, ఎట్టి యిడుమల గుడువ వలసెను! కమలా! మనమిప్పుడు చేయువలసినదేమి ?

కమ:- మన మీమెనొక సురక్షిత ప్రదేశమునకుజేర్చి, అందేదైన జలాశయ ప్రాంతమున, నొకకటీరము నిర్మించి, యీమెప్రసవ సమయము వరకును వేచియుండుము. సిమ్మట దైవ మేమినిర్ణయించునో చూతముగాక.

రూపు:- మంచిది. అట్లేయొర్రము.

(తేరవడును)

రంగము 2

స్థలము—అరణ్యము—ప్రదేశము—ముగ్గురు భిల్లులు.

రాయగండడు:- జనార్దనదేవు లొచ్చార, కడుపుసిండా తాగడానికే కరువైపోయిందిరా,

జెగజెట్టి:- ఓరేయి ఆయనగారు మనమీద పగసేరసెప్పునేదురా తాగు డొద్దని. మైసరపులో యేలినోరి పనులే మరిసి పోతామని సెప్పుంటాడురా.

గడానాయకుడు:- ఆయనగారు బెమ్మదేవుడుకాదంటా. అంచే తలా సెప్పాడా.

రాయ:- ఓసోసి. దేవతలంతా తాగినోళ్ళేకాదంటా, అసలు తాగుడు సమాచారం నీకు తెలుసునంటా?

జెగ:- సెప్పరా. ఇందామా నుద్దులు.

గదా:- సెప్పరా—మరి నీవు మాసోగ్గా సెప్పవంట.

రాయ:- ఇవండల్లా యెరిగి మొగ్గాల్లా... అలానా డా దేవతలూ, రాచ్చ నులూ, యుద్ధాలు సేసుకోవటూ, ఒకమాటారూ, ఒకమాటీను, ఓసిపోతూ, సావులేనిమూర్తం కోస మూసోచిత్తుండగా,

జెగ:- చిత్తుండగా (అని దీర్ఘముతేమిను)

గదా:- సావులేనిమూర్తాలే! నా రంగా! నాకే సావునేకుంటే నా మజా నూనూ?

జెగ:- సెప్పనీరా, సాంకంగా, యెరిగిపేలావన పేలక.

రాయ:- అప్పుడు, పాలనాద్రావి మునించడానికి, ఆరూయారూ బయల్దేరి, ఇట్టుమూర్తిని, యీశ్వరుణ్ణి, యేడుకోని, తరవగా, తరవగా, అయియేటేటో వుట్టానుంట. కడసారి అముర్తం— అదొచ్చిందంట. అదేటేటకున్నావు—నుడ—అది తాగితే సావునేదంట. అదే యీశ్వరికాలంలో “సుర” అనిందంట.

గదా:- బలే! బలే! మాసోగ్గా సెప్పవురా. నీ కీసుద్దులన్నీ యేలా గొచ్చాయిరా.

జెగ:- మ రాదేవత లప్పు డేంచాళారుగా.

రాయ:- ఇట్టుదేవుడికి మొక్కి, నుడపోయడానికి, ఓరినైనా పంపమన్నారంట. ఆపాల్ని ఆయన మాంచి సోకెన యేసంయేసుకోని దా న్నేటంటారూ? మోగిని. మోగినై మునించాడంట.

గదా:- అద్దదీ! మజా. ఘల్లుఘల్లుమంటూ, గాజులుసేత్తోపోస్తూ, తల్లుబెల్లునంటూ, టక్కుతూ తారానుతుంటే, నారాజా, ఒళ్ళేచిరిచిపోయి, తాగినాడుకామోసురా, ఆరాచ్చనులు.

రాయ:- కాదురా. ఆ అముర్తం దేవత లెత్తుకోనిపోయినారంటూ, దానికోసం యుద్ధాలు సేసుకోని సచ్చిన్రంట.

గదా:- అందుసేతనేకామోసురా, మన జనార్దనమంతిరిగోరు తాగుడు లేకుండా చేసేసినోరు.

జెగ:- కనకనే కనువులదాకూ తింటున్నా. రాయగడా, ఒక పద మూడురా.

రాయ:- (వృత్తము చేస్తూ పాడును)

ఓరోరి అందకాడ, బయ్యారి అందకాడ,
నీటూగొటూలనాడ, నీలాకాతూలనాడ,
రాతాపొత్తూలనీడ, నరకాకు నందెకాడ,
గిలుకు ముట్టేదాన, కులుకూ నూపెట్టేదాన,
మెరువూచూపులదాన, మెరువూచూపులదాన,
మోమూసెందూరుదాన, మోసంపుప్పిలదాన,

Xడా:- ఆగరా! ఆగరా! అదెవ నూద్రా. ఎవడో కొత్తచూపిసి వత్తుండా. (అందరుచూతురు)

జెగ:- అవునా. యిట్టి కట్టుకో, యేలినోరి కచ్చగిద్దామురా.

Xడా:- ఆడెవడో ముండు తెలుసుకోవద్దంటా.

జెగ:- పట్టుకొంటే ఆడే సెపుతాడా.

రాయ:- మరైతే. మీ రాబండనాటున దాకోండిరా. ఆమరాగానే చిటాబ్బుమీదికురకండి. ఆపాట్నా తాళ్ళనేతకట్టెయ్యాలి. అడి సత్తువ ముకు తెల్లుగా. అంగునేత, అడికేమీ యీలు సిక్క-కుండా పట్టెయ్యాలి, తెగ్గిందా? మరికానుకోండి, నే నీలయ్య గానే మీది కురకండి, (దాగుచురు)

(రూపుసింగు ఆటవిక వనమున ప్రవేశము)

రూపు:- ఈప్రకృతికోర్కె యువంతరామణీయకము, అత్యున్నతములై మేఘ మండలిని చుంబించు పర్వతశ్రేణియు, తద్దానుత్తల రమ్యమై విరాజిల్లు తరులతాగుల్యములును, తన్మధ్యప్రదేశములనుండి ప్రవహించు సెలయేటిధారలును, సమప్రదేశముల రత్నకంబళములవలె సలరారు పచ్చికబయళ్ళును, పచ్చికబయళ్ళలో విహ

రించు హరిణసమూహంబులును, వీరులకు విందుగొల్పు, వివిధ విహంగ మృదుమధురగానంబును, పరమేశ్వరుని లీలావినోదంబుల వేనోళ్ళ చాటుచున్నవి. నిర్జనమై, నిస్సారమై, సరంజనమై యోజనంబుల పర్యంతము వ్యాపించియుండు పారశీక దేశపు టెడారుల గాంచినపిమ్మల, నా కీవృత్త్యమెంత రమ్యముగనున్నది. అండుచేతనే, ఈపవిత్రభారతి దేశమును బోలిన పుణ్యభూమి మరి యెం దీప్తిపంచమున లేదందును. తల్లీ !

సీ. గగనచుంబితములై గర్వోన్నతింజెంచు

హిమశైల సౌందర్య మింపుమీర

పతితసావనమునై పరమపూజ్యంబునై

ప్రపహించు గంగా స్రవంతివెలయ

ప్రాకృశ్చిమంబుల ప్రాకారములబోలు

కనుమ లిర్వంకల గ్రాలుచుండ

వింధ్యమారావళుల్ వినువీధివెనుదన్ని

గోపురద్వందమై యేపుమీర

తే. నుందరారామనీమల శోభదసర,

శౌర్యధనులగు సాహసోదారయతుల

పూతచరితకు నిలయు మీపుణ్యభూమి

పరమసావని మూర్తిల్లి భారతమాత.

తల్లీ! పంచరణ సేవజేసి, తరింపనుద్యమించిన నాకు, విధివై పరీత్యమున లెక్కలేని యాటంకము లుదయించెను. నాపూనిక వృద్ధమై పండులకు వగవను. అమాయకయు, భక్తశిఖామణియు, పూతచరిత్రయునగు, ముక్తజీవితము భగవై నందలకు వగచుచుంటిని. ఆతను, సేమంబునకు నాసర్వస్వము ధారవోయ సంసిద్ధుడను. ఇప్పటికిని యామెకు స్వాస్థ్యమునుదురలేదు, కమలయాతనను

క్షణము కనిపెట్టుకొని యున్నది. కందమూలాది వన్యఫలంబుల
గొని జేగ మేగవలయును. ఓపర మేళ్ళరా! దయాభూ! నీవే—
(భిల్లులు తటాకునదూకి, తాళితో కట్టి వేయుదురు)

ఓరీ! ఎవరురా! దురాత్ములారా! ఇట్టిపనిజేసితిరి?

రాము:- మేమేరమో తర్వాత సెప్తాం. ముందుచూయేలికపాలికిరాండి.

రూపు:- ఎవరురా! మీయేలిక? ఆతడు నన్నుబంధించి తెచ్చుని యాన
తిచ్చెనా?

రాము:- మా యేలిక యీ భిల్లరాజ్యాని కంతకీ పెబువు. బలదేవ
మారాజులు. మిమ్మట్టుకు రమ్మని ఆరు సెప్పనేడు.

రూపు:- అయిన పన్నేల బంధించిరి?

రాము:- ఈ కాన్లొకోచ్చిన, కొత్తమాసి నేర్పనానరే పట్టుకొని
రమ్మని ఆరి ముదల.

రూపు:- నిరాయుధుడనైన నన్ను దొంగచాటున బంధించుట శూర
ధర్మమా? నాచేతి కాయుధమిచ్చి నిర్జించికొని పొండు.

రాము:- ఓలయ్యో! మా కదంతా తెల్పు. మీరు మాసేత సిక్కారు.
మా యేలిక కాడికి రాకతప్పదు.

రూపు:- రాకున్నా—?

జెగ:- రాకుంటే గంజికాయడనుకొని మోనుకపోతాం.

రూపు:- అయిన ప్రయత్నింపుడు (భిల్లులు ప్రయత్నింతురు. రూపు
తన్ని పడగొట్టును)

జెగ:- ఓరోరే, యీడు సామాన్నపు మానిసికాడురోయి. యీణ్ణి
తప్పక తీసుక పోవాల్సిందే.

రాము:- బాబయ్యా! మాతో పెనగులాడే లాబమేంటంట. మా కా
జాయుడా లున్నాయి. మీకునేవు. మీరుగాని మొరటతనం
నన్నే, మరిగంటే ఆటికివని సెప్పాల్సిస్తాది. నా మాటిన్కొని,

ఎంత బలమును మూత్రమేంటంటు. గోతిలోగడ్డ యేను గేటి
సేస్తాది. నా మాటిన్నోని, బహుశా నాస్తారా-సరిలేంటే-
యేటో సేయాలన్నాది. మా యేలిక్కడి కొన్నె-అంతా
సెప్పుకోవచ్చు, మరి ఆరినడు, మీవాస్తం.

రూపు:- మీ యేలిక కొత్తనున్నప్పుల నేలెట్టుకొని రమ్మనెను?

రాయ:- యోధపుర పెబువులు అమరసింహులు వారి కాడ దా
గొన్నారు.

జెగ:- ఏటిరా ఆ పేలావన,

రాయ:- ఓరి నీవుండ్రా! నాను మాటాడతుంటేను. ఆయనగారి మం
తిరి కూడుండాడు. మీరాయనకాడికి రాండి అంతా తెబుస్తో.

రూపు:- (తనలో) యోధపురసామ్రాట్టువారి మంత్రికూడా నండిరా,
వారి ప్రవాసవిషయ మీవరకె గోపాలవర్మ జలన విడియుంటిని.
వారిని జేరుటయే మంచిది. (ప్రకాశముగ) ఇక్కడకు వారెంత
దవ్వున గలరు?

రాయ:- మాకోసం యిక్కడికిక్కో కోసు దూరముంటది. ఆ రక్కడే
వుంటారు రాండి.

రూపు:- నేను తలచినంత మాత్రమున మీమ్మల నండరను మట్టుబెట్ట
గలను కాని యోధపురాధీశును కలిసికొన గోరుటచే మీతో
రా నిచ్చగింతును.

రాయ:- ఒరేయి, యీయన పారిపోకుండ అండ రన్ని పేవులా కాపుం
డండి. మీకత్తులు బద్దంగా ఉంచుకోండి. మరి పదండి.

(నిష్క్రమించును)

రం గ ము 3

స్థలము - అమరసింహుని శివరము.

[ప్రవేశము: అమరసింహుడు, జనార్దనుడు, బలదేవు]

అను:- గురుదేవా! నిన్నటి యోధపురచారులు దెలిసిన విషయమేమి ?

జనా:- వత్సా! సర్వమును మన కనుకూలముగనే యున్నది. కళ్యాణ దుర్గాధ్యక్షుడైన బలవంతసింహుని బలవత్పరణమును, అజితుని రాజ్యస్వీకరణమును మీరు వినియే యుంటిరిగదా.

అమ:- భుక్తా అజితుల కలయిక మనకంత శ్రేయోదాయకము కాదేమో.

జన:- అజితు ప్రవృత్తియు, భుక్తా ప్రవృత్తికి భిన్నముకాదు. అందు చేతనే, అజితుని యాహ్వాన మంగీకరించి, భుక్తాకళ్యాణ దుర్గ గణపానకుడై యున్నట్లు, విశ్వాను పంపిన వార్తవలన వ్యక్త మగు చున్నది.

బల:- ఆర్యా! బలవంతుని మరణమునకు కారకులెవ్వరో తెలిసినదా?

జనా:- కళ్యాణదుర్గమునుండి వచ్చిన చారు లనేక విధముల జెప్పుచుండిరి. రూపుసింగు బలవంతుని హత్యజేసెననియు, అజితు వానిని ఒట్టితేల్చుటల సంపెననియు, యొకటి. రెండవది, అజితసింహుడే హత్యగావించి రూపసింహునివై నారోపించెనని. ఇందు రెండవదానిని ప్రజలందరు సత్యముని భావింపు చుండిరట.

అమ:- అట్లైన రూపు పలాయను డగుటకు గతమేమి?

జనా:- వివరము లింకను దెలిసినగాని నిర్ణయింపలేము. కాని భుక్తా కళ్యాణ దుర్గమునకు వచ్చుట మనకు మిక్కిలి యనుకూలమని దలంచెదము.

బల:- కళ్యాణదుర్గము మాత్రము బహిష్కరించరాదు అది అత్యంత దుస్సాధ్య దుర్గములలో నొకటిగదా

అమ:- ఐన, గురుదేవుల యభిప్రాయము? కళ్యాణదుర్గమును దాకవలె ననియో?

జన:- కళ్యాణదుర్గ మభేద్యమే—

అమ:- కర్తవ్యము?

జనా:- యోధపురమున తిరుగుబాటుకు వలయు సర్వసన్నాహములును సంసిద్ధముగానున్నవి. కాని భుక్తా యనుచరు లప్రమత్తులై పని చేయు చుండిరి. ఈ స్థితియందు, భుక్తా కళ్యాణదుర్గమున కేగి నచో వారిని సన్నిధినుండి నడిపించు వాడుండరు. ఇక కళ్యాణ దుర్గమున, నన్ననో, అజితునియందు ప్రజల కాదరములేదు, బలవంతుని హత్యవలన ప్రజల కాలనిపై ద్వేషముపొచ్చినది. ఇచ్చట అజితు భుక్తాకు యెక్కువ బలమును సమకూర్చలేదు. కావునభుక్తా కళ్యాణదుర్గమును, చేరిప వెంటనే దానిని ముట్టడించి, ఆ సమయముననే యోధపురమున తిరుగుబాటు లేవదీయుట నులని తలంచెదను. అట్లు యోధపురమునుండి భుక్తాకు సహాయము చేరజూచును.

అమ:- అహ! గురుదేవు లెంతటి యుక్తిజేసిరి! ఇదియెంతయు సమంజసము.

బల:- గురుదేవులు చేసిన యోచన యుక్తి యుక్తముగ నున్నది. వెంటనే మనము, బలము సమకూర్చి, సమర సన్నాహమున నుండవలయును. నూతన షరికరములు కూడ చేరినవి. వాని ప్రయోగమున మార్తము శిక్షణ యొసంగవలయును.

జనా:- మీరప్పుడే తొందరపడకుడు. మన ప్రయత్నములలో మనముండినచో సమయమును నేను దెలిపెద. మనసన్నాహము—

భిల్లుడు:- (తొందరగ ప్రవేశించి) జయము, జయము, గురుదేవా!

జనా:- మన సన్నాహము జయమట—రుందిది. ఏమివార్త!

భిల్లు:- మన రాయగండడు, జెగజెట్టి గదానాయకులు, ఒక ఆటవికుని తిసుకొచ్చి, దేవరవారికి మనవిసేయ మన్నారుండి.

జనా:- ప్రవేశజెట్టుము. ఈపురుషు డెవరై యుండునో,

[ప్రవేశము బంధింపబడిన రూపునితో భిల్లులు.]

జనా:- (తనలో) ఎవరీవ్వక్తి? అట్టివాడేననున దివ్యజ్యోతివలె ప్రకాశించుచుండెను. విశాలవక్షస్థలము, అజానుబాహులు, అకర్ణాంశ నేత్రములు, సునిశితవీక్షణములు, శూరశిఖామణియని చెప్పుచున్నవి. (ప్రకాశముగ) భిల్లులారా! కట్టువిప్పుడు (కట్టుచేయుదురు) ఆర్యా! ఏదేశము తమ వియోగమునకు గుండుచున్నదో, యే యక్షరముల కూర్పు తమ సవిత్ర సామ్రాజ్యమై విరాజిల్లునో తెలుపవచ్చునా?

రూపు:- (తనలో) ఏమి యీ మహాత్ముని సామ్రాజ్య! ఈయనయే జనార్దన మంత్రులై యుండును. వారే అమరసింహులు. ఈత డారణ్యక ప్రభువు. త్రిమూర్తులవలె విరాజిల్లుచున్నాడు.

జనా:- ఏమి సంఘటించినది? ఓరీ! భిల్లులారా! మీరావలకు బాండు. నేను పిలచినగాని రావలదు.

రూపు:- ఆహా! ఈ నవీనుని యుద్ధానికి వచ్చుకమా? నా కుల గోత్రముల సేరుంగక మునుపే యుద్ధానికి వచ్చుకమా జనార్దన మహామంత్రులక! యోధపుర సామ్రాట్టును, వారి సచివుని, గురు జేవులను గన్న నా జన్మయు భవ్యము.

అను:- (జనార్దనునితో) ఈయన ముక్తాందర సరిగ్గిట్లున్నదే. ఎవరై యుండును?

జనా:- (రూపుతో) మీరు సంఘటించిన కర్మలను, సుక్షాత్రయవలన సంభవించు అమరసింహుల రాజ లాభ్యధర్మమునకు విరుద్ధముగ ప్రవర్తించును. శిరిణిస్థల గర్జించుట వారివిధి. మీ చరిత్రను చెప్పు.

రూపు:- ఆర్యా! కళ్యాణపుర వాసివగు రూపుసింహుడను.

అను:- ఏమి? రూపుసింహుడా? విశ్వముమేనా?

జనా:- (వరికించుచుండును)

రూపు:- నిర్భాగ్యుడ నగు రూపుసింహుడనే. భరింపరాని యపవందలకు లోనై నా నిర్దోషిత్వమును ధృవపరుచుకొనినగాని విశాల భారతమున తలయెత్తుకొని తిరుగ వెరచు రూపుసింహుడను—

జనా:- మీ స్వదేశాగమనమును గూర్చియు, బలవంతుని హత్యను గూర్చియు, మే మిదివరకే చారులవలన వినియుంటిమి. మీ రిప్పుడు ప్రయాణబడలికచేత నలసియుందురు. తొలుదొల్త కొంచెము విశ్రాంతిని పొందు. పిదప మీ చరిత్రను సవిస్తరముగ చెప్ప వచ్చును.

రూపు:- ఆర్యా! ప్రయాణబడలిక యేమియులేదు. నేనును, ఆకస్మిక విపదక చేత చాంచల్య మతియైన, బలవంతుని ఇల్లాలును, ఆమె పథియు, యీవరకే యీ యరణ్యమున వాసమునర్చుకొంటిమి.

జనా:- అహ! ఎంతటిభాగ్యము. బలదేవా!

బల:- చిత్తముస్వామీ!

జనా:- వెంటనే వారినికూడ మన శిబిరమునకు జేర్చు యేర్పాటు గావింపుము. సావధానులమై మిగతవిషయముల విచారించుము. ఆర్యా! మా యాతిభ్యమును స్వీకరించి, మమ్మల ధన్యుల జేయును. ఈ బలదేవుడు మిమ్మావరించును.

రూపు:- గురుదేవులకు ప్రణామములు.

జనా:- ఇష్టఫలప్రాప్తిరస్తు. (బలదేవుడు దారిచూస రూపుని నిష్క్రమణము.)

అమ:- గురుదేవా! మీ చర్యలన్నియు దురూహ్యములు. రూపుసింహుడు నిందితుడో, హంతకుడో తెలియకుండగనే వానియందొంతటి విశ్వాస ముంచుట తగునా?

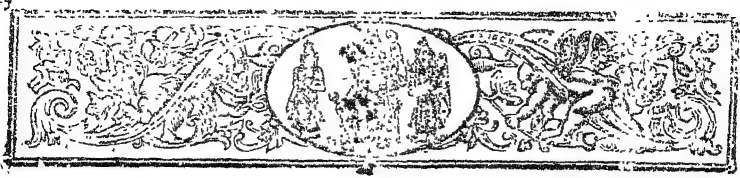
జనా:- పల్నా! ఎంతజేలవు. మనకు చేరిన వార్తలబట్టి కళ్యాణపుర
ప్రజలెల్లరును రూపుని నిర్దోషిగ నెంచు చుండిరనియు, అతని
బంధించు ప్రయత్నములకు రోషముచుండి రనియు, రూపుసింహు
నకు జేసిన దోహదమునకే అజితు పనహించుకొను చుండి
రనియు, వినలేదా! అదియునుంగాక, రూపుసింహునియొక్క
లక్షణముల గాంచినంత మాత్రమున, అతని సర్వం పర్తనము
స్ఫుంపలేదా? సాముద్రిక శాస్త్రములో సూచించిన ధీరోధాత్త
లక్షణము లన్నియు, యాతనియందు ప్రస్ఫుటముగు చుండుట
లేదా?

అమ:- అట్టైన, రూపుసింహుని సన్ని వేశపరచిన, యా పరమేశ్వరుడు
మన యందెంతయో దయాళువు. రూపుసింహుని యడ్భుత
పరాక్రమమును, ధైర్యసాహసములును, కరలాఘవత్వమును,
వ్యూహనిర్మాణ కౌశలమును జగద్విశిష్టములేగద.

జనా:- లండుచేతనే, అతని సహాయము మన కనన్యమైనది. అతనికిని
మన సహాయమవసరము. ఎంతటి వీర్యవంతుడైనను, ఏకాకిగ
నేమియు చేయలేడుగద. తన నిర్దోషిత్వమును నిరూపించుట
కును, అజితునిపై పగతీర్చుకొనుటకును, మన సహాయమవసరము.
ఈ యాధునిక పరికరముల ప్రయోగమునను, వ్యూహనిర్మాణాది
తంత్రసాధన యుండునను, అతడు మన సైనికులకు శిక్షణ నీయు
గలడు. భుక్త, అజితుల గూర్చిన యా పరమాత్మయే, అమర
సింహునకే రూపసింహుని ప్రసాదించెను. అతనిచర్య లెంత
యాశ్చర్యజనకములో చూచితివా! మనముపోయి రూపు నాడ
రించి, కర్తవ్య మూలోచింతము రమ్ము.

అమ:- చిత్తము.

(నిష్క్రమింతురు.)

రాజ్యకాంక్ష

పంచమాంకము.

రంగము 1

స్థలము - కళ్యాణదుర్గం న అజతునిమహాల.

[ప్రవేశము - అజతు - ఆలీఖాన్,]

అజ:- ఆలీ! సర్వమును సిద్ధపాడరా?

ఆలీ:- జీ సర్కార్. భుక్తాసింగ్ మహారాజావార్కి క్షవంసిద్ధం.

అజ:- వారిస్సదే యిచటకు రాగలరు. వారికి తయారుజేయు హుక్కాయంతును, వారికిచ్చు షధురసమందును, నేను నీకిచ్చిన—
ఏమి? అటు చూచెదవు?

ఆలీ:- ఇహుంటున్నామ్. సెప్పండి సర్కార్.

అజ:- ఆపొట్లములోని మత్తుపదార్థమును కొంచెము కొంచెము కలుపుచుండుము.

ఆలీ:- మీరు సెప్పింది అంతా మోకీ సమజ్ అయింది సర్కార్.

అజ:- మోతికి వలయు సౌకర్యముల నన్నిటిని బాగ్రత్తగ చూచుచుంటివా?

అలీ:- భుక్తాసింగ్ జీకీ-బౌరత్-మోతీబీబీ-చూకీ చూచామ్ సర్కార్.

అదిమంచి, మంచి మాటల్ సెప్తాది సర్కార్.

అజి:- ఏమిజూటలు చెప్పినదేమి?

అలీ:- మీరు వాగ్గీ సాలామర్వాద్ సేసారు సెప్పింది. సర్కార్! అది బహుత్ ఖుబ్ నూగత్ హై. అది మాంచి గానేవాలీ, బౌర్, నాచీవాలీ సర్కార్. మీదిమాట సెప్తే అది మాంచి హుషార్ సేస్తాదీ సర్కార్.

అజి:- ఈసారి ఆమె వాస్తవసంగము దెచ్చిక-యొక్తి గబలికి. కథనడుపుము.

ఆమె ఏమనునో గ్రహించి వాకు దెల్పుము.

అలీ:- అదిమీ రుమాకీ సెప్పవాలీ లేదు సర్కార్. మీదీ మాటాఅంటే మాదీ సాసం యస్తాం.

అజి:- నీవు వెంటనే పోయి భుక్తాసింగు తయారుగనున్న నిచ్చట విశ్రమింప దోడ్కొనిరమ్ము.

అలీ:- షి.త్తం. షి.త్తం. (అని సలాముచేసి పోవును.)

అజి:- మోతీ మిక్కిలి యందకత్తై. భుక్తాకేవలము విషయలోలుడు. కావున యామె చేకీకీలుబామ్మ. ఈ సందర్భమున మోతీని మోసగింప గలిగితిని—కల్యాణ దుర్గముతో బాటు, యోధ పురముకూడ నా హస్తగతమగును. అజికిసింహా! నీవు ప్రయత్నించిన ఫలింపక పోవునా? అదిగో భుక్తాసింగు వచ్చుచున్నాడు. (ఎదురేగును.)

[అలీ హుక్కాకట్టుకొని, చారి చూపుచుండును. వెనుక భుక్తా ప్రవేశము.]

అజి:- భుక్తాసింగు మహారాజా బహద్దరువారికి స్వాగతము. ఆ యాసన మధిష్ఠింపుడు. ఈ వేద దుర్గాధ్యక్షుని యాతిధ్యమున లోపములున్న, మన్నింప, మహారాజుల వారిని వేడుకొందును.

భుక్తా:- అజికిసింహా! నీయాతిధ్యమునం దేలక్షణములునులేవు. మా యభిప్రాయమును ముందే యెరింగి, సర్వమును సమకూర్చు

చున్న నీధీశక్తి యత్యద్భుతము. నీయట్టి రాజభక్తిపరాయణుని, మాకు హితునిగ నమకూర్చుట చూయవృష్టము.

అజ:- దేవరవారు ఈయిచ్చి పెద్దజేసి శ్రేయంపించుచున్నారు. అది తమ విశాలహృదయమును, తమకు నాయంతుగల ఎత్సేష్ట తను దెల్పుచున్నది. శ్రీరామచంద్రునకు, ఉపతీసిన యువ కారము స్వల్పమైనను ఆ భక్తవరదుడు దానినామము శాశ్వతముగ నుండునట్లొనర్చెను.

భుక్త:- అజతసింహ! నాకు ముఖస్తుతి తెలియదు. చేయనవసరము కూడలేదు. కాని, నాసామంతులెల్లగును నీయట్టి భక్తివిశ్వాసములుకల్గియుండురేని, యీపాటికి యోధపుర నాప్రమాద్యము నెంత విస్తరింపజేసియుండును.

అజ:- ప్రభువువారు సత్యము వచించిరి. ఇప్పటికిని, విద్రోహియును అనురసింహుని ఎత్తమున కుబ్జులు పన్నప్రకృత్తుంచువారు లేకపోలేదు. నారాష్ట్రమున నట్టివిద్రోహులకు తావు లేకుండ జేసితిని.

భుక్త:- కావుననే నీబోంట్లుండిన చాణుపంటి నీయతిధ్యమున హృదయము త్యాగంబు భరితమైనది. అవును—మరచితిని—నీకృష్ణత్య గానముల యం దాదరణ గలదా ?

అజ:- ఏదో, స్వల్పముగ నానందింఁగలను.

భుక్త:- అట్టైన—ఇప్పుడే గావించెదము. మోతీకి కృత్యగానములయం దనమాన ప్రజ్ఞగలది. అవి విజాతీయుములైనను, అత్యంతాదరణీయుములు ఆలీఖాన్ !

ఆలీ:- జి ! సర్కార్. సలామాతేఖుం.

భుక్త:- ఈపాటికి మోతి సిద్ధముగనుండును. నీవుపోయి యామెను దోడ్కొనిరమ్ము.

అలీ:- మీ త్తం, నర్కూర్ (అని సలాము చేసిపోవును).

భుక్తా:- మోతీ గానిసయ్యు అసమాన ప్రజ్ఞావంతురాలు. సృత్య గానములయందేగాక, చిత్రశేఖనాది లలితకళలగూడ నారితేరి నది. నూత్నగ్రాహి.

అజి:- అట్టి ప్రజ్ఞావంతురాలు గావుననే, రసజ్ఞులగు దేవరవారి మన్ననలకు పాత్రురాలైనది.

భుక్తా:- అదిగో వచ్చుచున్నది. (మోతీ ప్రవేశము) మోతీ!

మోతీ:- ఏలినవారికి సలాములు.

భుక్తా:- అతిశయింప నున్న దత్తాత్రయము చూపియున్నాడు. నీ సృత్యగాన విశేషముల నాతనియొద్ద నుగ్గడించితిని. కొంచెము విసోదము గావించుము.

(అలీ భుక్తాకు హుక్కా యిచ్చును. మధురరసము తయారుచేయును మోతీసాడుచు నాట్యమునెయును. మధ్య మధ్య అజితుని సమీపించి అభినయించుచు కనుసన్నజేయును. అజితుసాదరముగ జూచుచు నాట్యములోనే భుక్తాకు మత్తువదార్థమును కలిపిన మధురరసమిచ్చును. అతడుత్రాగుచు, హుక్కాపీల్చుచు మత్తిలుచుండును).

అజి:- ప్రభువువాగు విశ్రమించినట్లున్నది. ఇక విరమితమా?

మోతీ:- ప్రభువువాడు, మీయాతిధ్యమునకలరి, మీయానందముకొరకే నాట్యమొనర్ప సెలవిడిచెదా. కావున మీరే సెలవిడు.

అజి:- నీవతిచమత్కారివి కావున, నీభారము న్నాపై వై చితివి.

మోతీ:- ఈభారమునే వహింపలేరా?

అజి:- వహించుటకేమున్నది? మరియొక పాటపాడి అభినయింపుము.

(మోతి పాడుచు అభినయించును)

అజి:- సెహబామ్. నీప్రజ్ఞావిశేషము లనన్యము. నిశ్చయముగ నీకు రంభాయూర్వసులు తీసికట్టు కావుననే ప్రభువువారి మన్నన లకు పాత్రురాలవైతిని.

మోతి:- ప్రభువువారిమన్ననలకేసా?రసజ్ఞులను, రసికవీరులను, గృహిం వజాలని దేమున్నది ?

అజి:- ప్రథమసమావేశముగదా ! నీవు లలితకళ నారితేలివట ?

మోతి:- కళారాధకులు తరచినగద, శక్తిసామర్థ్యములు బహులవడుట.

అజి:- సెహబామ్! నీవు ప్రియభాషిణినివి కూడనా ?

మోతి:- ప్రియులకుగద, ప్రియభాషిత్య మర్థమగుట.

అజి:- తిది! నీప్రియవచనామృతసాన మెచ్చటో ?

మోతి:- పిపాసకులకు కాలనిర్ణయమా ? ఐనను సాయంకాలము-అల్లీని బుచ్చును. తేలిపెనను.

అజి:- మంచిది. ఆలీ ! ప్రభువువాడు గాఢనిద్ర ముందున్న వాడు. నీ విచ్చటనే కనిపెట్టుకొని యుండుము.

(మోతితో నిష్క్రమించును)

అలీ:- హద్దదీ! సర్కార్ కీ, జూరత్ కీ, బలేజోడీ.

(తెరపడును)

రంగము 2.

స్థలము - కళ్యాణదుర్గమార్గమున అమరసింహుని శిబిరము.

ప్రవేశము - జనార్దనుడు, అమరసింహుడు,

రూపుసింహుడు.

జన:- రూపుసింహా! కళ్యాణపురదుర్గపు ముట్టకి నర్వమును సిద్ధము గదా ? ఇకదానమా దుర్గ మెన్నిదినములలో చేరగలము ?

రూపు:- ఇప్పటి వేగమునే ప్రయాణమొనర్చిన, నింక మూడుదినములలో చేరగలము. కళ్యాణదుర్గముయొక్క ఆనుసానులు, నాకు పూర్తిగ దెలియును. దానినవలీలగా వట్టుకొనుటకు, రహస్య మార్గమున్నది.

అమ:- ఆ దుర్గమున శిక్షితులగు సైనికులెందరుండ్రు?

రూపు:- ఐదువేల కంటె హెచ్చులేరు.

జనా:- మనబలమిప్పటికి పదిహేను వేలుకదా బలదేనా! ఇం దాళ్ళకు లెంతమంది?

బల:- అళ్ళికలు, వేయిమందిమాత్రము. మిగతయారయు కాల్బలమే. ఆధునిక కణిశ్చీకులందు అయిదు వేలు మాత్రము. మిగిలిన వారాటవీకులైనను బాహుబలి పెరింగుటలో నైపుణులకైనను దీసిపోరు.

జనా:- రూపసింహా! మనము భేదోద్యమముగూడ ముందొగింపవలెననుకొందును.

రూపు: దుర్గము ముట్టడించుటకు ముందు, అమరసింహులు, నూపసింహ బలదేవనహాయులై దుర్గము నాక్రమింతురనియు, అజతుని శాసన మంగీకరింపని వారిని దుర్గమును వీడివచ్చిన, నాదరింతురనియు, జయము తప్పరనియు, చాటబంచిన, దుర్గములోని, అత్యంతసంఖ్యాకులు అజతుని పదితొలకొత్తురనుట నిక్కవము.

అమ:- మేలు. రూపసింహా! మేలు. నీయట్టి ప్రజ్ఞావంతుని, నాకు మిత్రునిగా నొనంగిన యాపరమేశ్వరుడు వందనీయుడు.

జనా:- ఇక సైన్యవిభాగముచగూర్చి యోచింపవలసియున్నది.

రూపు:- కళ్యాణదుర్గమునుజేరు యోధపురమార్గమున, మన అమరసింహ మహారాజులు, 500ల యాళ్ళికలతోడను, రెండువేల కాల్బలముతోడను కాచికొని యుండవలెను. ఇది యోధపురము

నుండి సహాయము చేరకుండుటకును, కళ్యాణ దుర్గమునుండి యోధపురము వారలు చేరకుండుటకును, అవసరము.

జనా:- ఔను. అత్యవసరమే. తక్కిన సైన్యము ?

రూపు:- తక్కిన సైన్యము, దుర్గమును ముట్టడింపవలెను. అందు దక్షిణమున బలదేవు డెదుర్కొనవలెను. ఆశైవునుండియే దుర్గమును వీడిపోవుటకు రహస్యమార్గమున్నది. మిగతప్రాంతముల నేను సమర్థించెదను.

అమ:- మిగత 500ల యాశ్వికులు యేమిచేయువలెను?

రూపు:- ఈయెదువందల యాశ్వికులను, మనకొండొరులకు వార్తలనందజేయుటకును, సమరప్రహము సక్రమముగ నడుపుటకును తోడ్పడవలెను.

జనా:- బలదేవా! నీవు సైనికుల హెచ్చరించి పురికొల్పుము. తెల్లవారుగూమున రెండు ఘడియల ప్రొద్దుండగా తరలవలెను. తెలిసినదా?

బల:- చిత్రము. గురుదేవా.

జనా:- విశ్వావసునకు, మన పంపిన వర్తమాన మీవరకే చేరియుండును. యోధపురమున, భుక్తాయునుచరులును, ఉద్యోగస్తులును, వెంటనే బంధింపబడుదురు. అమరసింహ పక్షపాతులందరికి, ఆయుధములీవరకే చేరియుండును. ఎచ్చటివారి నచ్చట తెల్లవారకమునుపే బంధింపగలరు. విశ్వావసువు అమరసింహుని పక్షమున రాజ్యస్వీకరణ మొనర్చును.

బల:- ఇచ్చట కళ్యాణదుర్గముకూడ వశమైనచో జయలక్ష్మి మనలవరించును.

రూపు:- అజతు మిక్కిలి చతురుడు. భుక్తవలె క్రూరుడయ్యి, విషయలోలుడుగాడు. తనకార్యనిర్వహణము వరకే యితరుల నుపయోగించు కొనును గాని, వారిని పూర్తిగ విశ్వసించడు. తన

కార్యసాధనానంతరము వారిని విడనాడుటకు కూడ జంకడు, అతని విషయమున కడు జాగరూకతతో మెలంగవలయును. అతనికి వ్యవధి నీకుండగనే పై బడవలెను. లేకున్న మన మిత్ర వర్గమునకూడ తంత్రముల బన్న సమర్థుడు.

బనా:- అమరసింహా! ఈ సైన్యమున కంతకును రూపుసి...హుని సేనాధి పతిగ భిషేకింపుము. బలదేవా! ఏమందువు ?

బల:- నాకు సర్వసమ్మతము. ఈ వీరశిఖామణి శాసనము మా కవశ్య కర్తవ్యము. ఈమహాయోధుని సరసను, శత్రుమారణ కర్మకు గడంగుటకంటె మాకు ధన్యతరమైన కార్యమొందులేదు.

అమ:- రూపుసింహమహాశయా! ఈగురుదేవుని అజ్ఞానసారము, యీ బలదేవుని యామోదమున, యీ సర్వసేనకును నిన్ను నాయకునిగా నియమించితిమి.

ఓయోధపురవీరులారా! ఓ భిల్ల సైనికులారా! మనము కోల్పోయిన స్వాతంత్ర్యమును, రాజ్యలక్ష్మిని, తిరిగి పొందుటకు, శత్రుసంహారము తప్పని సరియై యిది. అహింసయే పరమధర్మమని మన యార్యధర్మములు ఘోషించుచున్నను, వర్ణాశ్రమధర్మములు క్షత్రియులకు ధర్మసంస్థాపనార్థము, సంగ్రామమున శత్రు మారణకర్మను విధించినవి. జగదేకగురుండు యీ ధర్మమునే భారతయోధుడగు విజయునకు కురుక్షేత్రమున నుపదేశించెను. కావున, ఈవిజయోత్సాహుని రూపుసింహు సనుసరించి, మీ పాత్రములనైన నొడ్డి, వీరజనయోచితంబగు సమరంబున శత్రుల నిర్జించి, పోయిన స్వాతంత్ర్యమును, పోయిన రాజ్యమును, తిరిగి పురిష్ఠింపుడు, సమర సన్నాహములుగండు. జై! భవానీ దేవికి జై! బలదేవా! “భవానీ” యను యా కరవాలమిటు దెమ్ము. (అందుకొని) రూపసింహా! (కరవాల మొసంగి) సర్వ సేనానివై సమరంబుల నిర్జించి, విజయలక్ష్మిని వరింపుము.

రూపుఁ మహాప్రసాదము. (ప్రణమిల్లును) ఓయోధులారా! మహా నాయకులారా! వీరరసపుత్ర వంశమున నుద్భవించిన పరమ పావనులారా! భారతవీరుల ప్రతాపము జగద్విదితము. అందు రసపుత్రవీరుల వీరవిహారముల శత్రుజయహృదయ భేదనము. వీరోచితముగ వర్తించి, మీ ప్రభువుల మర్యాదను గాపాడవల సిన భారము మీపై నున్నది. ప్రాణము లస్థిరంబులు, యే మహామారియో, లేక యే యితర వ్యాధియో జవించి క్రుల్పి చచ్చుటకంటె, వీరకర్మ మాచరించి, ధర్మసంస్థాపనార్థము, స్వధర్మ నిర్వహణమునకు, మీ దేశదాస్య విమోచనకారకు, మీ యనువుల జాసినచో మీ నామములు, స్వర్ణాక్షరముల చరిత్రలో లిఖింపబడి, మీరు, రాగలకాలమువారికి మార్గ దర్శకు లయ్యెదరు. భుగ్తా ఆజ్ఞలవంటి దోషముల, కుతంత్ర పరాయణుల శిక్షించుటలో దప్పేమియులేదు. మీరు విజయ కాంక్షులు గండు. జై! భవానీదేవికి జై! (తెరలో జయఘోష) జనాః:- మేలు, రూప్సంహ! మేలు. నేను యోధపురమును వీడునపుడు అమరసింహుని రాజ్యమున ప్రతిష్ఠించినగాని పురము ప్రవేశింప నని భవానీదేవి పాదములకడ ప్రమాణమొనర్చితిని. కాన నా దేవి నారాధితము.

(అందరు భవానీనిగూర్చి పాడుదురు. తెరపడును.)

రంగము 3.

శలము - కళ్యాణదుర్గమున లీలోద్భావము.

[ప్రవేశము—అజకు—మోతి.]

మోతీ:-నా జనకుడు పాఠశాల దేశపు సర్దారు. నన్ను సర్వవిద్యాపారంగకు రాలిగ జేసెను. కాని విధివశమున, నొక పాఠశాలవర్తకుడు

నన్ను దొంగిలి తెచ్చి, యీ భుక్తాసింగున కైదు పల దీ శారణుల కమ్మెను. నాటినుండియు నే నీతని బాసననై—విలాసవస్తువుగ నుంటిని.

అజి:—మోతి! దైవమంత నిర్దయుడు! శిరము నలంకరించవలసిన గులాబిపూవును శాలకాయుటయా! నీయట్టి సర్వాంగనుబదరిసి, సర్వకళాశోభితను, లావణ్యవతిని, యీమోటు మాంసికి, యీ ముదునలికి, భుక్తాకంట గట్టెను. దైవమింత మతిమూలిన ఐను లేల జేయునో. నీవేల వాని దిరస్కరింపవైతివి?

మోతి:—దేశముకాని దేశము, భాషవిజాతీయము. సాంఘిక కట్టుబాట్లు విజాతీయములు, సన్నిహితులులేరు. తుట్టతుడకొక కన్నటిబిల్లు వైననుకార్పవారులేరు. పులితోటి మాంసఖండము నైతిని.

అజి:—నీచరిత్ర విన్న కొలదిని, నాహృదయము కంపమొందుచున్నది. నీయట్టి దీనురాలి నుద్ధరింపని జ్ఞామేల? ఈ కఠినాత్మ్యంతో నీపట్లు వేగుచుంటివో తెలియకున్నది.

మోతి:—ఉమాఖయ్యాం—సిద్ధాంతములే నా కాచరణీయములు. పాన పాత్ర—విలాసగోష్ఠి—నాదుఃఖమయ జీవితమున, తన్మయత గొల్చి, నాదురవస్థను మరచుట కవియే దోడ్పడుచున్నవి. ఈ హేయప్రపంచమున, నల్లసముగ జీవయాత్ర గడుపుటకు మరి యొకమార్గము గానరాదు. కాలకూటానంతరము అమృతమును, ముండప్రపదలో గులాబీని, బొగ్గుగనినుండి వజ్రమును, వాన చినుకునుండి ఆణిముత్యమును, పృష్ఠించిన యా సర్వేశ్వరుడు నా దుఃఖమయ జీవితమున నాశాజ్యోతి వెలిగింపలేదా? కండ్లనీరు కృమ్మచున్నను, మందహాసము చిరుపెదవుల తాండవింప గలదు.

అజి:- మోతి! నీవు కళోపాసకురాలవు మాత్రమేకాదు, సాహిత్య సరస్వతివి, వేదాంత నేదినివి. నీయట్టి యువురూపవతి దీక్షిత తొలగించలేని జన్మము నిశ్చయముగ, వర్జ్యము—వర్జ్యము.

మోతి:- మీకు త్రికరణశుద్ధిగ, అట్టి సంకల్పమున్నదా?

అజి:- ఉన్నదో, లేదో, నేను వచించనేల? ఇదిగో యీ బాకుతేసికొని, నా హృదయమును చీల్చి యందెట్టి తరంగములు చెలరేగుచున్నవో పరీక్షింపుము. ఊ—వెనదీయకుము.

మోతి:- అంతటి సాహసకార్యమా?

అజి:- నీకుపరిచింపని తీవ్రత మీ విధముగ సంతమైనను సహనోపమే. ఇప్పుడే యనువులగోల్పోయినచో, నీ సులసరవిగ్రహము నా మనసున చిరస్థాయిగ నీలచియుండును. ఆ ఎదనారవిందమును విక్షింపుచు, పరిలోకములో నుండినను నుఖదాయకమే. అలసింపక నాజన్మమును సార్థకపరచి నాపాలి ముక్తి కాంతవుగన్ము.

మోతి:- మీకంతటి గాఢానురాగమే నావై నున్న ముందు సన్నీవులి నోటినుండి తప్పింపుము. విస్తృత తారాచంద్రానిలవలె క్షత్ర పథమాన నడయాడుదము.

అజి:- నిశ్చయముగ నీకట్టి సంకల్పమేయున్న, నీవే సాధింపగలవు. నీతోడ్పాటు లేనిదే, నన్ను బంధవిముక్తముగ జేయుట నా కసాధ్యము.

మోతి:- నేనెట్లు తోడ్పడగలను? నాకర్థమగుటలేదు.

అజి:- అర్థమగునట్లు జెప్పమనియెదవా? నీవు దానిని తప్పక యాచరింతునని ప్రమాణమునర్పెదవా?

మోతి:- నాబంధవిముక్తి జేతునన్న—యాచరింపకుదునా? ఆ బాలచంద్రుని సాక్షిగ—ముమ్మాటికిని యాచరింతును.

అజ:- అత్తైవ, దగ్గరగరమ్ము. మనరహస్యము మనలో నిమిడియుండవలెను. మనహృదయములు రెండును నేకమైనవిగదా. ఇక తను పురుషులై మేకముగావలసి యున్నవి. పిమ్మట నేనే నీవు, నీవే నేను. నాసుఖకఃఖములు నీవి, నాభాగ్యోన్నతి నీవి, నా భావియంతయు నీయధీనమున నున్నది. దానిని క్రమముగనిర్వహించిన, ఫలితము నీవే యనుభవించువు.

మోతి:- ఇంతకును, నేను జేయవలసినదేమో దెప్పితము.

అజ:- వినుచు. సావధానమై వినుము. భుక్తా కూగ్రుడు. అత్యాశాపితాది, ఏవనిచేయుటకైనను, జంకము. కాని సోమరి. విలాసప్రియుడు. కావుననే నీయందంతటి మోహము. నీవిలాసముల జేలుచున్న రాజ్యశత్రువుల గూడ మరచిపోవును. అతనిప్రాణములు నీ యధీనమున నున్నవి.

మోతి:- అనిని ప్రాణముల! ఏమి సంకల్పించుచుంటి ?

అజ:- నీబంధనిముక్తి. నీజీవితసౌఖ్యము. నీయానందగోష్ఠి.

మోతి:- అందుల కంతటి దుస్కార్యమా. అమాట నానోట నుచ్చరింపలేను. నా కాలనియం దెంతటి యసహ్యతయున్నను, ఎంతటి నీచభావ మున్నను, అంతటి కర్కశహృదయను కాజాలను. అజిత్, నన్నుతమింపుము. నే నీ దీనావస్థలోనే శృంగికృశించెదను.

అజ:- స్త్రీకి యిదిసహజమే. ఈ హృదయదాగ్ధ్యము. సహజకోమలయైన స్త్రీ కర్కశకాజాలకు. కాని కార్యసాధనకు, కాక తప్పదు. భుక్తా జీవించియుండ, నీవును-నేనును, దేశాంతరగతులమైనను, ఖండఖండాంతరముల కేగినను, సుక్షితముగ ముందును నిగూఢనియభిప్రాయము. ఎచ్చటికేగినను, బట్టితెచ్చి కొరత వేయింపగలడు. ఒకవిషయము చాల, మరయొక విషయము దెచ్చిపెట్టు

కొందువా? ఆలోచింపుము. కాకున్నను సర్వమును విడచి, దేశాంతరగతులైన యేమనుభవింపగలము; యోచింపుము. మోతీ! నిరాశనొందకుము. నేను చెప్పిన యుక్తి యుభయ తారకము.

మోతీ:- నీవు నాహృదయమున తుపాను లేవదీసితివి. నేను కర్తవ్యతా విమూఢుడనై, సంక్షోభమునకు లోనైతిని.

అజి:- నీసంశయముల నివారించుటకు నేను చక్కనిమార్గ ముపదేశించుచుంటిని. భుక్తా యీలోకముననున్న మనల సుఖముగ జీవించునీడు. భుక్తా యీప్రపంచమును వీడిన, కళ్యాణదుర్గముతోబాటు యోధపురమాకాడ పునరే. మోతీ-యోధపురచక్రవర్తిని అడిగదాట, పొడిగదాట. అతడు ఆమె చరణ సేవకుడు. ఆమె శాశవమును మన్నించి, యామె యశఃకాంతుల సశదిశు వ్యాపించజేయును. ఆలోచింపుము-ఊహానిశీక సర్వవిభుతి. నిర్భాగ్యవశమున శావిరయ్య, దుష్టుడైన భుక్తా పాలబడి, పలికి, పలికి, తుదకు విధివశమున చక్రవర్తినియై శాసించుట యెంతటి తుపూర్వసంఘటనమో యోచింపుము. రానున్న విభవమును కాలగన్నులువా? శాశ్వతముగ భూలోక నరకముననుభవించువా? కోరుకొమ్ము. నీయదృష్టము నీయరచేతను న్నడిచి. ఈజుజుతు నీమి త్తమాత్మిడు. ఊహా-స్వరముగ దెల్పుము.

మోతీ:- అజితసింహ! నీవు నన్ను నిశ్చయముగ నిర్జించితివి. ఈలోకములో నిట్టి యాశన నిక యనుభవింపజాలను. ఈనవయావసము నన్ను వీడకమునుపే నాయదృష్టమును పరీక్షించెదను. నన్నేమి నేయుమందువు?

అజి:- నీ నేమియు జేయవక్కరలేదు. భుక్తాసింగు నిన్ను త్వరలోజేరును. నవాబుముగ పాపియును. ఆతనిలాలించి మైమరచి

యున్నప్పుడు (రహస్యముగ) నే నాలీచే నొకపొట్లమును పంపెదను. దానిని మధురరసములో కలిపి యాతని కొసంగుము. ఏమట్లు చూచుచుంటివి? వెంటనే మరణింపడులే. అది కొన్ని దినములకుగాని పనిచేయదులే.

మోతి:- సరే.

అజ:- ఏదీ! నా యీ యుపాయమున కొక బహుళారము.

మోతి:- విజయానంతరము. అంతలోనే తొందరేల ?

అలీ:- (ప్రవేశించి) సర్కార్. భుక్తాసింగ్ మహారాజాబహద్దర్ ఆరహా.

మోతి:- అలీ! హుక్కా తయారుచేయుము. మధురరసమును సిద్ధపరుచుము.

అజ:- అలీ! (చెవిలో నేమో చెప్పును).

అలీ:- (మోతి కొకపొట్లము నిచ్చును. ఆమె భద్రపరచును).

(భుక్తాసింగు ప్రవేశము)

మోతి:- (ఎదురేగి) ప్రభువువారింత యాలస్యము చేసితిరేల ?

భుక్తా:- ఇంతవరకును నిద్రపోవుచుంటిని. అదేలనో ఈదుర్గము చేరినప్పటినుండియు మాకు నిద్రహెచ్చినది.

అజ:- ఇచ్చటి వాతావరణ మతిశీతలము. అయ్యది మూకానందదాయకముగ నుండనోవును.

భుక్తా:- ఇచ్చట సర్వమును మూకానందదాయకములే. ఈలోద్యానము నింత సుందరముగ బెంచిన, నీసౌందర్యపిపాస నెంతయైన కొనియాడదగును. (ఆసన మలంకరించును. అలీ హుక్కాయొచ్చును).

అజ:- ప్రభువు వారికి నాయుండుగల యాదరముచేతనే నాయొక్క ప్రతికార్యమును, వారి కానందదాయక మగుచున్నది.

భుక్తా:- మోతి! మొన్నటి నీ వృత్తగానముల గూర్చి, అజిత సింహులు మిక్కిలి ప్రశంసించెను. ఈ సంధ్యాసమయమున నొక పరి నాట్య మొనర్చుము.

మోతి:- ప్రభువువారి బానిసను. వారియానందమే నా విధి. (నాట్యము చేయుచు భుక్తాకు మధురరస మొసగును).

భుక్తా:- అహా ! ఏమి నాట్యము ! మోతి ! నీ నాట్యము అనాటికా నా డతిశయించు చున్నదినుమా. స్వర్గమున యెప్పురసలుకూడ, నీవద్ద కొన్ని భంగిమలు, నేర్చుకొనవలసియుండును.

అజ:- ప్రభూ! ఈ నాట్య మపూర్వము. నే నెన్నడును చూచియుండలేదు.

భుక్తా:- ఈ మోతి నన్ను ధన్యునిచేయుచున్నది. ఈరాజకీయ వాసనల నడుమ, నాకు తన్మయత్వమును గల్పించి స్వర్గసౌఖ్య మొసంగుచున్నది. ఇచ్చటికి వచ్చినప్పటి నుండియు రాజకీయముల బొత్తిగ మరచిపోతిని. తడవయినది. రేపే యోధపుర ప్రయాణము.

అజ:- ప్రభువువారింతలోనే తిరిగిపోదురా ? కొలది దినములూగి యాభృత్యుని చరితార్థుని చేయప్రార్థన.

భుక్తా:- యోధపురవార్త లేమియురాలేదు. ఈ విప్లవ దినములలో ప్రధాన సగరమును వీడి చిరకాలముండరాదు.

అజ:- తమ సర్వసేనాని వీరసింహుడు, మంత్రి విశ్వావసువును సర్వము నిర్వహింప నమర్చులు.

భుక్తా:- నిశ్చయమే. కాని, పోకతప్పుదు. ఆలీ! (హుక్కాయచ్చును) మోతి! (మధురరసమిచ్చును).

అజ:- ప్రభువువారు ప్రయాణసన్నాహు లగుచున్నారు. కానిండు. సర్వమును సిద్ధమొనర్చమందురా ?

భుక్తా:- మంచిది. మోతి ఈ రసమింత మాధుర్యముగ నున్నదేమి? ఏదీ! మరికొంచెము. (ఇచ్చును).

(భుక్తాకు మగతగ్రమ్మచుండును)

మోతి:- (అజితునిచూచి చిరునవ్వు నవ్వును).

(రాజభటు డొకడు పెరువున ప్రవేశించును)

భటు:- సర్దార్. దుర్గగోపురమునుండి చూచిన రాజభటులు, దూరము నుండి యేదియో సైన్యమువచ్చుచున్నట్లు గనిరట. ప్రభువు వారికి విన్నవింపమనిరి.

అజ:- సైన్యమా! ఎంతదూరముననున్నది?

భటు:- కనుచూపు మేరలోనున్నదట. ధూళిరేగుచున్నదట.

అజ:- నీవు పోయి గోపాలవర్మతో సత్వరము సైన్యముల నాయతము నర్పి, రణసంసిద్ధులగవ్వని చెల్పుము. పొమ్ము. (భటుడు పోవును) మోతి, ప్రభువు నిద్రాగతుడయ్యెనా?

మోతి:- అట్లే తోచుచున్నది. పెద్దనిద్ర కాదుగద.

అజ:- నీవతని గనిపెట్టి యుండుము. ఆలీ!

ఆలీ:- జీ! సర్దార్.

అజ:- నీ పే మోతీకి తోడుగ నుండుము. ప్రభువునారిని లోనికి గొనిపోయి విశ్రమింపజేయుడు. మోతి నే నీ సందడియేమో చూచివచ్చెదను.

భటు:- (ప్రవేశించి) దక్షిణమునుండి ఆకస్మికముగ మరియొకదండుమన దుర్గమును దాకినది. దేవరవారికి చెలుపమని యాజ్ఞ.

అజ:- ఆ సైన్య మెవరిదైయుండునో?

భటు:- వారాటవికులవలె నుండిరట. బందూకులకూడ ప్రయోగించుచుండిరట.

అజి:- గోపాలవర్మ సైన్యమును సిద్ధపరచెనా లేదా ? వెంటనే పోయి సర్వమాయత్త పరచమని చెల్పుము.

(భటుడుపోవును) (తెరలో థాం అని పేలుడుశబ్దము)

భటు:- (ప్రవేశము) జయము. జయము. మహారాజా.

అజి:- ఏమివార్త?

భటు:- నేలయినినట్లు శత్రువులు దుర్గము నలుప్రక్కలను మూగుచున్నారు. మొదటి ఫిరంగిని దుర్గముపై ప్రయోగించిరి.

అజి:- గోపాలవర్మ లేడా?

భటు:- వారెచ్చటను గాన్పించుటలేదు.

అజి:- కనిపించుటలేదా ? ఏమైనాడురా ?

భటు:- గోపాలవర్మయును, మరియేవారూ యోధులును కొంత కాల్బలముతో కోటవీడి చనిరని వుకారు.

అజి:- కోటవెలసలనే శత్రువుల దాకసంల్పించి యుండును. ఆత డతిచతురమతి.

భటు:- దేవా!... ..

అజి:- ఏమిరా సంఘటించెదవు ? సత్వరమ చెల్పుము.

భటు:- గోపాలవర్మ-సైన్యముగ-శత్రుల జేరెనని చెప్పకొనుచున్నారు.

అజి:- శత్రులెవరు ?

భటు:- రూపుసింహ. అమరసింహులట.

అజి:- ఎంతమోసము ! ఓరీ ! రాజద్రోహి ! ఇందులకు ఫల మనుభవించెదవులే. మోతి! ప్రభువును లోనికిజేర్చుము. నేను విజయుడనై తిరిగి కలుసుకొందును. (వడిగా భటునితో పోవును).

మోతి:- ఎంతలో ఎంత యనర్థము వాటిల్లినది ! ఆరీ ! ప్రభువును మరదిరమున జేర్తము రమ్ము.

(తెరపడును)

రంగము 4.

స్థలము - కళ్యాణదుర్గసమీప యుద్ధభూమి.

ప్రవేశము - రూపుసింహుడు, అమరసింహుడు, జనార్దనవర్మ,
గోపాలవర్మ.

అమ:-గోపాలవర్మా! నీకుస్వాగతము. ధర్మరక్షణార్థమై మే మొసరించు
యీ సంగ్రామమున, ధర్మపక్షపాతివగు నీవు ససైన్యముగ
మమ్మా జేరుట ప్రశంసనీయుము.

రూపు:- యోధాగ్రేసరుండును, అనుభవశాలియు, పెక్కుయుద్ధముల
మొక్కవోని వీరత్వమునుజూపి, యుక్కుమోరియున్న యీ
వృద్ధయోధుని రణచాలనత్వము మన పక్షమునకు జయము
కూర్చకమానడు. కురువృద్ధుం బోలిన యీగురువృద్ధు నెంత
ప్రస్తుతించినను తనివితీరకున్నది.

జనా:- అమరసింహా! ఈమహాయోధుని సహాయసేనానిగ నొనర్చుము.
కళ్యాణదుర్గపు, అనువాను లీమహామహానకు దెలిసి నట్లారులకు
దెలియవు.

గోపా:- మీరు నాయకులందఱు విశ్వాసమునకు నేనెంతయు కృతజ్ఞు
డను. అదిత భుక్తాసింగు లొసర్చిన అత్యచారమునకు ప్రతి
కార మొనర్చుటయే యీ భృత్యుని పరమలక్ష్యము. రూపు
సింహ ముక్తాబాయిలకు గల్గించిన యపకృతికి, నాతోనున్న
యోధులు తీవ్రకోపాలమున ప్రతి యొనర్చి వేచియుండిరి.
ఇక నాలశ్యము చేయక శత్రుసంహారమునకు గడంగుడు.

అమ:- (కై జారునిచ్చి) సహాయసేనానిగా నొనర్పితిని, విజయకాంక్షు
లరై విరాజిల్లుడు.

రూపు:- మహాశయా! మీరు ససైన్యముగ దుర్గము తూర్పు దెసను

దను. విజయసిద్ధి నొందుదురుగాత. ప్రభూ! తమరును తక్కిన
యోధులును మునునిర్ణయించిన స్థానముల జేరుకొనుడు.

(గోపాలవర్మ, ఆమరసింహుడు, నిష్క్రమణము)

జనా:- రూపుసింహా! సైన్యముల పురికొల్పి తలపడుము. నేనీ సామీ
వ్యమునుండి, సర్వమును దిలకింతును. (పోవుచు)

రూపు:- ఓ! సేకానులారా! యోధులారా!

ఉ॥ అచ్చెరువందు విక్రమము సగ్గలికన్ సమరంబులోన వే
వచ్చెడి శత్రుసైన్యముల వ్రచ్చి విహారమునల్పి, యోర్పి, వి
వచ్చును బోలి ఘోరసమరావని శౌర్యముజూపి యొప్పియే
పోచ్చెములేని బల్మగల బోలిచరింపుడు దుర్నిరీక్షులై.

శా॥ ధీరోదారులు, ధైర్యసాహస మహాధీశక్తి దుర్వాచులై
క్రూరాచారుల, ధూర్త శత్రుగణ దుష్కూటంబు చెండాడివే
వీరాలాపములం జెలంగి జగజీన్ విఖ్యాత విస్తారులై
వీరాగ్రేసరులార! శౌర్యధనులై వే పొందు స్వేచ్ఛార్థమై.

శ్రూరాచారులైన దుష్టరిపుల చేతికించి కూడు గుడిచి మని
యుండుటకంటె, శత్రుసంహార మొనర్చుట వీరోచిత ధర్మము.
ఈధర్మనిర్వహణమున ననువులబాసివారికి వీరస్వర్గము విధి
గీర్ణితము. కాలదెప్పుడును గాలమువైచుకొని కాచియున్న
వాడు. మరణ మెప్పటికైనను దప్పనిదే. స్వధర్మరక్షణార్థము
మరణించుట ధీరలక్షణము. మీ పుణ్యభూమిని మారువకుడు.
కర్మయోగులను వీరాధిపీరులను గని తనయశశ్చంద్రికల దశది
శల నింపిన వీరమూల యీ ధరతమూల. ఆమె చరణసేవకై
యాత్మార్పణ మొనర్చ వెనుదీయకుడు.

సీ॥ దండిమగలనై న చెండి గొండాడడి

రసపుత్రవీరుల వసజెలంగ,

జుస్సాధ్య వనసీమ జుర్గవిచ్ఛేదన
 దక్షులై భిల్లులు దారిజూప,
 పూహాది నిర్మాణ వాహ్మ్యచితురుతా,
 దండిమరాటీల పిండుగూడ,
 అభీకరంబుతా కరియూధములనైన
 సరికట్టు మావలీలురికిహార,
 శత్రుమారణ భీషణ తంత్రముండు
 దేవదానవవీరు లుత్తేజ లగుచు
 నిక్కివెగడొండు రీతిని యుక్కుమిరి
 చెక్కుచెదిరక బయలట్టి జేకొనుండు.

(నిష్క్రమించును)

జనా:- (ప్రవేశించి) నీయి రూపుసింహా! మేలు. నీయుద్వేగ యెట్టి
 భీరువునైనను భీరుని చేయగలడు. నీయెట్టి పుత్రరత్నముల నిం
 కను గనినచో భారతమాత దాశ్యశృంఖలములువీడియుండవా?
 (గోపాలవర్మ, అజితసింహులు పెనంగుచు ప్రవేశము)

అజ:- ఓరీ! దుర్జాతీ! దుష్టాత్మా! రాజద్రోహి! యెందుబోయెద
 వురా! ముచ్చువలె ససైన్యముగ శత్రుశరణాగతుండవైన
 భీరువా? నీద్రోహమునకు ప్రతిక్రియ యొనర్చెదనుగాచికొమ్ము.

గోపా:- ఓరీ! సరసూపరాక్షసా! నీవునాకు ధర్మముపదేశింప బూని
 తివా. ముఖవ్యాఘ్రమువలె, నెయ్యంబు నటియించి సోదరు
 నకు ద్రోహమొనర్చిన మహాపాతకివి. పితృహంతకుడవు. అర్ధ
 రాత్రమునమాత్రుసహూనను, పనిత్రచరిత్రను, చూలాలిని, ముక్తా
 బాయిని కారడవుల పాలుచేసిన రాకాసివి. హృదయమున్నదా?
 ఉన్న, నది పాపానిర్మితమై యుండవలెను. నీ పాపము
 పండినది. వేటితో ముక్తినందగలవు కాచికొమ్ము.

అజి:- ముడిమిచే మతిపోయి కారులరవకుము. కాచికోమ్ము.

(పోరుచు లోనికేగుదురు. భటులు పోరాడుచు నటు నిటుపోదురు)

జనా:- (ప్రవేశించి) మునలివాడనైనను గోపాలవర్మా! ఎంతటి కర
లాఘవమున మెరసితివి!

భటు:- (ప్రవేశించి) జయము జయము మహామంత్రిలవారికి.

జనా:- ఏమి వార్తలు ?

భటు:- దక్షిణమున బలదేవరాజు సైనికులు కోటకెగబాకి లోన ప్రవేశించి ద్వారమును తెరచిరి. బలదేవులు సస్యముగకోటప్రవేశించుచుంటినని దేవరవారికి మనవిజేయుమనెను.

జనా:- భీ! బలదేవా! నీ స్వామి భక్తిపరామిత మెచ్చదగినది. నీవు త్వరగపోయి యీవార్త రూపుసింహ, అమరసింహులు కందజేయుము. (భటుడుపోవును) సమరము భీషణరూపము దాల్చినది. శత్రుసైన్యములు దుర్గరక్షణముపై నాసవిడచి, కలియబడి బాహుబాహి పెనంగుచున్నవి.

భటు:- (ప్రవేశించి) జయము జయము మహామంత్రిలవారికి. దుర్గము చాలవరకు మనవశమైనది. ఇదియంతయు గోపాలవర్మ జోహముచే సంభవించినని, కోధమూర్తియై అజతు డాతనితో భీకరముగ పోరుచున్నాడు.

జనా:- రూపుసింహ, అమరసింహు లెచ్చటనున్నారు ?

భటు:- యోధపురమునుండి కొలది యోధులు భక్త సహాయార్థమై వచ్చుచుండ, అమరసింహుడు వారిని దాకి మట్టుబెట్టెను. ఇక రూపుసింహుడు సమరభూమిని వీరవిహారముజేయుచు, ఎచ్చట జూచినను తానయై వెలయుచుండెను. గోపాలవర్మ సహాయార్థమై వారిరువురును తమసైన్యముల మరలించిరి. ఇప్పుడు సంగ్రామ మత్యంత ఘోరముగ పరిణమించెను.

జనా:- సరే! నీవుపోమ్ము. (పోవును) బలదేవుడు సగర మూర్ఖునించి యుండును. హతశేషులగు శత్రుస్సైన్యము అజతునిచుట్టును జేరి పోరాడుచుండును. ఇదియే యాతని కడపటియాస. ఈ సమయమున భుక్తాబాడయే కన్పింపదేలనో. అజకు వానిగూడ నేమైవ జేసియుండడుగదా! (ప్రక్కకొడుగును).

(రూపు, అజతు, పోరుచు ప్రవేశింతురు)

రూపు:- ఓరీ! భ్రాతృద్రోహ! పితృహంతకా! నిలు! నిలు! భీరువువలె పాణములపై నాసపిడి యొందుబోదువురా? ఈ రూపుసింహుని కరవాలము నీ రక్తమును చవిజూచినగాని తనివిజెందదు.

అజ:- ఓరీ! మాతృసంస్మరణనితమహాపాతకా! వదరుబోతా! కారు లర వకుము. కార్యమునకు గడంగుము. నీ పరాక్రమ ఔట్టిదో పరీక్షించెదను.

రూపు:- ఓరీ! ఇంకను నీవప్రచారము మానవా? ఇట్టి దుర్భాషల నాడు నీనాలుక వేయిచీలికలు జేసెదను. కాదికొమ్ము. (ద్వంద్వయుద్ధము; అజతుని వేతియండి కత్తివడిపోవును).

రూపు:- (కత్తివడించి) నిరాయుధుని సంహరింపను. ఇప్పటికైనను నీ యకార్యములకు వశ్చాత్తాపము కలుగుటలేదా? (మరల పోరుదురు, రూపు అజతుని పొడుచును).

అజ:- హా! చచ్చితి. చచ్చితిని. (కూలును).

రూపు:- (తెల్లబోయి) సోదరా!—నీవు నాచేత కూలవలసినదని విధి ప్రేరితమా. చివరవరకును నీ పట్టుదల మానవైతివి. (చెంత కూర్చుని విచారించును).

జనా:- (ప్రవేశించి) విజయోస్తు! రూపసింహా! విజయోస్తు!

రూపు:- గురుదేవా! శత్రుయధర్మ మొకనిష్ఠురమైనది. పితృ, భ్రాతృ ప్రేమలగూడ పరిగణింపదు.

(జై అమరసింహునకు—జై జై దూపుసింహునకు—జై

జై బలదేవ మహావీరునకు జై—(అను భటులతో అమరసింహ బల
దేవ గోపాలవర్మలు ప్రవేశము.)

బల:- మహామంత్రిల కభివాదము. అజితు పరార్తయైనాడు. సర్వము
మన వశమైనది.

జనా:- అజితు అడుగో. రూపుచే నిర్జింపబడి మరణావస్థలోనున్నాడు.

రూపు:- సోదరా! నీ వైభవమంతయు నశించినది. నీ యాసలన్నియు
అడియాస లై నవి. ఇంకను నీకు ఏకాత్మావము కలుగలేదా?
ఏకాత్మపుత్రకు ఐరలోకమున సుగతులుగల్గునని పెద్దలు వదించు
తురు. ముందుగతియైనను జూచికొమ్మ.

అజ:- సోదరా! నేను మహాపాతకీననుట సత్యము. నీ స్వదేశాగమము
నన్నిట్టి యకార్యములకు పురికొల్పినది. నా భావియాశయము
లకు నీ వంతరాయము గల్పించువని భ్రమసితిని.

రూపు:- నీ కోరిక నాకు దెల్పియున్న నీ కొరకు సర్వమును పరిత్య
జించియుందు నే.

అజ:- నా కాంక్ష, నా రాజ్యకాంక్ష. నన్నంధుని జేసినది. నీకును
ముక్తును సంబంధము కల్పించి బలవంతుని ప్రాణముల బలి
గొంటిని. నేను జివింపను—వీలైన మరియొక హత్య జరుగకుండ
కాపాడగలరేమో ప్రయత్నింపుడు.

రూపు:- అదేమి? మరియొక హత్యయేమి?

అజ:- భక్తాకు వానియుంపుడుకత్తె మోతిచే విషప్రయోగము
నియోగించితిని.

జనా:- భక్తా యెచ్చట నున్నవాడు?

అజ:- దుర్గములోని లీలొద్దానమందిరమున.

జనా:- బలదేవా! రమ్మ చూతము. (ఇరువురు పోదురు)

రూపు:- భక్తాను హత్యకావించ నవసరమేమి?

అజ:- యోధపురమునుగూడ వశపరుచుకొనవలెననెడి కాంక్ష—నా
రాజ్యకాంక్షయే నా యకార్యములకు మూలము. అమరసింహ

సీవు యోధపురమును నిరాటంకముగ నేలుకొనుము. గూఢ
సంహ! ఈ నుర్గము నీది.

రూపు:- బలవంతుని యిల్లాలు శిబిరమున ప్రసవవేదనలో నున్నది.
ఆమె గర్భమున నీ దుర్గాధిపతి యుదయించునేమో!

కమ:- (శిశువుతో ప్రకేశించి) మానెచ్చలి ముక్త యీ శిశువును నా
కర్పించి తనయసువులబాసినది. ఈ దుర్గాధిపతి డింకను జీవించి
యుండెనా? ఓరీ! మహాపాతకీ! నన్నువదించి, ఈ విషా
దాంత నాటకమాడితివా?

రూపు:- (వారింది) కమలా! ముక్తగతిచినదా? ఆమె కష్టములుగట్టె
క్కెనా? ఈతకు పుణ్యలోక ప్రయాణముననున్నవాడు. నిష్ఠ
రోక్తులాడకుము.

కమ:- ఈ పాపికి పుణ్యలోకమా? రారవాది మహానరకములుజాలక,
వీనికొరకు నూతన సరకమును సృష్టింపవలసియున్నది.

రూపు:- కమలా! నామాటవినవా?

అజ:- రూపుసంహ! నీ యాదార్యము మెచ్చదగినది. ని న్నర్గముచేసి
కొనలేక యీ కష్టముల సమకూర్చితివి. విజయివై వర్ధిల్లుము.
(జనార్దన బలదేవులు ప్రవేశము)

జనా:- మేము పోవునప్పటికే భుక్తా యసువులబాసి యుండెను. చేయు
నదిలేక మరలివచ్చితిమి.

అజ:- భుక్తా-మరణించెనా? సోదరా యాకత్తి నూడ బెరుకుము. ఇక
భరింపజాల.

రూపు:- (కత్తితీయును-అజకు మరణించును).

జనా:- అజకు రాజ్యకాంక్ష విషాదాంతమైనది. యోధపురమున
శత్రుల నిర్బించి, రాజ్యము స్వీకరించినట్లు విశ్వాసమువు నార్త
నంపెను. అమరసింహ! సీవు యోధపుర సామ్రాట్టువు. ఇకవిజ
యోత్సవమును సగరప్రవేశ మహోత్సవమునుచాటబంపుము.
బలదేవా! సీవు సర్వస్వతృతుడవు. అమరసింహులకు మిత్రు
డవై చరించుము. రూపుసంహ! నీ వీకళ్యాణదుర్గమున కధిపతివి.

రూపు:- దేవా ! ఇంచుక తాళుడు. కమలా ! ఆ శిశువునిటు దేమ్ము.
 (అందుకొని) బలవంతసింహుని తనయుడు, ముక్తగర్భనూక్తి
 ముక్తాఫలము-ఈ శిశువే-కళ్యాణదుర్గాధ్యక్షుడు. కేవలము, ఆ
 ముక్తకనులే. రూపురేఖ లాయమవే. ముక్త నా హృదయాది
 దేవత. ఆమెమూర్తి నారాధింపుచు బ్రహ్మచర్యమున నుండ
 దీక్ష వహించితిని. ముక్త-ఆత్మత్యాగి-పరమభక్త శిఖామణి-
 పరమయోగిని-ఆమె తనయుడే యీ దుర్గమును పాలింప
 వలయును.

జనా:- అట్లైన యీ శిశువు స్వతంత్రుడగు, వ్యంతము నీవు రాజప్రతి
 నిధిగను సంరక్షకునిగను వ్యవహరింపుము. (అమరసింహునితో)
 వత్సా ఏమండవు ?

అమ:- తప్పక అట్లే జరుగుగాక.

జనా:- ఇది యోధపుర చక్రవర్తియ్యాజ్ఞ-రూపుసింహా

రూపు:- తలధరించి మన్నింతును.

జనా:- ఇక దుర్గప్రవేశ మొనర్తమురండు.

(జయభేరి మ్రోగును-తెరవడును)

మంగళం.

సంపూర్ణము.

గ మ ని క

1 పుట 4. పంక్తి

జనా "నాగరికులమని" తరువాత- "విద్రుగు సభ్యజాతులు తా మనుష్టిండు
 ధర్మమును" చేర్చి చదువుడు.

అదేపుటలో పంక్తి 3 బల; "వీరవిహారము చేయుచున్న" తరువాత

"ఈ భిల్లగణము తమ సామ్రాట్టున కావడ కర్హింపుడు" అన్నవాక్యము చేర్చి
 చదువుడు.

